

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI TİCARİ SÖZLEŞMELERDEN
DOĞAN UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM
YOLLARI

AYGUN MEHDİYEVA

2501181427

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. B. BAHADIR ERDEM

İSTANBUL-2021

ÖZ

ULUSLARARASI TİCARİ SÖZLEŞMELERDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

AYGUN MEHDİYEVA

“Uluslararası Ticari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları” isimli çalışmamızda öncelikle uluslararası ticari sözleşmeler ve bu sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların milli mahkemelerce çözümü ele alınmıştır. Bu bölümde “ticaret” ve “uluslararası ticaret” kavramlarına, ticaretin tarihsel gelişimine, II Dünya Savaşından sonra uluslararası ticarete artan korumacılığın yarattığı haksızlığı ve dengesizliği ortadan kaldırmak ve uluslararası ticarete sabitliği yaratmak amacıyla yapılan anlaşmalara ve onlar esasında kurulan kurum ve kuruluşlara değindik. Bu bölümün diğer alt bölümlerinde uluslararası ticari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların tarafların seçtiği milli mahkemelerce çözümü ve tarafların doğrudan başvurduğu mahkemelerce çözümü incelendikten sonra bu uyuşmazlıklarla ilgili yabancı mahkemelerce verilen kararların Türkiyede Türk hukukuna göre tanınması ve tenfizi, tenfiz şartları, tanıma ve tenfiz için engel teşkil eden diğer sebepler ele alınmıştır. Çalışmamızın diğer iki bölümünde ise uyuşmazlıkların alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ile çözümlenmesi açıklanmıştır. İlk önce tahkimin tanımı ve hukuki niteliği, tahkimin türleri, tercih edilme nedenleri, Türkiyede Milletlerarası Tahkim Kanunu çerçevesinde uluslararası ticari tahkim ve yabancı hakem kararlarının Türkiyede tanınması ve tenfizi incelenmiştir. Son bölüm olan uyuşmazlıkların tahkim dışındaki diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ile çözümlenmesi bölümünde ise alternatif uyuşmazlık çözümünün unsurları ve uzlaştırma, vakıaların tespiti yöntemi, müzakere, arabuluculuk, mini yargılama, tarafsız ön değerlendirme gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini araştırdık.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticari Sözleşmeler, Uluslararası Ticari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıklar, Uyuşmazlıkların Milli Mahkemelerce Çözümü, Yetki Anlaşması, Tahkim, Tahkim Dışındaki Diğer Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri.

ABSTRACT

THE METHODS FOR RESOLVING DISPUTES ARISING FROM INTERNATIONAL TRADE AGREEMENTS

AYGUN MEHDIYEVA

In this study, named “The Methods for Resolving Disputes Arising from International Trade Agreements” firstly international trade agreements and the resolution of disputes arising from these contracts by national courts were discussed. The major and primary topics find its discussion through the first section. The concepts of "trade" and "international trade", the historical development of trade, the agreements and the institutions and organizations established on the basis of eliminating the injustice and imbalance created by the increased protectionism in international trade after World War II and creating stability in international trade are among effectively discussed themes. In the other sub-sections of this chapter, after the settlement of disputes arising from international commercial contracts by the national courts selected by the parties and by the courts directly appealed by the parties, the recognition and enforcement of the decisions made by foreign courts regarding these disputes in accordance with Turkish law, the conditions of enforcement, other reasons that prevent recognition and enforcement are discussed. In the other two chapters of our study, the resolution of disputes by alternative dispute resolution methods is explained. Firstly we analysed the definition and the legal nature of arbitration, arbitration types, preferred within the framework of the International Arbitration Law on International Commercial Arbitration in Turkey and we examined the recognition and enforcement of foreign arbitral awards in Turkey. In the last section, the resolution of disputes by alternative dispute resolution methods other than arbitration, we investigated the elements of alternative dispute resolution and alternative dispute resolution methods such as conciliation, fact finding, negotiation, mediation, mini-trial, early neutral evaluation.

Keywords: International Trade Agreements, Disputes arising from International Trade Agreements, Resolution of Disputes by National Courts, Authorization Agreement, Arbitration, Other Alternative Dispute Resolution Methods Other Than Arbitration.

ÖNSÖZ

Uluslararası ticaret taraflarının farklı dilleri konuşmaları, farklı kültür, anlayış ve alışkanlıklara sahip olmaları sebebiyle, uluslararası ticaret uyuşmazlıklara fazlaca açık bir konudur. Dolayısıyla taraflar arasında uyuşmazlık çıkma olasılığı yüksektir.

Uluslararası ticari uyuşmazlıklar iki şekilde çözümlenir. Bunlardan ilki, taraflar arasındaki asıl sözleşmenin kapsamlı bir şekilde düzenlenmesi ve uyuşmazlıkların daha ortaya çıkmadan çözümlenmesidir. Bu durumda tarafların ticari ilişkileriyle ilgili olan tüm detayları en ince ayrıntılarıyla düşünüp sözleşmenin düzenlenmesi safhasında gerekli hukuki önlemleri almaları gerekir. Böylelikle potansiyel uyuşmazlıklar ortaya çıkmadan kaynağında önlenebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, her ne kadar en ince detaylar düşünülmüş olsa da her uyuşmazlığı önleyecek sözleşme düzenlemek imkansızdır. Zira tarafların sözleşmeyi düzenlediği esnada mevcut olmayan durumlar sonradan ortaya çıkabilir. Bu durumda uyuşmazlıkların çözümlenmesinin ikinci yöntemi önem kazanır. Bu yöntem uyuşmazlıkların çeşitli uyuşmazlık çözme yöntemleri kullanılarak çözümüdür. Uluslararası ticaret uygulayıcıları tarafından en çok tercih edilen yöntemler, devlet yargısı, tahkim, müzakere, uzlaştırma, ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleridir. Bu çalışmamızda biz, uyuşmazlıkların çeşitli uyuşmazlık çözme yöntemleri kullanılarak çözümünü araştıracağız.

Bizim çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Biz bu çalışmamızda ilk olarak uluslararası ticari sözleşmeler ve bu sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların devlet yargısı yolu ile çözümünü, ikinci bölümde alternatif uyuşmazlık çözme yöntemlerinden en çok tercih edilen uyuşmazlık çözme yöntemi olan tahkimi, üçüncü ve son bölümde ise tahkim dışında kalan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri ile uyuşmazlıkların çözümlenmesi usulünü araştırdık.

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalında yapmış olduğum yüksek lisans çalışması sonucunda yazdığım bu tezin hazırlanma sürecinde bana yol gösteren ve akademik yardımlarını esirgemeyen değerli Tez Danışmanım Prof. Dr. B. Bahadır Erdem Hocama, hayatımın her aşamasında sevgi ve desteğini esirgemeyen tüm aileme ve son olarak tüm entellektüel ve eğitim hayatım

boyunca maddi, manevi desteği, sevgisi ve sonsuz emeği için babam Atakan Mehdiyev`e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Aygun Mehdiyeva

İSTANBUL, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARİ SÖZLEŞMELER VE BU SÖZLEŞMELERDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARIN MİLLİ MAHKEMELERCE ÇÖZÜMÜ

A. Genel Olarak Uluslararası Ticari Sözleşmeler	3
B. Uluslararası Ticari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Tarafların Seçtiği Milli Mahkemelerce Çözümü	8
1. Yetki Şartı Ve Yetki Anlaşması.....	8
2. Yetki Şartı ve Yetki Anlaşması ile Türk Mahkemelerinin Yetkilendirilmesi.....	11
3. Yetki Şartı veya Yetki Anlaşması ile Yabancı Mahkemelerin Yetkilendirilmesi	14
a. Yetki Anlaşmasının Şekli.....	15
b. Yetki Anlaşmasının Geçerlilik Şartları	17
(1). Genel Olarak	17
(2). Uyuşmazlığın Yabancılik Unsuru Taşınması.....	21
(3). Uyuşmazlığın Borç İlişkisinden Doğması.....	25
(4). Türk Mahkemelerinin Yetkisinin Münhasır Yetki Esasına Göre.....	27
Düzenlenmemiş Olması	27
(5). Uyuşmazlığın ve Yetkili Kılınan Mahkemenin Belirli Veya	32
Belirlenebilir Olması.....	32
(6). Yetki Anlaşmasıyla Yabancı Mahkemeni Yetkilendirmenin Hukuki Sonuçları	34
C. Uluslararası Ticari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümünde Doğrudan Milli Mahkemelere Başvurulması.....	36
D. Uluslararası Ticari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıklarla İlgili Yabancı Mahkeme Kararlarının Türk Mahkemelerinde Tanınma Ve Tenfizi.....	39
1. Türk Hukukuna Göre Tanıma ve Tenfiz.....	39
2. Tenfiz Şartları	41
a. Türkiye ile Kararı Veren Yabancı Mahkeme arasında Karşılıklı İşlem Şartı	41

b. Kararı Veren Yabancı Mahkemenin Yetkili Olması.....	44
c. Kararın Türk Kamu Düzenine Açıkça Aykırı Bulunmaması.....	47
d. Karar Verilirken Savunma Haklarına Uyulmuş Olması	49
3. Tanıma ve Tenfiz İçin Engel Teşkil Eden Diğer Sebepler (MÖHUK m. 55.2).....	51

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARİ SÖZLEŞMELERDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARIN TAHKİM YOLUYLA ÇÖZÜMÜ

A. Genel Olarak Uluslararası Tahkim ve Hukuki Niteliği.....	54
1. Genel Olarak Uluslararası Tahkim	54
a. Tahkimin Günümüzdeki Önemi ve Seçilme Nedenleri	56
2. Uluslararası Ticari Tahkimin Hukuki Niteliği	59
B. Seri Tahkim.....	62
C. Tahkimin Türleri	65
1. Ad Hoc Tahkim	66
2. Kurumsal Tahkim	70
a. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü Tahkim Mahkemesi/WIPO (WIPO Arbitration Court).....	72
b. Milletlerarası Ticaret Odası Tahkim Mahkemesi (ICC Arbitration Court)	74
c. Londra Uluslararası Tahkim Mahkemesi (London Court of International Arbitration/ LCIA).....	77
d. Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü (Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce /SCC Institute).....	78
e. Amerikan Tahkim Odası (The American Arbitration Association /AAA)	80
f. İstanbul Tahkim Merkezi (İstanbul Arbitration Centre /ISTAC)	82
g. İstanbul Ticaret Odası Tahkim Merkezi (<i>İTOTAM</i>)	84
C. Türkiyede Uluslararası Ticari Tahkim	86
1. Milletlerarası Tahkim Kanunu Çerçevesinde Tahkim	86
a. 4686 sayılı Kanunun Uygulama Alanı.....	86
(1). Uluslararası Tahkimde Yabancılık Unsuru	88
(2). Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun Taraflarca Kararlaştırılması.....	89
(3). Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun Konu Bakımından Uygulanması	90
b. Tahkimde Görevli ve Yetkili Mahkeme	92
c. Tahkim Anlaşması Ve Geçerlilik Şartları	94
(1). Tahkim Anlaşması Kavramı.....	94

(2). Tahkim Anlaşması Geçerlilik Şartları.....	95
i. Tahkim Anlaşmasının Şekli.....	95
ii. Tahkim Anlaşmasına Uygulanacak Hukuk	97
iii. Tahkim Şartının Asıl Sözleşmeden Bağımsızlığı	97
iv. Tahkim İtirazı	98
d. Tahkim Mahkemesinin Teşkili ve Yetkisi, Tahkim Yargılaması	100
(1). Tahkim Mahkemesinin Teşkili.....	100
(2). Tahkim Mahkemesinin Yetkisi	102
(3). Tahkim Yargılaması.....	104
i. Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk.....	104
ii. Tahkim Esasına Uygulanacak Hukuk.....	106
iii. Tahkim Yeri.....	107
iv. Tahkim Dili.....	108
v. Davanın Açıldığı Tarih	109
vi. Tahkim Süresi	110
vii. Dava ve Cevap Dilekçelerinin Sunulması	112
viii. Duruşma ve Yazılı Yargılama	114
ix. Taraf Olma Niteliğini Kaybetme	115
x. Bilirkişi Atanması	116
xi. Delillerin Toplanması	117
(4). Hakem Kararlarına Karşı Kanun Yolu.....	118
i. Hakem Kararının İptali	118
D. Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi	120
1. Genel Olarak.....	120
2. New York Anlaşması’na göre Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi 120	
a. Yabancı Hakem Kararının Tenfizini Engelleyen Durumlar	120
(1). Tahkim Anlaşmasının Geçersizliği	120
(2). Eşitlik Hakkının İhlal Edilmesi	122
(3). Tahkim Anlaşmasının veya Tarafların İradesinin Dışında Kalan Konularla İlgili Karar Verilmesi.....	123
(4). Hakem Seçim Yöntemine veya Usule uygulanacak Hukuka Aykırılık	124
(5). Hakem Kararının Bağlayıcı Olmaması veya İptal Edilmiş Olması.....	125
(6). Uyuşmazlığın Tahkime Elverişli Olmaması	126
(7). Kararın Tenfiz Devleti Hukukunun Kamu Düzenine Aykırı Olması.....	127
3. 5718 sayılı MÖHUK uyarınca Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
UYUŞMAZLIKLARIN TAHKİM DIŞINDAKİ DİĞER ALTERNATİF
UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI İLE ÇÖZÜMLENMESİ

A. Genel Olarak	130
B. Uyuşmazlıkların “Alternatif Uyuşmazlık Çözme Usulleri” ile Çözümü (<i>ADR/ Alternative Dispute Resolution</i>).....	130
1. Alternatif Uyuşmazlık Çözümünün Unsurları	132
2. Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri	132
a. Uzlaştırma	132
(1). ICC Uzlaştırma Kuralları	134
(2). UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları.....	134
b. Vakıaların Tespiti Yöntemi (Fact Finding).....	135
c. Müzakere.....	136
d. Arabuluculuk (Mediation)	137
e. Mini Yargılama – Mini Trial.....	140
f. Tarafsız Ön Değerlendirme (Early Neutral Evaluation).....	141
C. Türk Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Uygulaması.....	142
SONUÇ	144
KAYNAKÇA.....	146

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AAA	: American Arbitration Association
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADR	: Alternative Dispute Resuloition
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AY	: Anayasa
BATİDER	: Bank ve Ticaret Hukuku Dergisi
BK	: Borçlar Kanunu
Bkz.	: Bakınız
bs.	: Bası
C.	: Cilt
dn.	: Dipnot
E.	: Esas
FAO	: Food and Agriculture Organization of the United Nations
GATT	: General Agreement on Tarrifs and Trade
HD.	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu

HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
ICAC	: The International Commercial Arbitration Court
ICAS	: The International Council of Arbitration for Sport
ICC	: International Chambre of Commerce
ICDR	: International Center for Dispute Resulotion
ICSID	: International Center for the Settlement of Investment Disputes
ILO	: International Labour Organization
IMF	: International Monetary Fund
İHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İİK.	: İcra ve İflas Kanunu
İSTAC	: İstanbul Arbitration Center
İTOTAM	: İstanbul Ticaret Odası Tahkim Merkezi
K.	: Karar
LCIA	: London Court of International Arbitration
MHAD	: Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
MHB	: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu
MTK	: Milletlerarası Tahkim Kanunu
MTO	: Milletlerarası Ticaret Odası
R.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa

S.	: Sayı
SCC	: Stockholm Chamber of Commerce
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.	: Tarih
TD	: Ticaret Dairesi
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UNCITRAL	: United Nations Comission on International Trade Law
UTTDER	: Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
vs	: Vesaire
WIPO	: World Intellectual Property Organization
Y.	: Yıl
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Günümüzde insanlar arasındaki ticaret ilişkilerinin artması ve bunun artık bir devletin sınırlarını aşarak uluslararası nitelik taşıması, bu ilişkilerden doğan veya doğabilecek uyuşmazlıkların, hangi yollarla çözülmesi gerektiği sorununu da beraberinde getirmiştir.

Bu uyuşmazlıkların bir karara bağlanması, hukuk sistemlerinin temel ilkesi olan irade serbestisi ilkesine göre, tarafların iradelerine bırakılmıştır. Şöyle ki, taraflara aralarında olan sözleşmeden doğan veya doğabilecek uyuşmazlıkların devlet yargısı, tahkim ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle çözülmesini seçme şansı tanınmıştır.

Ticaretin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Zira insanlar yaşadıkları ilk zamanlarda dahi ellerinde olan malları değiştirme yoluyla mal mübadelesinde bulunmuşlardır. Gün geçtikçe bu “ticaret” gelişmiş ve günümüzdeki tüketici ve üretici arasında olan malların el değiştirmesi (alım-satım) işlemi haline gelmiştir. Bu ticaretin ulusal sınırları aşması ve tüm dünyaya ulaşmasının neticesinde farklı dil ve kültürlerden olan insanlar bir araya gelmiştir. Bu insanlar arasında yapılan sözleşmelerden doğacak uyuşmazlıkların hangi devletin mahkemesinde hangi hukuk sistemine göre çözümleneceği ise akla ilk gelen sorular arasında yer almıştır. Böylelikle ticaret hukukunun esası koyulmuş ve giderek tüm hukuk sistemlerine yayılmıştır. İlk başlarda ticaret hukuku yazılı olmayan kurallara sahip olmuştur. Yazılı olmayan bu kurallar sonradan kısmen Yunan ve Roma hukukuna geçmiştir¹.

Biz bu çalışmamızda uluslararası ticaret sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların nasıl çözümleneceği konusunu inceleyeceğiz.

Çalışmamızın ilk bölümünde genel olarak uluslararası ticari sözleşmeler ve bu sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların milli mahkemelerce çözümü yollarını inceleyeceğiz. Bu bölümde uluslararası ticari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların tarafların seçtiği milli mahkemelerce ve uyuşmazlık ortaya çıktığında taraflardan birinin doğrudan başvurduğu milli mahkemelerce çözümünü araştıracağız. Aynı zamanda bu bölümde uluslararası ticari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarla ilgili

¹ Tahir Çağa, **Deniz Ticareti Hukuku : Giriş, Gemi, Donatan ve Kaptan**, C. 1, 10. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, s. 8.

verilen yabancı mahkeme kararlarının Türk mahkemelerinde tanınma ve tenfizi şartlarını da araştıracağız.

Çalışmamızın ikinci bölümünün konusunu uluslararası ticari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümü teşkil edecektir. Bu ana başlık dört esas başlığı içerir. Bunlar uluslararası tahkim ve hukuki niteliği, tahkimin türleri, Türkiye'de uluslararası ticari tahkim ve yabancı hakem kararlarının Türkiye'de tanınması ve tenfizidir.

Üçüncü bölümümüzde uyuşmazlıkların tahkim dışındaki diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ile çözümlenmesi inceleyeceğiz. Burada alternatif uyuşmazlık çözümünün unsurları ve en çok tercih edilen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden bir kaçını tarafımızca araştırılacaktır.

Çalışmamızın son bölümü olan sonuç kısmında ise çalışmamızla ilgili araştırmalarımızdan vardığımız kanılara kısaca değineceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARİ SÖZLEŞMELER VE BU SÖZLEŞMELERDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARIN MİLLİ MAHKEMELERCE ÇÖZÜMÜ

A. Genel Olarak Uluslararası Ticari Sözleşmeler

Ticaret kavramı iktisadi ve hukuki açıdan farklı anlamlar içermektedir. İktisadi anlamına göre ticaret, üretim ile tüketim arasındaki mal mübadelesini ifade eder. Hukuki anlamına göre ise mal değişiminden ziyade üretim ve tüketim faaliyetlerini de kapsamaktadır². Burdan anlaşıldığı üzere ticaret kavramının hukuki niteliği daha geniştir.

Ticaretin tarihi insanlık tarihi kadar eski zamanlarda ortaya çıkmış ve mal mübadelesi kavramıyla özdeşleşmiştir. Ticaret hukuku ortaya çıktığı ilk zamanlarda çoğunlukla yazılı olmayan kurallara sahip olup, sonralar ise deniz ticaretine mahsus kurallar gibi örf – adet hukuku tarzında doğmuştur³. Yazılı olmayan bu kurallar sonradan Yunan ve Roma hukukuna kısmen geçmiştir⁴. En eski yazılı ticari kurallara Hamurabi Kodunda (M. Ö. 2000) rastlanmıştır. Bu kodda yer alan hükümler, ortaklık, faizle para vermek, vedia, komisyon ilişkilerine benzer ilişkileri düzenlemekteydi⁵.

Günümüzde ticaret genel olarak üretici ve tüketici arasında olan malların el değiştirmesi (alım-satım) işlemi olarak ifade edilir⁶. Devletlerarası hukukta ticaret, ulusal ve uluslararası olmakla iki yere ayrılmıştır⁷. “Uluslararası ticaret” iş merkezi mutat meskeni farklı ülkelerde olan veya farklı ülkelerde ikametgahı olan ya da vatandaşlıkları farklı ülkelere mensup olan gerçek veya tüzel kişiler arasında mal ve

² Sabih Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, 25. Bs., Ankara, Banka Ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2019, s. 1; Ayşe Nur Berzak, **Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri**, 11. Bs., İstanbul, Beta, 2016, s. 1; Bektaş Sezercan, **Uluslararası Ticarete Sözleşmelerin Hazırlanması**, Ankara, Yetkin, 2010, s. 18.

³ Sezercan, **a.g.e.**, s. 18.

⁴ Çağa, **a.g.e.**, s. 8.

⁵ Berzak, **a.g.e.**, s. 4.

⁶ Cemal Şanlı, **Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, 7. bs., İstanbul, Beta, 2019, s.7, (**Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**); Serap Telli, **Devletler Hukuku Açısından Uluslararası Ticaret Ve Kurumlaşması**, Sevinç Matbaası, 1991, s.13; Cemal Şanlı, Nuray Ekşi, **Uluslararası Ticaret Hukuku**, 4. bs., İstanbul, Arkan, 2005, s.3.

⁷ Telli, **a.g.e.**, s. 13.

hizmet mübadelelerini ifade eder⁸. Biz bu çalışmamızda ticaret kavramını geniş anlamıyla ele alacak ve uluslararası mal ve hizmet mübadelesini içeren bu sebeple uluslararası ticaret kapsamına giren tüm ticari ve ekonomik faaliyetleri “uluslararası ticaret” kavramı içinde araştıracağız.

Ülkelerin ekonomik bakımdan muayyen mal ve hizmetlere ihtiyaç duymaması veya bazı ülkelerde mal ve hizmetlerin ihtiyaçtan fazla üretilmesi, ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin başka ülkelerden belli bir bedel karşılığı teminini, aynı zamanda ihtiyaçtan fazla üretilen mal ve hizmetlerin belli bir bedel karşılığı başka ülkelere satılmasını zorunlu kılmaktadır⁹. Bu zorunluluğun temelinde hem ekonomik ve sosyal nedenler, hem de ülkelerin kalkınma ve büyüme ihtiyacı bulunmaktadır. Bu sosyal ve ekonomik olgular uluslararası ticaretin temelini teşkil etmektedir. Günümüzde tüm ihtiyaçlarını kendisi ürettiği mal ve hizmetlerle karşılayan bir ülke bulunmamaktadır. Ekonomik, sosyal ve siyasal şartlar, uluslararası ticari ilişkilerin temel şartlarını teşkil etmektedir. Ekonomik şartlar, ülkede muayyen mal ve hizmetlerin üretiminin yetersiz olması sebebiyle duyulan ihtiyaçların uluslararası alandan temin edilmesini ifade eder. Aynı zamanda taşımacılık ve güvenlik sorunları da ekonomik şartların içerisinde değerlendirilir¹⁰. Sosyal ve siyasal şartların temelindeyse, ülkelerin kalkınma ve büyüme ihtiyaçları yer almaktadır. Bu sebeple günümüzde devletler, sosyal ve ekonomik mülahazalarla uluslararası ticaretde iştirak etmek zorundadırlar¹¹.

Uluslararası ticaretin hukuki yapısını oluşturan temel taşlarını, uluslararası anlaşmalar ve bu anlaşmalara dayanılarak kurulan uluslararası örgütlerin saptadığı politikalar ve kurallar teşkil etmektedir¹². Uluslararası alanda tarafların eşit düzeyde ticaret yapma özgürlüğünün temini, ticari alanlarda karşılıklı güven ve işbirliğinin sağlanması, uluslararası ticarete getirilen kısıtlamaların azaltılması, ihtilafların çözüm yolları gibi konularda sayısız ikili ve çok taraflı anlaşmalar imzalanmıştır¹³. Bazen iki taraflı ticaret anlaşmaları, muayyen mallara ilişkin tarife ve kotaların belirlenmesi, ikili

⁸ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 7; Şanlı, Ekşi, *a.g.e.*, s. 3.

⁹ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 7; Sezercan, *a.g.e.*, s. 18-19.

¹⁰ Telli, *a.g.e.*, s. 18.

¹¹ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 7; Şanlı, Ekşi, *a.g.e.*, s. 3; Sezercan, *a.g.e.*, s. 19.

¹² Telli, *a.g.e.*, s. 11; Şanlı, *a.g.e.*, s. 7.

¹³ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 8; Şanlı, Ekşi, *a.g.e.*, s. 3.

ticari anlaşmalar önündeki siyasi veya kanuni engellerin kaldırılması, iş gücü ve sermaye dolaşımının sağlanması, mülkiyet haklarının korunması, iki ülke bayrağını taşıyan gemilerin birbirlerinin limanlarına serbestçe girebilmeleri, çifte verginin önlenmesi gibi somut taahhütler içermektedir. Bazı anlaşmalar ise somut taahhütlerden ziyade, karşılıklı ticaretin geliştirilmesine yönelik niyetler içermektedir. Türkiye ile pek çok ülke arasında her iki türden ticaret anlaşmaları mevcuttur¹⁴.

1944'lü yıllardan sonra Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ("*General Agreement on Tariffs and Trade*"¹⁵ gibi uluslararası anlaşmaların ortaya çıkmasından sonra iki taraflı anlaşmalar önemini yitirmeye başladı. GATT 30 Ekim 1947 tarihinde imzalanıp, 10 Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir¹⁶. II Dünya Savaşından sonra uluslararası ticarete artan korumacılığın yarattığı haksızlığı ve dengesizliği ortadan kaldırmak ve uluslararası ticarete sabitliği yaratmak amacıyla GATT sistemi yaratıldı. Bu anlaşmanın amacı, o günlerin ekonomik koşullarına uygun bir uluslararası ticaret sisteminin oluşturulması ve düzenlenmesiydi¹⁷. GATT hem çok taraflı anlaşmayı, hem de bu anlaşma esasında yaratılan kurumu ifade etmektedir. Çok taraflı anlaşma olarak GATT Genel Anlaşmanın hem maddi, hem de usuli kurallarını içerir¹⁸. Bu Genel Anlaşmanın desteklenmesi ve hayata geçirilmesi amacıyla kurum olarak GATT üye devletlerle muhtelif anlaşmalar yapmaktadır. GATT'ın temel amacı, üye devletler arasındaki uluslararası ticaretin temel ilkelerini düzenlemektir. Anlaşmanın başlangıç kısmında GATT'ın amaçları açıklanmıştır¹⁹. Ülkeler arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek ve insanların hayat seviyesini yükseltmek, uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmak ve bu alandaki ayrımcı muameleyi

¹⁴ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, dn. 3, s. 8; Şanlı, Ekşi, **a.g.e.**, dn. 3, s. 3; Aynı zamanda Türkiye'nin taraf olduğu yukarıda bahsettiğimiz anlaşma türleri için bkz. Hüseyin Pazarcı, Gökçen Tunalı, **Türk Andlaşmaları Ve Uluslararası Belgeleri Klavuzu 1974-1988**, Ankara, Savaş yayınları, 1990; Ahmet Yavuz, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Akdettiği Milletlerarası Andlaşmalar (20 Nisan 1920- 1 Temmuz 1976)**, Ankara, 1976.

¹⁵ Biz bu çalışmamızda İngilizce kısaltması olan GATT kullanacağız.

¹⁶ Bkz.: (Çevrimiçi), [https://www.investopedia.com/terms/g/gatt.asp#:~:text=The%20General%20Agreement%20on%20Tariffs%20and%20Trade%20\(GATT\)%2C%20signed,to%20boost%20economic%20recovery%20after,23.02.2021](https://www.investopedia.com/terms/g/gatt.asp#:~:text=The%20General%20Agreement%20on%20Tariffs%20and%20Trade%20(GATT)%2C%20signed,to%20boost%20economic%20recovery%20after,23.02.2021).

¹⁷ Nazım Engin, **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İTO yayını, 1992, s. 17.

¹⁸ GATT 1947 metni için bkz.: (Çevrimiçi), https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm, 23.02.2021.

¹⁹ Bkz.: (Çevrimiçi), https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm, 23.02.2021.

önlemek bu Andlaşmanın temel amaçlarındanıdır. Türkiye de GATT Anlaşmasına taraftır²⁰. Ancak belirtmemiz gerekir ki, GATT, IMF (International Monetary Fund), ILO (International Labour Organization), FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) gibi örgütleri kuran uluslararası antlaşmalar, az sayıda ve ya tek bir konuyu içerir ve kapsam bakımından çok geniş değildirler. Ayrıca kapsamlarının darlığına karşılık, bu antlaşmaların yürürlüğe girmesi, yoğun görüşmeler ve çıkar dengelerinin kurulmasına yönelik uzun aşamaları gerektirmiştir. Bu tür antlaşmalar yoluyla kurulan sistemler, sonradan büyük ölçüde değişikliğe uğrayabilmektedir²¹.

İkili ve çok taraflı antlaşmalar ve bu antlaşmalara taraf olan ülkeler uluslararası ticaretin sadece genel hukuki çerçevesini belirlemektedirler. Bu genel çerçevenin ötesinde uluslararası ticaret uygulayıcılarına geniş bir düzenleme alanı bırakılmıştır. Uluslararası ticaret uygulayıcıları, birbirleri ile olan ticari ve ekonomik ilişkilerini, uluslararası antlaşmalar ve devletlerin milli yasaları çerçevesinde “akit” denilen bir hukuki düzene bağlamakta ve icra etmektedirler. Bu nedenle, özel hukuk bakımından uluslararası ticari ilişkilerin temelinde, “akit” denilen bir hukuki münasebet bulunmaktadır²².

Doktrinde hangi akitlerin “uluslararası ticari akitler” hangilerinin “mahalli akitler” sayılacağı ve akitlerin bu şekilde ayrıma tabi tutulmasında esas alınacak kriterlerin neler olacağına dair görüş ayrılıkları vardır. Bir görüşe göre, objektif bakımdan bir veya birden fazla ülkenin hukuk sistemiyle bağlı olması akdin, “uluslararası” karakter taşıması için yeterli sayılacaktır²³. Diğer bir görüşe göre ise akitlerin uluslararası niteliğini tespit ederken şahsi veya coğrafi unsurlardan hareket edilmesi gerekir. Dolayısıyla, akdin tarafları farklı ülkelerin vatandaşıysa veya tarafların ikametgahı, mutlak meskeni farklı ülkelerdeyse yada akde konu olan mal veya

²⁰ Türkiye GATT`a 1951 yılında Torquay Turu sırasında taraf olmuştur. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasına ek Torquay Protokolünün onanmasına dair Kanun metni için bkz.: RG: 31.12.1953-8597, (Çevrimiçi), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8597.pdf>, 23.02.2021; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, dn. 3, s. 8.

²¹ Telli, **a.g.e.**, s.66.

²² Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 9.

²³ Ergin Nomer, **Devletler Hususi Hukuku: Kanunlar İhtilafı Hukuku - Milletlerarası Usul Hukuku - Yabancı Mahkeme Ve Hakem Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi**, 22. bs, Beta, 2017, s. 5, (Devletler Hususi Hukuku); Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 9; Şanlı, Ekşi, **a.g.e.**, s. 5.

hizmet bir ülkenin sınırlarını aşmaktaysa akit uluslararası niteliktedir²⁴. Bu iki görüş arasında temel fark, birinci görüşe göre, akitle başka ülkenin hukuk sistemi arasında objektif bir bağın olmasının zorunlu olması esas alındığı halde ikinci görüşe göre, akit taraflarının vatandaşlıklarının veya sadece ikametgahlarının farklı olmasının bile bu akte uluslararası nitelik kazandırabileceğidir. Günümüzde bu anlayışla ilgili yeni görüşlere ve uygulamaya göre, akdin maddi ve ekonomik karakteri ön planda tutulmalı ve uluslararası ticaretin menfaatlerini ilgilendiren akitler uluslararası olarak nitelendirilmelidir. Dolayısıyla, şahsi veya coğrafi unsurları itibariyle yabancılik unsuru taşımayan ya da birden çok hukuk sistemi ile bağlı olmayan akitler de uluslararası ticaretin menfaatlerini ilgilendirdiği ölçüde uluslararası nitelik taşımaktadırlar. Yani bir sözleşmenin uluslararası sözleşme olarak nitelendirilebilmesi için onun hukuki, şahsi veya coğrafi unsurlarının yabancılik unsuru taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın, sadece maddi unsurları itibariyle uluslararası ticareti ilgilendirmesi yeterli olacaktır²⁵.

Günümüzde uluslararası ticari sözleşmeleri düzenleyen uluslararası ticaret kanunu veya borçlar kanunu ve bu akdi ilişkilerden doğan sorunlarla ilgili karar alacak uluslararası ticaret mahkemesinin bulunmaması sebebiyle uluslararası ticaret ilişkilerinin gelişmesine paralel olarak ticaret hukukuyla ilgili konular, uluslararası anlaşmalar yapılması yoluyla yeknesak kurallara bağlanmaya çalışılmıştır²⁶. Bu nedenle uluslararası ticari akitlerin şekli ve maddi içeriklerini ve bu akitlerden doğan sorunların çözüm yollarını, esas itibariyle milli hukuk sistemleri ve milli hukukların imkan tanıdığı ölçüde irade serbestisine uygun olarak taraflar belirlemektedirler²⁷.

²⁴ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 9; “Uluslararası ticari akit” kavramıyla ilgili diğer görüşler için bkz: Cemal Şanlı, **Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1986, s. 29-31, (**Milletlerarası Ticari Tahkim**).

²⁵ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 9; Şanlı, **Milletlerarası Ticari Tahkim**, s. 31; Bilgin Tiryakioğlu, **Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Akitlerine Uygulanacak Hukuk**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No.503, AÜHF. Döner Sermaye Yayınları No.19, 1996, s.7; Ziya Akıncı, **Milletlerarası Ticari Hakem Kararları ve Tenfizi**, Ankara, Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 44, 1994, s. 25, (**Ticari Hakem Kararları**).

²⁶ Cihat Bingöl, “Uluslararası Ticari Sözleşmelerde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar”, **Endaze**, S. Kasım – Aralık, 2013, s. 50, (Çevrimiçi), <http://www.lglatt.com/Gorseller/Yayinlar/6e29b0cbdfdd49179c2ad39ebc36d2e8.pdf>, 28.11.2019; Başak Ataman, “Uluslararası Ticaret Sözleşmeleri”, s. 3, (Çevrimiçi), <http://www.atamanhukuk.com/upload/9d5c420266d02e6046308e861698e2c5.pdf>, 28.11.2019.

²⁷ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 10.

Uluslararası ticaret düzenlemeleri ile ilgili Milletlerarası Ticaret Odası (ICC), Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) gibi kuruluşların çalışması neticesinde çeşitli konularda yeknesak kurallar hazırlanmaktadır²⁸. Bu kuruluşlar hiç bir devlete ait değildirler. Bu kuruluşlar bir çok devletin dahil olduğu kuruluşlardır. Söz konusu kuruluşlar bir devletin topraklarında kurulmuş olsalar bile, bu onları ulusal kuruluş yapmaz²⁹. ICC gibi kuruluşların görevi, uygulamada uluslararası ticari sözleşmelere ilişkin gelişen kuralları yazılı hale getirmektir³⁰. Uluslararası ticaretin taraflarına yardım etmek, farklı yorumlara dayanan sorunları bertaraf ederek uygulamada yeknesaklığı sağlamak için yazılı halde düzenlenen bu kurallar, devletin yasama organı tarafından düzenlenen yasal kurallar niteliğinde değildirler. Ancak belirtmek gerekir ki, bu gibi kuruluşlar tarafından hazırlanan kurallar mahkemeler tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır³¹. Ancak belirtmek gerekir ki, bunlar ve diğer sözleşmeler, anlaşmalar, kodlar, genel şartlar yalnızca tarafların iradesiyle uygulama alanı bulabilmektedirler. Uluslararası ticari akitlerin tanzimi ve uyuşmazlıkların çözüm yollarıyla ilgili yeknesak bir düzenleme olmadığı için tarafların iradeleri önemli hale gelmektedir.

B. Uluslararası Ticari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Tarafların Seçtiği Milli Mahkemelerce Çözümü

1. Yetki Şartı Ve Yetki Anlaşması

Milletlerarası özel hukuk alanında söz konusu hukuk seçme özgürlüğüne karşılık milletlerarası usul hukuku alanında da taraflara yaptıkları sözleşmelerden doğan uyuşmazlık halinde başvurabilecekleri yargı merciini seçme hakkı verilmiştir. Milletlerarası alanda taraflara başvuracakları yargı merciini seçme hakkının verilmesi uluslararası ticaretin doğasına uygundur³².

²⁸ Bingöl, **a.g.m.**, s. 50.

²⁹ Nuray Ekşi, “Kanunlar İhtilafı Alanında Incorporation”, **MHB, Aysel Çelikel’e Armağan**, S. 1-2, Y. 19-20, 1999-2000, s. 274, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/99546>, 02.12.2019, (**Incorporation**).

³⁰ Ekşi, **Incorporation**, s. 274.

³¹ Ekşi, **Incorporation**, s. 275.

³² Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s.84.

Taraflar yapacakları bir anlaşma ile aralarındaki belirli bir hukuki ilişkiden doğan veya doğması muhtemel ihtilafların, ortak iradeleri ile belirlemiş oldukları yer mahkemesinde çözümünü sağlayabilirler. Taraf iradesiyle mahkemelerin yersel yetki alanını belirleyen kuralların tesis edilebileceği fikri, Roma hukukundan kaynaklanmış bulunmaktadır³³.

Taraf iradesi ile mahkeme tayini, “prorogatio” olarak adlandırılmış ve ilk kez “Canon Law” Katolik hukukunda, “prorogatio fori” terimi, tarafların seçtiği mahkemeye işaret etmek üzere kullanılmıştır³⁴.

Doktrinde yetki anlaşması kanunen yetkili olmayan bir mahkemenin taraflarca yapılan bir anlaşma ile yetkilendirilmesi olarak nitelendirilmektedir³⁵. Bu tanıma göre, yetki anlaşması, tarafların aralarındaki uyuşmazlığın çözümü için belirli bir mahkemeyi yetkilendirme imkanlarını ifade eder³⁶.

Yetki anlaşması ayrı bir sözleşme şeklinde yapılabileceği gibi aynı zamanda taraflar arasındaki asıl sözleşmeye yetki şartı koymak yoluyla da yapılabilmektedir³⁷.

Milletlerarası ticari ilişkilerin artması aynı zamanda bu ilişkilerin genişleyerek devlet sınırlarını aşması, bu ilişkilerden doğabilecek ihtilafları da beraberince getirmiştir. Milletlerarası ticari ilişkilerin tarafları, aralarında doğabilecek ihtilafların hangi hukuk sistemine ve hangi devletin mahkemesine tabi olacağına dair belirsizlikleri ortadan kaldırmak isterler. Bu sebepten dolayı, irade muhtariyetinden

³³Culter M. Richard, “Effectiveness Of Contractual Choice Of Forum”, **Texas International Law Journal**, C.20, 1985, s.99, (Çevrimiçi), https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/tlj20&id=143&men_tab=srchresults, 09.02.2020; Arthur Lenhoff, “The Parties' Choice Of A Forum: Prorogation Agreements”, **Rutgers Law Review.**, C. 15, 1961, s.415, (Çevrimiçi), https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/rutlr15&id=424&men_tab=srchresults, 09.02.2020; Fügen Sargın, **Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Anlaşmaları**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996, s.25, (Yetki Anlaşmaları).

³⁴ Lenhoff, **a.g.m.**, s.415-416.

³⁵ Bahar Ceyda Süral, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisine Etkisi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2012 (100), s. 189, (Çevrimiçi), http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/App_Themes/TumDergiler/100.pdf, 15.04.2021; Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Muhammet Özekes, **Medeni Usul Hukuku: Ders Kitabı**, 5. bs., İstanbul, Vedat kitapçılık, 2017, s. 75; Çiğdem İbiş, **Milletlerarası Yetki Sözleşmeleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018, s. 3.

³⁶ Yılmaz Altuğ, **Türk Milletlerarası Usul Hukuku**, Fakülteler Matbaası, 3. bs., İstanbul, 1983, s. 62.

³⁷ Ceyda Süral, **a.g.e.**, s. 189; Nur Bolayır, **Medeni Usul Hukukunda Yetki Sözleşmeleri**, İstanbul, Beta, 2009, s. 52.

hareketle taraflara tanınan serbestilerden bir tanesi de aralarındaki uyuşmazlığı karara bağlayacak hukuku ve mahkemeyi belirlemektir³⁸.

Borçlar hukuku alanında taraflar irade serbestisine sahip oldukları için, aralarında yapacakları sözleşmenin türünü, şeklini ve içeriğini istedikleri gibi seçebilirler. Buna sözleşme özgürlüğü denmektedir³⁹. İç hukukta tarafların sahip oldukları sözleşme özgürlüğü milletlerarası özel hukukta “hukuk seçimi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Milletlerarası usul hukuku alanında ise taraflara mevcut sözleşmelerinden doğabilecek uyuşmazlıklar için yetkili olacak mahkemelerin seçimi serbestisi tanınmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, usul hukuku alanında taraflara maddi hukuk alanında olduğu kadar irade serbestisi tanınmamıştır. Şöyle ki, usul hukuku alanında belirli bir konuda taraflara irade serbestisi tanınmamış ise, bu konuyla ilgili tarafların kendi aralarında anlaşma yapmaları mümkün değildir. Şöyle ki, taraflara aralarında doğabilecek uyuşmazlıklar için yetki anlaşması yapabilme serbestisi tanınsa da bu serbesti sınırsız olmayıp, diğer bölümlerde detaylı inceleneceği üzere bir takım koşullara tabi kılınmıştır⁴⁰.

Yaptıkları sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü için yargı merciinin seçilebilmesi taraflara sözleşmelerinin geleceği açısından önemli bir güven sağlar⁴¹. İhtilaf vukuunda taraflar, önceden tahmin ettikleri sözleşmeden doğan uyuşmazlıkların hangi devlet mahkemesinde çözümleneceğinden emin olurlar. Sözleşmeden doğacak uyuşmazlıkların hangi mahkemede karara bağlanacağını önceden seçilmemesi, uyuşmazlık zamanı davacıya lüzumsuz keyfi serbesti verir. Mahkeme seçimi yapılmadığı hallerde, davacı milletlerarası yetkiye sahip olan herhangi bir mahkemede dava açabilecektir. Buna milletlerarası özel hukukta “**forum**

³⁸ Arzu Alibaba, ““Yetki Sözleşmelerine İlişkin La Haye Konvansiyonu” ve “Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü”nde Yetki Sözleşmesi”, **MHB**, C.29, S.1-2, 2009, s.1-2, (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99315>, 17.12.2019.

³⁹ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 84; Ziya Akıncı, **Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmesine Dayanan Yabancı Derdestlik**, Ankara, Seçkin, 2002, s.59, (**Yabancı Derdestlik**).

⁴⁰ Saim Üstündağ, “Medeni Usul Hukukunda Selahiyet Anlaşmaları”, **İHFM**, C.27, S.1-4, 1961, s. 306-307, (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/96806>, 15.04.2021; İbiş, **a.g.e.**, s. 4.

⁴¹ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s.84.

shopping” denilir⁴². Hiç şüphesiz, ileride, davacı konumuna geçecek olan taraf mahkemeyi seçme yetkisini kendisine avantaj sağlayacak şekilde kullanacaktır⁴³. Hatta bazen taraflardan biri kendisine avantaj sağlayacak yargı merciine sözleşmeden dolayı üzerine düşen vazifelerinden kaçınmak için veya bunları muayyen süre askıya almak için suni olarak başvurur⁴⁴. Davacının mahkeme seçimindeki bu serbestisi, davalı için son derece elverişsiz, belirsiz ve önceden tahmin edilmesi güç bir durum yaratacaktır⁴⁵. Yetki anlaşmasıyla davanın elverişsiz bir mahkemede açılması ve davacının keyfi serbestisi, yani **“forum shopping”**⁴⁶ önlenmiş olur⁴⁷. Bütün bu avantajların yanı sıra, bir devletteki çözüm yollarının diğer devletten çok olması, mahkeme masraflarının devletlere göre farklılık göstermesi, mali hükümlerin boyutu da yetki sözleşmesine önem kazandıran hususlardandır⁴⁸.

2. Yetki Şartı ve Yetki Anlaşması ile Türk Mahkemelerinin Yetkilendirilmesi

Yetki anlaşması ile taraflar, esasında yetkili olmayan bir Türk mahkemesini uyuşmazlık için yetkili kılabilirler. Yetkili kılınan Türk mahkemesinin olayla veya taraflarla bir bağlantısının olması koşulu aranmamaktadır. Bu sebeple, uyuşmazlıkla hiçbir ilgisi olmasa dahi, tarafların bir yetki anlaşması ile belirli bir Türk mahkemesini yetkili kılmaları mümkündür.

Taraflar aralarında yapmış oldukları yetki sözleşmesi ile Türk mahkemelerini yetkili kıldıkları zaman söz konusu yetki sözleşmesinin geçerlilik koşulları *lex fori*’ye

⁴² Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.38; **“Forum Shopping”** doktriniyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Nuray Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, 2.bs, Beta, 2000, s.182, (**Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2. bs.**).

⁴³ Helene Van Lith, “International Jurisdiction and Commercial Litigation Uniform Rules for Contract Disputes”, The Published Doctoral Dissertation, The Netherlands, 2009, s. 5-6.

⁴⁴ Şanlı, **Uyuşmazlıkların çözüm yolları**, s.84-85.

⁴⁵ Micheal Gruson, “Forum Selection Clauses In International And Interstate Commercial Agreements”, **University Of Illinois Of Law Review**, S.1, 1982, s.133, (Çevrimiçi), https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/unilllr1982&div=13&g_sent=1&casa_to ken=&collection=journals#, 09.02.2020.

⁴⁶ Yetki anlaşmasının **“forum shopping”**i önleyeceği hakkında bkz: Solimine.M.A, “Forum Selection Clauses And The Privatization Of Procedure”, **Cornell International Law Journal**, 1992, C.25, S.1, s.64-69, (Çevrimiçi), <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com.tr/&httpsredir=1&article=1272&context=cilj> , 09.02.2020.

⁴⁷ Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.39.

⁴⁸ Alibaba, **a.g.m.**, s. 2.

göre belirlenicektir. Zira 5718 sayılı MÖHUK'un 40. maddesi uyarınca Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına göre belirleneceği hükmüne bağlanmıştır. Dolayısıyla 5718 sayılı MÖHUK'la, Türk mahkemelerinin yabancılık unsuru taşıyan davalarda yetkili mahkeme olarak seçimine ilişkin sözleşmelerin geçerlilik şartları, HMK'daki yetki anlaşmalarına dair hükümlerle düzenlenmektedir⁴⁹.

Yapılan bir yetki sözleşmesiyle Türk mahkemelerini yetkilendirmenin geçerlilik şartları HMK'nın 17-18. maddelerinde belirlenmiştir. HMK'ya göre:

- a) *“Türk mahkemelerini yetkilendiren yetki sözleşmeleri, yalnızca tacirler ve kamu tüzel kişileri tarafından, onlar arasında doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıklar için yapılabilir,*
- b) *Taraflar, ancak üzerinde serbestce tasarruf edebilecekleri konular ile, Türk mahkemelerinin kesin yetkisinin bulunmadığı durumlarda yetki sözleşmesi yapabilirler,*
- c) *Yetki sözleşmesi yazılı şekilde yapılmalıdır,*
- d) *Taraflar arasında doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlığın belirli veya belirlenebilir olması gerekir. Uyuşmazlığın belirli olması koşulunun gerekçesi, tarafların uyuşmazlıkların niteliklerini dikkate alarak, bu niteliklere uygun mahkemeyi seçmelerini sağlamaktır. Bu sebeple uygun olmayan mahkemelerin, genel bir seçimle seçilmesinin karşısını almak için, mahkemenin hangi uyuşmazlık için seçildiğinin belirli olması gerekir⁵⁰.*
- e) *Taraflarca yetki sözleşmesiyle yetki verilen Türk mahkemelerinin belirli olması şarttır. Aynı zamanda, tarafların yer itibariyle de mahkemeleri açıkça belirlemeleri şarttır”.*

HMK'nın 17. maddesine göre, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça dava yalnız sözleşmeyle belirlenen mahkemelerde açılabilir. Bu maddeden anlaşıldığı üzere, taraflar yetki anlaşmasıyla yetkilendirdikleri mahkemelere, milletlerarası usul hukuku

⁴⁹ Cemal Şanlı, Emre Esen, İnci Ataman-Figanmeşe, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 6. bs., İstanbul, Vedat, 2018, s. 405.

⁵⁰ Akıncı, **Yabancı Derdestlik**, s.56.

anlamında “münhasır” bir yetki tanımaktalar⁵¹. HMK’nın bu düzenlemesi, yürürlükten kalkan HUMK m. 22’ye göre yapılan yetki sözleşmesiyle Türk mahkemesini yetkilendirmenin, taraflara HUMK’un diğer hükümleri ile kararlaştırılmış yetkili mahkemeler yanında alternatif bir seçim olarak verilmesi hükmünden farklıdır. Dava yetki sözleşmesinde yetkilendirilen mahkemeden başka bir mahkemede açılırsa, davalı en geç cevap dilekçesini verme süresine kadar yetki itirazında bulunmalıdır⁵².

Doktrinde olan görüşlere göre, kanunun getirdiği, yetki sözleşmesinin yalnızca tacirler ve kamu tüzel kişileri arasında yapılabilmesi isabetli olmamıştır. HMK’nın 17. maddesinde getirilen bu zorunluluk MÖHUK’un 47. maddesinde getirilmemiştir. Bu sebeple tacir olmayan kişiler MÖHUK m.47 uyarınca aralarında doğmuş veya doğması muhtemel uyuşmazlıklar için yabancı mahkemeleri yetkilendirebildikleri halde, Türk mahkemelerini yetkilendiremeyeceklerdir⁵³.

Belirtmek gerekir ki, yetki sözleşmesiyle Türk mahkemelerini yetkilendirebilmek için Türkiye ile herhangi bir ilişkinin bulunması zorunlu değildir. Kanun koyucu Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tarafların iradesine bağlı kılmıştır. Böylece tarafların anlaşması milletlerarası yetkinin doğması için yeterlidir. Bu prensip kanunlar ihtilafı hukuku bakımından da kabul edilmiştir. Böylece, davanın veya dava konusunun Türkiye ile herhangi bir ilişkisinin bulunması şart değil. Taraflar, vatandaşlıkları ne olursa olsun, uygun gördükleri takdirde aralarındaki ihtilaflar için Türk mahkemelerine yetki verebilirler⁵⁴.

Tarafların aralarında yapmış oldukları bir yetki anlaşması ile bir Türk mahkemesini yetkili kılmaları durumunda söz konusu yetki anlaşmasının şekli Türk hukukuna tabi olacaktır. Bilindiği gibi HMK’nın 18. maddesi uyarınca yetki anlaşmasının yazılı şekilde yapılması gereklidir⁵⁵. Yazılı şekil yetki anlaşmasının geçerlilik şartlarından biridir. Türk hukukunda yazılı şekil şartından ne anlaşılması gerektiği BK’nın 12. ve diğer devamı maddelerinde verilmiştir. Yazılı şekil, yalnızca

⁵¹ Ergin Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, 2. bs., İstanbul, Beta, 2018, s. 127 (**Milletlerarası Usul Hukuku**); Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s. 405.

⁵² Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.634.

⁵³ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 634; Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, dn.192, s.127.

⁵⁴ Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s.128; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.634.

⁵⁵ Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s. 406.

tarafların karşılıklı irade beyanlarını gösteren bir yazılı metinle veya borçlanan tarafından imzalanan bir mektup veya telgraf metni ile gerçekleşebilir. BK'nın 14. maddesi, yazılı şekil şartının gerçekleşmesi için borç alan tarafın imzasını aramaktadır⁵⁶.

3. Yetki Şartı veya Yetki Anlaşması ile Yabancı Mahkemelerin Yetkilendirilmesi

Uluslararası borç ilişkilerinin tanzimi bakımından, uyuşmazlık ortaya çıktığı zaman başvurulacak yargı merciinin taraflar arasındaki sözleşmelerde belirtilmesi ciddi müzakerelerin konusunu teşkil eder. Hatta bazı sözleşmelerin kurulması bazen sözleşmede yargı merciinin seçilmesi şartına bağlanır. Özellikle ifası uzun zaman dilimine yayılan yatırım, inşaat, distribütörlük, işletmecilik gibi sözleşmeler açısından uyuşmazlık zamanı başvurulacak yargı merciinin belirli olması taraflar için önem arz etmektedir. Çünkü bu tür sözleşmelerin ifası uzun zaman dilimine yayıldığı için, bu süre zarfında ortaya çıkan pek çok etkenden etkilenebilirler ve bunlardan kaynaklı ihtilaflar ortaya çıkabilir. İhtilaflar ortaya çıktıktan sonra ise, sözleşmede belirlenen yetki mercii sözleşmenin en önemli hükmü haline gelir. Bu itibarla yetki anlaşmaları, özellikle yukarıda belirtilen sözleşmeler açısından ciddi önem kazanır⁵⁷.

Tacirlere aralarındaki sözleşmelerden ileride çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü için yargı merciinin belirlenmesi hakkının tanınmasının sebebi, uluslararası ticaret alanındaki engellerin ortadan kaldırılması ve bu alanda taraf iradelerinin ön plana çıkarılmasıdır. Bu gelişme, uluslararası ticaretin amaç ve niteliğine uygun olmakla birlikte, günümüzdeki milli sistemler ve uluslararası anlaşmalar da bu yönde düzenlenmektedir. Gerçekten de, uluslararası ticaretin geliştirilmesi için yargı merciinin belirlenmesi de dahil olmakla bu alandaki sözleşmeleri tarafların serbestce düzenlemesine ve düzenledikleri sözleşmelere geçerlilik kazandırılmasına imkan tanınması gerekmektedir⁵⁸.

⁵⁶Akıncı, *Yabancı Derdestlik*, s.60-61.

⁵⁷Şanlı, *Uyuşmazlıkların çözüm yolları*, s.98.

⁵⁸Şanlı, *Uyuşmazlıkların çözüm yolları*, s.99.

Tarafların yetki anlaşması yaparak, yabancılık unsuru taşıyan bir borç sözleşmesinden doğan uyuşmazlık için, yabancı bir devlet mahkemesini yetkili kılmaları mümkündür.

Uluslararası ticari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların yabancı mahkemelerde çözümlenmesini tarafların serbest iradeleri ile seçmeleri, Türk hukukunda da belirlenmiştir. 5718 sayılı Kanunun 47. maddesine göre: *“Yer itibariyle yetkinin münhasır yetki esasına göre tayin edilmediği hallerde, taraflar, aralarındaki yabancılık unsuru taşıyan ve borç ilişkilerinden doğan uyuşmazlığın yabancı bir devlet mahkemesinde görülmesi konusunda anlaşabilirler”*.

Söz konusu Kanunun 47. maddesi uluslararası usul hukukundaki gelişmelere son derece uygundur. Aynı zamanda bu düzenleme uluslararası ticaretin de ihtiyaçlarını karşılayabilecek seviyededir. Gerçekten de son dönemlerde tarafların kendi aralarında yaptıkları akdi ilişkilerden doğabilecek uyuşmazlıklara uygulanacak hukuk sistemini ve bu uyuşmazlığın hangi devletin mahkemesinde çözümleneceğini seçebilmeleri doğal ve meşru karşılanmaktadır. Bu istikamette devletlerin kendi hukuk sistemlerinde yaptıkları düzenlemeler uluslararası ticarete hukuki güven bakımından son derece önem arz etmektedir⁵⁹.

Türk mahkemelerinin yetkili olduğu hallerde tarafların kendi aralarındaki yetki anlaşması ile yabancı bir mahkemeyi yetkili kılmaları durumunun Türk yetki hukukunda ne gibi sonuçlar doğuracağı önem arz etmektedir.

Türk mahkemelerinin ülke içi yetkisinin ve ona dayanarak milletlerarası yetkisinin “münhasır yetki” esasına dayanılarak tayin edildiği hallerde, yetki anlaşması ile diğer ülke mahkemelerinin yetkilendirilmesi şartı geçersizdir. Bu konuya ileride daha geniş değineceğiz.

a. Yetki Anlaşmasının Şekli

Yetki sözleşmelerinde usul hukukuna ait bir akit söz konusu olduğu için, uluslararası yetki sözleşmesinin hangi şartlara tabi olacağını “*lex fori*” tayin eder. Türk hukukunda, bir milletlerarası yetki sözleşmesinin kabul edilebilirliği ve bu

⁵⁹ Şanlı, *Uyuşmazlıkların çözüm yolları*, s.100.

sözleşmenin hükümleri yalnızca Türk usul hukuku veya milletlerarası usul hukuku bakımından belirlenir. Bunun aksine yetki sözleşmesinin meydana gelmesi maddi hukukun hükümlerine tabidir. Çünkü Türk usul hukuku sözleşmelerin en önemlisi yetki sözleşmelerinin meydana gelmesiyle ilgili bir hüküm ihtiva etmemektedir. Bunun için yetki sözleşmelerinin meydana gelmesi meselesi maddi hukuka havale edilmiştir. Ancak yetki sözleşmelerinin şekli farklıdır. Çünkü onlar usul hukuku tarafından düzenlenir⁶⁰.

Yetki anlaşmasıyla yabancı bir devlet mahkemesinin yetkili kılınmasına izin veren MÖHUK'un 47. maddesi, yetki sözleşmesinin hangi şekle tabi tutulacağına dair bir koşul öngörmemiştir. Bundan dolayı, Türk milletlerarası usul hukuku bakımından, yabancı mahkemeyi yetkili kılan anlaşmanın yazılı olması zorunluğu bulunmamaktadır⁶¹. Bu duruma göre taraflar açık veya zimni olarak yabancı bir mahkemeyi yetkili kılabilirler⁶². Taraflar yabancı bir mahkemeyi yetkilendirdikleri zaman yetki anlaşmasının şekli söz konusu yabancı devletin hukukuna tabi olacaktır. Zira, yabancı devlet mahkemesi, ancak kendi hukukuna uygun bir yetki anlaşması söz konusu ise uyuşmazlıkta yetkili olabilir⁶³.

Yetki sözleşmesi eğer yazılı şekilde yapılmamışsa, yalnızca yazılı bir kanıtla ispat edildiği zaman geçerlilik kazanır. Eğer sözleşme yazılı şekilde yapılırsa, bir tereddüt doğmaz. Ancak, yazılı şekilde yapılmayan geçerli bir yetki anlaşması yapılmışsa, bu sözleşmenin yazılı delille ispat edilmesi gerekmektedir. Yazılı şekilde yapılmasa dahi, bir yetki anlaşmasının varlığı ve geçerliliğinin ispatı bu anlaşmanın içeriğinin tespit edilebildiği herhangi bir iletişim aracıyla yapılabilecektir (MÖHUK m.47/1)⁶⁴.

Yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki anlaşmasına karşın, davanın Türk mahkemelerinin birinde açılması durumunda, karşımıza ilginç bir durum çıkacaktır. Yetki anlaşmasına dayanarak davanın yabancı bir devlet mahkemesinde görülmesini savunan davalı taraf, yetki sözleşmesinin varlığını ispatlamakla yükümlüdür. Ancak

⁶⁰ Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.489.

⁶¹ Akıncı, **Yabancı Derdestlik**, s.60; Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 134.

⁶² Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.489.

⁶³ Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 134.

⁶⁴ Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 135.

dikkat edilmesi gereken husus, bu durumda önemli olan yetki sözleşmesinin varlığının ispatlanmasıdır. Yoksa, yazılı şekil şartı geçerlilik koşulu olarak aranmaz⁶⁵. Yapılan yetki sözleşmesine rağmen davanın bir Türk mahkemesinde açılması ve davalının yetkililik itirazında bulunmaması halinde yetki sözleşmesinin geçerliliği Türk hukukuna göre inceleneceği için yabancı mahkemeyi yetkili kılan yetki sözleşmesinin de yazılı yapılması taraflar açısından isabetli olacaktır⁶⁶.

Yetki sözleşmesi, taraflardan birinin genel işlem şartları içerisinde de bir kayıt olarak yer alabilir⁶⁷. Genel işlem şartlarını kabul eden diğer taraf, bununla birlikte uyuşmazlık zamanı hangi devlet mahkemesinin yetkili olacağı şartını da kabul etmiş olur. Türk Borçlar Kanunu'nun 27.1. maddesi gereğince, eğer genel işlem şartlarını kabul ettirmiş taraf diğer taraftan ekonomik ve sosyal bakımdan daha üstünse ve bu üstünlüğünü diğer tarafın yabancı mahkemeye yetki veren böyle bir şartı kabul etmesini zaruri kılacak şekilde kullanmışsa böyle bir yetki sözleşmesinin veya yetki şartının “ahlaka aykırılık” sebebiyle geçerli olmaması gerekir. Zira mahkemelere yetki veren sözleşmeler de Türk hukukunun emredici hükümlerine tabidir⁶⁸.

b. Yetki Anlaşmasının Geçerlilik Şartları

(1). Genel Olarak

Yabancı mahkemeye yetki veren yetki sözleşmesi, usul hukukuna ait bir yabancı sözleşme olduğundan yetkilendirilen mahkemenin tabi olduğu hukukun geçerlilik şartlarını taşımalıdır. Yabancı mahkeme kendisine yetki veren yetki sözleşmesinin kendi usul hukukuna göre geçerli bir sözleşme olduğunu araştırdıktan sonra davayı görebilecektir⁶⁹. Yabancı bir devlet mahkemesini yetkili kılan yetki sözleşmeleri MÖHUK'un 47. maddesinde şarta bağlanmıştır. Yetki anlaşmasına konu teşkil eden ihtilafın:

⁶⁵ Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2. Bs.**, s.182; Akıncı, **Yabancı Derdestlik**, s.60-61.

⁶⁶ Baki Kuru, “Sözleşme ile Yabancı Mahkemelerin Yetkili Kılınması”, **MHB**, C.6, S.2, 1986, s.144-145, (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99811>, 17.02.2020.

⁶⁷ Berk Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2018, s. 164-165, (**Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**).

⁶⁸ Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.490; Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 135.

⁶⁹ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.616.

- (1) Türk mahkemelerinin yer itibariyle yetkisinin münhasır yetki esasına göre tayin edilmediği konulara ilişkin olması,
- (2) Yabancılik unsuru taşıması
- (3) Borç ilişkilerinden doğması gerekir.

MÖHUK madde 47'nin düzenlemesine göre, eğer taraflar arasında yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki anlaşması yapılmışsa dava, ancak yabancı mahkemenin kendisini yetkisiz sayması veya Türk mahkemesinde yetki itirazında bulunulmaması durumunda Türk mahkemelerinde görülebilir⁷⁰.

Aynı zamanda, belirtmek gerekir ki, yetki anlaşmasının geçerliliğini tartıştığımız zaman, MÖHUK m.47'deki koşulların yanı sıra, geçerli bir irade beyanının bulunup bulunmadığına ilişkin genel kurallar da belirleyicidir. Yetki anlaşmasına yönelik olarak taraflardan birinin veya her ikisinin irade beyanının bulunmadığı durumlarda veya söz konusu irade beyanının cebir, hile yahut ikrah ile elde edildiği durumlarda yetki anlaşmasının geçerliliğinden bahsetmek mümkün değildir⁷¹.

Yargıtay Genel Kurulu'nun 06.05.1998 tarihli kararına göre, yabancı mahkemeye yetki veren yetki anlaşmasının geçerli olabilmesi için, Türk kamu düzenine, ahlak, dürüstlük, iyiniyet kurallarına, adalet anlayışına, Anayasa'da yer alan temel ilkelere uygun olması gerekir⁷².

Diğer yandan, davanın, yetkili kılınan yabancı devlet mahkemesinde görüleceği halinde, hem AİHS m.6 hem de AY m.36'da belirtilen en temel insan haklarından biri olan "adil yargılanma hakkının" ihlal edileceğine esaslı şüphelerin olması durumunda yetki anlaşmasının geçersiz olacağı da savunulmuştur⁷³. Seçilen mahkemede davacının hakları adil bir biçimde, tarafsız olarak savunulamayacaksa ve buna dair bir

⁷⁰ Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 422.

⁷¹ Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 415.

⁷² Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s.103-104; Yargıtay HGK, E.1998/12-287, K.1998/325, T.6.5.1998, (Çevrimiçi) <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-1998-287-k-1998-325-t-06-05-1998>, 18.02.2020.

⁷³ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s.104; Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 415.

delil mevcutsa, bu husus, söz konusu yetki anlaşmasının dikkata alınmaması için bir esas teşkil eder⁷⁴.

Özellikle yetki sözleşmesi, yetkilendirilen mahkemenin mensup olduğu devletin bir kamu kurumunun veya o devlete mensup bir özel kişinin kendi üstün gücünden faydalanarak zorla yaptırılmışsa, yetkilendirilen mahkemenin davaya bağımsız ve tarafsız bakacağına dair şüpheler varsa yetki sözleşmesi “ahlaka aykırılık” sebebinden geçersiz sayılmalıdır⁷⁵.

Aynı zamanda politik⁷⁶, ırki, dini ve benzeri sebeplerden seçilen mahkemede taraflara adil bir yargılama sunulamayacaksa, taraflar anlaşmaya bağlı kalmaya zorlanamazlar⁷⁷.

Bazı yetki anlaşmaları ise taraflardan birine belirli bir mahkemede dava açma hakkı tanırken, diğer tarafa milletlerarası yetkisi olan istediği bir mahkemede dava açma hakkını verir. Bu sözleşmeler İngilizce *one-sided* veya *asymmetric* anlaşmalar olarak bilinmektedirler⁷⁸. Asimetrik yetki sözleşmelerinin geçerliliği, kamu düzenine aykırı olduğu, usuli eşitsizliğe sebep olduğu, taraflardan birine keyfi serbesti verdiği için hakkaniyet kurallarına aykırı olduğu, mahkemeler arasında seçim hakkı verilmesi ifası taraflardan birinin iradesine bağlı olan bir borç teşkil ettiği için geçersiz sayılması

⁷⁴ Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.76; 1955 yılında Amerikan mahkemesi Sociedade Brasileira ve SS. Punta Del Este arasındaki davada Uruguay mahkemelerine yetki veren yetki anlaşmasına dayanarak yapılan yetkisizlik itirazını davalı gemi maliklerinin Uruguay devletine ait bir kamu tüzel kişisi olması ve bu sebeple davaya tarafsızca bakamayacağı gerekçesini göstermekle redd etmiştir: Stephan.M.Denning, “Choice of Forum Clauses In Bills Of Lading”, **Journal Of Maritime Law And Commerce**, C.2, S.1, 1970, s.29, (Çevrimiçi), https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/jmlc2&id=41&men_tab=srchresults, 18.02.2020; Aynı yönde bkz. Allianz Versicherungs Aktiengesellschaft ve SS.Eskişehir arasındaki davaya, Gruson, **a.g.m.**, s.169,

⁷⁵ Cemile Demir Gökyayla, “Seçilen Mahkemede Adil Yargılama Yapıl(a)mayacağı Şüphesi Yetki Anlaşmalarının Geçerliliğini Etkiler mi?”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.13, S.2, 2011, s.59, (Adil Yargılama), (Çevrimiçi), <http://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz13-2/cemilegokyayla.pdf>, 20.02.2020.

⁷⁶ İranla ABD arasındaki kriz döneminde, İran vatandaşlarıyla ABD vatandaşları arasında bağlanmış ve İran mahkemelerine yetki veren anlaşmalara rağmen, ABD mahkemeleri söz konusu krizin İran mahkemelerinin tarafsızlığına etki edebileceği gerekçesiyle yetki itirazlarını redd etmiştir. Bkz. Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.76; Gruson, **a.g.m.**, s.170-171.

⁷⁷ Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.77.

⁷⁸ Cemile Demir Gökyayla, “Asimetrik Yetki Sözleşmeleri”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 145-146, 2016, s. 418, (Asimetrik Yetki Sözleşmeleri), (Çevrimiçi), <https://www.jurix.com.tr/article/5837>, 26.02.2021.

gerekçeleriyle tartışmalıdır⁷⁹. Yetki sözleşmesi, taraflardan birine sadece belirli bir devlet mahkemesinde dava açma mecburiyeti getirirken, eşit konumda bulunan diğer tarafa ek olarak başka bir devletin mahkemesinde de dava açma hakkı veriyorsa usul hukukundaki tarafların eşit konumda olması ilkesini ihlal ettiği için geçerli sayılmaz. Eşit yargılanma hakkını aradan kaldıran bir yetki sözleşmesi veya şartı, Anayasa ile belirlenen adil yargılanma ilkesini de ihlal eder⁸⁰.

Yetki sözleşmesi ile yabancı mahkeme kendisini yetkili saymış ve karar vermiş olsa dahi, bu kararın tanıma ve tenfiz davalarında yabancı mahkemenin kararından başka hususlara da dikkat edilmelidir. Buna ilişkin olarak ABD’de *Bridgeway v. Citibank* davası örnek olarak gösterilebilir. New York mahkemesi *Bridgeway v. Citibank* davasında tenfiz davasını karar dışı unsurlardan dolayı reddetmiştir. Sebep gibi ise kararı veren devlette iç savaşın çıktığını, Anayasanın askıya alındığını ve bundan dolayı, mahkemenin tarafsız, bağımsız ve adil bir karar veremeyeceği kanısına varıldığını göstermiştir⁸¹.

Mahkemelerin bağımsızlığı, başka hiç bir organdan, kişiden veya üst kurumdan emir almaması, ekonomik ve sosyal gruplar dahil hiç bir grubun etkisi altında olmaması, kısaca özgür olmakla tanımlanabilir. AİHS’nin 6/1 maddesinde ise tarafsızlık “*mahkemenin taraflardan herhangi birine karşı önyargısının, tarafgirliğinin veya davanın konusuna ilişkin menfaatinin olmaması, aynı zamanda taraflardan herhangi birinin leh ve aleyhinde bir duygu veya çıkara sahip olmaması*” şeklinde açıklanmıştır⁸².

⁷⁹ Asimetrik sözleşmelerin geçerliliği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Gökyayla, **Asimetrik Yetki Sözleşmeleri**, s. 418 vd..

⁸⁰ Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.490; Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 135.

⁸¹ Musa Aygül, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usul Hukuku Problemleri”, **MHB**, C.31, S.2, 2011, s.100-101, (**Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi**), (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/411233>, 20.02.2020.

⁸² Sibel İncoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, 2. bs, İstanbul, Beta, 2005, s. 158.

Doktrinde aynı yöndeki bir diğer görüşe göre ise davacının hukuki veya fiili sebeplerden dolayı, haklarını alamama tehlikesi varsa, davalının yetki anlaşmasına dayanarak yapacağı yetki itirazı kabul edilmemelidir⁸³.

Lahey Devletler Hususi Hukuku Konferansı bünyesinde hazırlanan 30/06/2005 tarihli “Yetki Anlaşmasına Dair Lahey Sözleşmesi”inin 6/c maddesinde de bu konuya değinilmiştir. Bu maddeye, “yetki anlaşmasına etki tanınmanın açıkca bir haksızlığa sebep olacağı veya yetki itirazında bulunan devlet mahkemesinin kamu düzenine açıktan açığa aykırılık söz konusuysa davaya bakan mahkeme, davalı yetki itirazında bulunsa bile bu itirazı reddedecektir”⁸⁴.

(2). Uyuşmazlığın Yabancılık Unsuru Taşınması

MÖHUK’un 47. maddesi milletlerarası yetki anlaşmalarının tarafların arasındaki yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için düzenlenebileceğini belirtmiştir. MÖHUK’un 1. maddesine göre “yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerde uygulanacak hukuk, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, yabancı kararların tanınması ve tenfizi bu Kanunla düzenlenmiştir”. Bu madde, uygulanacak hukuk veya Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin MÖHUK’taki kurallar tarafından belirlenmesi için hukuki ilişkinin yabancılık unsuru taşınmasını şart koşturur. MÖHUK m. 47 ise MÖHUK m.1/1’e ek olarak yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki anlaşmasının yabancılık unsuru içermeli olduğunu tekrar etmiştir. Tarafların aralarındaki sözleşmeyi seçtikleri hukuka tabi kılmalarını düzenleyen MÖHUK m. 24 çerçevesinde, bu seçilen hukuka etki tanınması için, sözleşmenin yabancılık unsuru taşıyıp taşıyamamasının zorunlu olup olmadığı doktrinde tartışmalıdır⁸⁵. Ancak MÖHUK m. 47’nin bu tekrarı sayesinde MÖHUK m. 24 çerçevesinde yapılan tartışmalar m. 47 için yapılmamaktadır. Doktrindeki bir görüşe göre MÖHUK m. 47’de öngörülen yabancılık şartı, ortaya çıkabilecek tereddütleri ortadan kaldırmışsa da, aslında MÖHUK m. 1’i tekrar ettiği için gerekliliğini

⁸³ Ergin Nomer, **Devletler Hususi Hukuku: Kanunlar İhtilafı Hukuku - Milletlerarası Usul Hukuku - Yabancı Mahkeme Ve Hakem Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi**, 19. bs, Beta, 2011, s. 469, **(Devletler Hususi Hukuku 19. bs.)**.

⁸⁴Türk hukuku bakımından kamu düzenine aykırı haller, tarafların bireysel haklarını da ağır bir şekilde ihlal eder: Bkz. Gökyayla, **Adil Yargılama**, dn.31, s.61.

⁸⁵ Doktrindeki tartışmalar için Bkz. Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.91-125.

yitirmektedir⁸⁶. Lakin kanaatimizce, yine aynı yazarın fikri olan ve yukarıda da belirttiğim üzere, MÖHUK m.47’de yabancılık unsuru ayrıca belirtilmeseydi, m.24 için yapılan tartışmaların m.47 için de devam edecekti. Bu sebeple, yabancılık unsurunun m.47’de tekrarlanması isabetlidir.

Yukarıda da bildirdiğimiz gibi gerek MÖHUK m.1 çerçevesinde Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tespitedilebilmesi, gerekse de MÖHUK m.47’nin açık hükmü gereğince milletlerarası yetki anlaşmalarının etki doğurabilmesi için, bu yetki anlaşmasına konu uyumsuzluğun yabancılık unsuru içermesi gerekir. Yabancılık unsuru bir ilişkiyi birden fazla hukuk sistemi ile bağlantılı hale getiren unsurlardır⁸⁷. Tüm unsurları Türkiye’de toplanan bir hukuki ilişki yabancılık unsuru taşımadığı için, bu ilişkiden doğan veya doğacak uyumsuzluklar için yabancı mahkemeleri yetkilendiren yetki anlaşmasına etki tanınmayacaktır⁸⁸. Yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki anlaşması tek başına yabancılık unsuru taşımayacaktır. Doktrinde de yabancı bir mahkemeyi yetkilendirmenin yabancılık unsuru olarak tanımlanamayacağı neredeyse istisnasız olarak kabul edilmiştir⁸⁹. Bizim de katıldığımız görüşe göre, MÖHUK hukuki ilişkinin dava açılmadan önce “**a priori**” yabancılık unsuruna sahip olmasını aramaktadır. 47. madde de belirtilen yabancılık unsurunun tarafların iradesi ile gerçekleşebileceği kabul edilirse, tarafların istedikleri zaman Türk mahkemelerinin yetkisini bertaraf etmeleri mümkün olacaktır⁹⁰. Doktrinde bazı görüşler ise aksi yönde, yani yabancı mahkemeni yetkilendirmenin başlı başına hukuki ilişkiye bir yabancılık unsuru verdiği yönündedir⁹¹.

⁸⁶ Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.149; Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.148.

⁸⁷ Akıncı, **Yabancı Derdestlik**, s.62; Yabancılık unsurunun farklı tanımları için bkz. Nihal Uluocak, **Milletlerarası Özel Hukuk Dersleri**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989, s.3; Gülören Tekinalp, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 7. bs., Beta, 2002, s.14.

⁸⁸ Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.150.

⁸⁹ Berk Demirkol, **Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun’nun 24. Maddesi Çerçevesinde Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk**, 2. bs., Vedat Kitapçılık, 2014, s.109, (Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk); Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.491; Akıncı, **Yabancı Derdestlik**, s.63; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.616.

⁹⁰ Nuray Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, 1. bs., Beta, 1996, s.157, (Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 1. Bs).

⁹¹ Bkz. Emre Esen, “Critique of a Turkish Court of Cassation Decision on the Validity of Choice-of-Law and Choice-of-Forum Clauses in an Insurance Agreement”, **Annales**, C. 42, S.59, 2010, s.371, (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/7045>, 25.02.2020, (Choice Of Forum Clauses).

Brüksel I Tüzüğü'nün güncel hali çerçevesinde kabul gören görüş, MÖHUK m.47 çerçevesinde genel kabul gören görüşe paraleldir. Brüksel I Tüzüğü'ndeki yetki anlaşmasına ilişkin kuralların sadece yabancılık unsuru taşıyan hukuki ilişkilere uygulanacağı kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarakta tüm unsurların birleştiği ülkedeki hukuki ilişkiye başka bir ülkenin mahkemesini yetkili kılarak yabancılık unsuru verilemeyeceği kabul edilmiştir⁹².

Hukuk seçimi anlaşmalarında olduğu gibi, yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki anlaşmalarında da tarafların vatandaşlığının bu hukuki ilişkiye tek başına yabancılık unsuru kazandırmayacağı kabul edilmelidir⁹³. Uyuşmazlığın taraflarının iş yeri, yerleşim yeri veya taraf olan tüzel kişilerin idare merkezinin bulunduğu yer davanın açıldığı veya açılacağı ülkeden farklı bir ülkeyse kural olarak uyuşmazlıkta yabancılık unsuru olarak değerlendirilebilecektir⁹⁴.

Doktrindeki bir diğer tartışılmalı konu tarafların arasındaki uyuşmazlığa yabancı hukukun uygulanmasının kendi başına bir yabancılık unsuru teşkil edip etmeyeceğidir. Bir grup yazara göre taraflar aralarında hukuk seçimi yapmamalarına rağmen onlar arasındaki ilişkilere yabancı bir hukuk uygulanıyorsa, zaten hukuki ilişkide ilgili bağlanma noktasının yabancı bir hukuk olarak tespit edilmesini sağlayan bir yabancılık unsuru söz konusu olacaktır. Diğer taraftan, tarafların aralarında hiç bir yabancılık unsuru içermeyen ilişkilerine yabancı hukukun uygulanmasını kararlaştırmaları, tek başına bir yabancılık unsuru teşkil etmemeli ve bu hukuk seçimi herhangi bir etki doğurmamalıdır. Aksi halde, hiç bir yabancılık unsuru taşımayan hukuki ilişkide tarafların yabancı mahkemeyi yetkili kılmaları için aynı zamanda yabancı hukukun uygulanacağını kararlaştırmaları yeterli olacaktır. Bu ise MÖHUK m.47'de tespit edilen borç ilişkisinin yabancılık unsuru içermesi kavramıyla

⁹² Trevor Hartley, **Civil Jurisdiction And Judgements In Europe**, Oxford Private International Law Series, 2017, s.239, (Naklen: Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.149).

⁹³ Vedat Raşit Seviğ, "Milletlerarası Özel Hukuk Alanında Yetki Anlaşmasının Ayrıcılığı", **İHFM**, C.55, S.3, 1997, s.188, (**Yetki Anlaşmasının Ayrıcılığı**) (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/95785>, 26.02.2020; Demirkol, **Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk**, s.111-114; Karşı görüş için bkz. Akıncı, **Yabancı Derdestlik**, s.62; Tekinalp, **a.g.e.**, s.14.

⁹⁴ Demirkol, **Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk**, s.110-111, 113-114.

çelişecektir. Böyle bir durumda hukuki ilişkinin yabancılık unsuru taşıdığı kabul edilmemeli ve yetki anlaşmasına etki tanınmamalıdır⁹⁵.

Doktrinde tarafların yabancı bir hukuk seçmesinin tek başına hukuki ilişkiye yabancı bir unsur kazandırdığını iddia eden görüşler de var⁹⁶. Bu görüşlere göre irade muhtariyeti ilkesinin geçerli olduğu borçlar hukuku sözleşmelerinde yabancı bir hukukun seçimi ile o hukuki ilişkinin yabancı unsurlu bir hukuki ilişki haline gelmesinin kabulü, sözleşmesel ilişkinin mahiyetine ve irade serbestisini tanzim eden kanun hükümlerine uygun bir yorum tarzı olacaktır. Yabancı hukukun seçimi kanunlar ihtilafının gereği olarak hukuki ilişkiyi birden fazla hukuk sistemiyle bağlantılı duruma geçirir⁹⁷.

Sözleşmede borcun yabancı para birimiyle belirlenmesi yabancılık unsuru olarak değerlendirilemez⁹⁸. Tarafların arasındaki sözleşmeni yaptıkları yer de hukuki ilişkinin yabancılık unsuru taşıdığına dair kesin bir kıstas teşkil etmez⁹⁹.

Diğer taraftan, taraflar arasındaki sözleşmede, talep netice itibari ile yabancı bir ülkedeki menfaatle ilgiliyse, bu kıstas taraflar arasındaki ilişkiye yabancılık unsuru kazandıracaktır. Örneğin Türkiye’de bulunan bir kişinin, mutlak meskeni Türkiye’de olan başka bir kişiye yabancı bir ülkedeki mülkiyetini satması durumunda onlar arasında bu hukuki ilişkiden doğan ve yabancı ülkede bulunan haklarla ilgili uyumsuzluklar yabancılık unsuru taşıyacaktır. Bu durumda taraflar bu hukuki ilişkiden doğan uyumsuzluklar için yabancı mahkemeyi yetkilendirebilirler¹⁰⁰.

⁹⁵ Bkz. Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.151, Sibel Özel, “Sözleşmesel İlişkide Yabancılık Unsuru Ve Hukuk Seçimi”, **Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu**, ed. Bilgin Tiryakioğlu, Mesut Aygün vd., Yetkin Yayınları, 2016, s.424, **(Hukuk Seçimi)**; Hatice Özdemir Kocasakal, “Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti Ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları”, **MHB**, C.30, S.1-2, 2010, s.33, **(Doğrudan Uygulanan Kurallar)** (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99883>, 26.02.2020; Demirkol, **Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk**, s.49; Fügen Sargın, **Milletlerarası Unsurlu Patent Ve Ticari Marka Lisansı Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002, s.184, **(Uygulanacak Hukuk)**.

⁹⁶ Özel, **a.g.m.**, s.424; Bu görüş için bkz: Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.369; Esen, **Choise Of Forum Clauses**, 371; Tiryakioğlu, **a.g.e.**, s.212.

⁹⁷ Özel, **a.g.m.**, s.424; Bu görüş için bkz: Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.369; Esen, **Choise Of Forum Clauses**, 371; Tiryakioğlu, **a.g.e.**, s.212.

⁹⁸ Demirkol, **Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk**, s.122-123; Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.151.

⁹⁹ Seviğ, **Yetki Anlaşmasının Ayrıcılığı**, s.188.

¹⁰⁰ Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.152.

Borcun ifa edildiği yerin, farklı bir ülkede olması da bu ilişkiye yabancılık unsuru kazandırabilecek niteliktedir. Örneğin bir satım sözleşmesinde satılan malın teslim yeri veya bir inşaat sözleşmesinde şantiyenin bulunduğu ülke tarafların yerleşim yerlerinden farklıysa bu zaman bu hukuki ilişkilerin yabancı unsurlu olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte, tüm unsurları aynı ülkede toplanan bir satım veya eser sözleşmesinin ödemesinin yabancı bir banka üzerinden yapılacak olması kararlaştırılsa bile, bu unsur hukuki ilişki açısından yapay ve aynı zamanda değiştirilmesi kolay olduğu için, söz konusu hukuki ilişkiye yabancılık unsuru kazandıramayacaktır¹⁰¹.

Bu son noktadan hareket ederek, taraflar arasındaki hukuki ilişkinin yabancılık unsuru taşıyabilmesi için dikkate alınacak kriterlerin, ancak taraflar arasındaki hukuki ilişkinin niteliğini değiştirebilen unsurlar olması gerektiği sonucuna varılabilir. Dolayısıyla, tarafların aralarında yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki anlaşmaları yapabilmeleri için gerekli olan yabancılık unsurunun, ancak ve ancak taraflar arasındaki hukuki ilişkiyi milletlerarası ticaretin menfaatini ilgilendiren bir sözleşme haline getirebilen unsur olması gerekir¹⁰².

(3). Uyuşmazlığın Borç İlişkisinden Doğması

Yabancı mahkemeyi yetkilendiren bir yetki anlaşmasına MÖHUK'un 47. maddesi ile etki tanınabilmesi için, bu yetki anlaşmasına konu olan uyuşmazlığın bir borç ilişkisinden doğması gerekir. MÖHUK m.1.1 uyarınca, milletlerarası yetkiye ilişkin kurallar da dahil olmak üzere MÖHUK hükümlerinin özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilere uygulanıyor olmasından, bu borç ilişkisinin kaynağı bir özel hukuk ilişkisi olmak zorundadır. Dolayısıyla, kamu hukuku borç ilişkilerine ilişkin olarak, yabancı mahkemeyi yetkilendiren milletlerarası yetki anlaşması söz konusu olamayacak ve böyle bir yetki anlaşması yapılsa bile buna MÖHUK m.47 kapsamında herhangi bir etki tanınmayacaktır¹⁰³.

Her ne kadar MÖHUK m.47 bu hükmün borç ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklara uygulanması gerektiğini öngörse de, buradaki borç ilişkilerinin borçlar

¹⁰¹ Hartley, **a.g.e.**, s.240, (Naklen: Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.152).

¹⁰² Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.152-153.

¹⁰³ Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.153.

hukuku kapsamındaki borç ilişkileri olarak algılanması gerekir; kişiler hukuku ve aile hukuku kapsamındaki borç ilişkileri bu kapsamda değerlendirilemez¹⁰⁴. Örneğin bir evlilik sözleşmesini yaparken taraflar söz konusu sözleşmede yetki şartı koysalar bile, bu MÖHUK m.47 kapsamında değerlendirilemeyecektir. MÖHUK m.47’de öngörülen uyuşmazlığın borç ilişkisinden doğması şartı, aynı bir hakkın mülkiyetine ilişkin eşya hukukuyla ilgili uyuşmazlıklar için de bir yetki anlaşması yapılamayacağı anlamına gelmektedir¹⁰⁵. Bu sınırlama sadece taşınmaz mallar için değil, aynı zamanda taşınır mallar için de geçerlidir. Dolayısıyla, bir malın mülkiyetine ilişkin uyuşmazlık çıkarsa, taraflar bu konuda bir yetki anlaşması yapamazlar. Taraflar yalnızca bu malın satılması veya kullanılmasıyla ilgili olan borç ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklar için milletlerarası yetki anlaşması yapabilirler¹⁰⁶.

MÖHUK m.47 kapsamında bir yetki anlaşması yapılabilmesi için, borç ilişkisinin sözleşmeden doğması zorunlu değildir. Haksız fiil, sebepsiz zenginleşme veya vekaletsiz iş görmeden doğan borç ilişkileri için de aynı şekilde yetki anlaşması yapılabilir¹⁰⁷. Ancak sözleşmeden doğan hukuki ilişkilerden farklı olarak, bu hukuki ilişkilerin önceden öngörülmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, haksız fiil, sebepsiz zenginleşme veya vekaletsiz iş görme durumu ortaya çıktıktan sonra yetki sözleşmesi yapılabilir. Bununla birlikte önceden öngörülmesi mümkün olan bazı durumlarda haksız fiil ortaya çıkmadan önce veya bir sözleşmeyle ilgili olup, lakin doğrudan o sözleşmeyle ilgili ortaya çıkmayan uyuşmazlıklar için de önceden yetki anlaşması yapılabilir¹⁰⁸.

Sözleşmede yer alan yetki şartının sadece sözleşmeden doğacak uyuşmazlıklara mı yoksa sözleşmeyle ilgili doğabilecek haksız fiil davalarına da mı

¹⁰⁴ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.618; Akıncı, **Yabancı Derdestlik**, s.63; Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s.136; Bülent Çiçekli, “Jurisdiction Recognition And Enforcement Of Judgements Under Turkish Law IN Comparison With The Brussels I Regulation” , **Turkish And EU Private International Law**, eds.: Paul Beaumont, Burcu Yüksel, On İki Levha, 2014, s.49-50; Yargıtay kararları da bu görüşü desteklemektedir. Bkz. Yargıtay 9. HD., E.2010/7381, K.2010/16168, T.03.06.2010, Nuray Ekşi, **5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk Ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna’a İlişkin Yargıtay Kararları**, On İki Levha, 2010, s.50-55, (Yargıtay Kararları).

¹⁰⁵ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.618.

¹⁰⁶ Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.153.

¹⁰⁷ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.618; Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, dn. 164, s.413; Işıl Özkan, Uğur Tütüncübaşı, **Uluslararası Usul Hukuku**, Ankara, Adalet, 2017, s.92; Vahit Doğan, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 5. bs., Ankara, Savaş, 2019, s. 84-85.

¹⁰⁸ Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.175-176; Karşı görüş için bkz. Üstündağ, **a.g.m.**, s. 334-335.

ait olacağı söz konusu yetki şartının lafzının yorumlanmasına bağlıdır. Yetki anlaşmasının “bu sözleşmeden doğan uyuşmazlıklar X mahkemesinde görülecektir” şeklinde değil de “bu sözleşmeyle ilgili uyuşmazlıklar X mahkemesinde görülecektir” şeklinde kurulması halinde, yetki anlaşmasının kapsamına hem de haksız fiilden doğan uyuşmazlıklar girebilecektir¹⁰⁹.

(4). Türk Mahkemelerinin Yetkisinin Münhasır Yetki Esasına Göre

Düzenlenmemiş Olması

MÖHUK'un 47.1. maddesinde, milletlerarası yetki anlaşmasına etki tanınabilmesi için, anlaşmanın kapsamına giren hukuki ilişkinin, yer itibarıyla yetkinin münhasır yetki olmadığı bir konuya ilişkin verilmesi şart koşulmuştur. Eğer bir mahkeme için münhasır yetkililik kuralı varsa, dava bu mahkemede görülmeli, aksi yönde yapılmış yetki anlaşması herhangi bir yetki doğurmamalıdır¹¹⁰.

Türk mahkemelerinin yetkisinin münhasır yetki esasına dayandığı durumlar, ülke içi veya milletlerarası yetki bakımından her zaman aynı sonuçları doğurmaz. MÖHUK m. 47 çerçevesinde kastedilen Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin münhasır yetki esasına göre tanzimidir¹¹¹. Ancak Türk mahkemelerinin yer itibarıyla münhasır yetkili olduğu durumlarda, yetki anlaşmasıyla yabancı bir mahkeme yetkilendiremez. Yabancı bir hukuka göre yabancı bir mahkemenin münhasır yetkisinin olması, MÖHUK m. 47 uyarınca yapılan bir yetki anlaşmasının dikkate alınmaması için bir sebep teşkil etmez. Dolayısıyla, taraflardan birinin bağlı olduğu hukuka göre onun yaptığı yetki sözleşmesine konu olan uyuşmazlık için kendi mahkemelerinin münhasır yetkili olması durumunda, kural olarak MÖHUK m. 47 uyarınca yapılan yetki anlaşmasına etki tanınmaması için bir hukuki gerekçe olmayacaktır¹¹².

Bazı uyuşmazlıklar için, devlet kendi iç hukukuyla kendi mahkemelerine münhasır yetki tanıyabilir. Bu tür ihtilaflarda, kendi devlet mahkemelerinin yetkisine paralel olarak diğer devlet mahkemelerinin yetkisini de kabul etmeyebilir. Bunun

¹⁰⁹ Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.154.

¹¹⁰ Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s. 417.

¹¹¹ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.618.

¹¹² Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.134.

sonucu olarak münhasır yetkiye giren konularda, yabancı mahkemenin kararlarına, bu kararlar tanıma-tenfiz devletinin mahalli hukuku göz önünde bulundurularak vermiş olsalar dahi geçerlilik tanınmaz. Devletlerin kendi mahkemelerine münhasır yetki verdikleri konular ya kendi maddi hukuk kurallarının idaresi altındadır, ya da söz konusu konulara ilişkin hak iddiaları devletin kendi menfaatlerini veya taraflar arasındaki menfaatleri dengelemek durumunda olan devlet otoritelerine etki göstermektedir¹¹³.

Burada iç hukuku anlamında yetkinin kamu düzenine ilişkin olması veya kesin yetki esasına göre düzenlenmiş olması önemli değildir. Türk mahkemelerinin yetkisinin milletlerarası usul hukuku bakımından münhasır olup olmaması önemlidir¹¹⁴. Milletlerarası usul hukuku alanında münhasır yetkinin maksadı, belirlenen hukuki ilişkiler için yalnızca belli bir devlet mahkemelerinin yetkili olduğunu belirtmektir. Dolayısıyla, bir hukuki ihtilaf için yalnızca Türk mahkemeleri yetkili kılınmış ve başka hiç bir devlet mahkemesinin yetkisi kabul edilmemişse münhasır yetkiden bahs edilebilir. Bir yetki kuralının münhasır nitelikte olup olmadığı maddenin amacından yola çıkılarak tespit edilebilir¹¹⁵. Eğer yetki kuralının konuluş amacı, ilgili uyuşmazlığın belirlenen mahkemede görülmesinden de öte, o uyuşmazlığın yalnızca Türk mahkemelerinde çözülmesi ise, ancak bu zaman münhasır bir yetki söz konusu olacaktır¹¹⁶. Bu esas Yargıtay kararlarında da kabul görmektedir¹¹⁷.

¹¹³ Szász István, **International Civil Procedure A Comparative Study**, Leyden, 1967, s.298-301, (Naklen: Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2.bs.**, s.212).

¹¹⁴ Doğan, **a.g.e.**, s.74.

¹¹⁵ Doğan, **a.g.e.**, s.74; Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.135; Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.521.

¹¹⁶ Bkz. Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.486,522; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.584,715; Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.136; Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.152; Emre Esen, “Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizinde Münhasır Yetki Kavramı”, **MHB**, C.22, S.2, 2002, s.187, (**Yetki Kavramı**), (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99465>, 01.03.2020; Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s.535; Doğan, **a.g.e.**, s.83; Begüm Süzen, **Tanım Ve Tenfiz Davalarında Kararı Veren Mahkemenin Yetkisinin Denetimi**, On İki Levha, 2016, s.7-8; Merve Acun Mekengeç, **Aynı Haklardan Doğan Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk Ve Yetkili Mahkeme**, On İki Levha, 2016, s.346-347; Sema Çörtoğlu Koca, **Zayıf Tarafların Korunduğu Sözleşmelerde Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s.269.

¹¹⁷ Yargıtay kararına göre: “Münhasır yetki kuralları, devletin kendi ülke ve sınırları içerisinde haiz olduğu mutlak güç ve yetkiyi ifade eden, devletin egemenlik ve hükümranlık haklarının kullanmasını gösteren ve simgeleyen kurallardır. Burada önemli olan Türk Hukukundaki kamu düzenine ilişkin her

Türk mahkemelerinin münhasır yetkisi, yapılan yetki anlaşmasının yetkilendirdiği mahkemeye göre bu yetki anlaşmasının kabul edilip edilmeyeceği ile ilgili değildir. Taraflar Türk mahkemelerinin münhasır yetkiye sahip olduğu konularda yetki anlaşması yaparlarsa ve bu anlaşmaya göre yabancı mahkeme kendini yetkili sayıp karar verirse, burada sorun bu kararın Türkiyede tanınıp tenfiz edilmesinde çıkacaktır. Türk mahkemelerinin münhasır yetkili olduğu davalarda yabancı mahkeme kararları tanınmayacak ve tenfiz edilmeyecektir. Zira yabancı mahkeme kararlarının Türkiye de tanınıp tenfiz edilebilmesi için MÖHUK m.54/b hükmüne göre, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine girmeyen bir konuda verilmesi veya davalının itiraz etmesi şartıyla davaya konu olan hukuki ilişkiyle veya taraflarla bir ilgisi olmayan, lakin buna rağmen kendisini yetkili kılan mahkeme tarafından verilmiş olmaması gerekir¹¹⁸.

Genellikle, devletler kendi vatandaşlarının kişi hallerine, ülkelerinde bulunan taşınmaz hallerin aynine, iflasa, yerli patent ve diğer hakların ihlaline, mahalli hukuka özgü olup yabancı hukuka malum olmayan hukuki müesseselerden doğan ihtilaflar için kendi mahkemelerine münhasır yetki verirler¹¹⁹. Münhasır yetki kuralı, devletin söz konusu uyuşmazlığın kendi mahkemelerinde görülmesi için güçlü menfaatinin bulunması ve ilgili hukuki ilişki ile o yer arasında kırılmaz bir bağın olması durumlarında öngörülmektedir. Böyle güçlü bir manfaat uyuşmazlığın konusunun devletin egemenliğinden kaynaklanan durumlarda ortaya çıkar¹²⁰.

HMK’da kabul edilen münhasır yetki hallerinden, taşınmazların aynına ilişkin davalarda taşınmazın bulunduğu yer mahkemesi, milletlerarası unsurlu davalarda da Türk mahkemelerinin münhasır yetkisi olarak kabul edilmektedir. Yetki anlaşması kurmak için gerekli tüm unsurlar bulunsa bile Türkiye’de bulunan taşınmaz malın

yetki kuralının münhasır bir yetki kuralı olmamasıdır. Yetki kuralının münhasır yetki hükmü getirmiş olup olmadığı, yetki kuralının ifadesinden ve konuluş gayesinden hareketle belirlenebilir. Münhasır yetki kuralı o maddenin ifadesinden, konuluş amacından ve yabancı unsurlu davaların özellikleri nazara alınarak tayin edilir.” Bkz. 18. Hd, E.2013/18352, K.2014/4459, T.11.03.2014, (Çevrimiçi) <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/18-hukuk-dairesi-e-2013-18352-k-2014-4459-t-11-3-2014>, 01.03.2020.

¹¹⁸ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.618; Doğan, **a.g.e.**, s.74.

¹¹⁹ Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2.Bs.**, s.212.

¹²⁰ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.584,618; Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.136.

aynına ilişkin hukuki ilişkilerden doğabilecek ihtilaflar için yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki anlaşması yapılamaz¹²¹.

Türk Ticaret Kanununun 105. maddesine göre, acente, müvekkilinin adından yaptığı veya aracılıkta bulunduğu sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda müvekkili adından dava açabileceği gibi, kendisine karşı da aynı sıfatla dava açılabilir. Acentenin yabancı müvekkilinin adından yaptığı veya aracılık ettiği sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda yabancı devlet mahkemesini yetkilendiren yetki anlaşmalarının acentenin yabancı müvekkilini mahkemede temsil etme yetkisini nasıl etkileyeceği hususunu incelemek gerekir. Zira yabancı devlet mahkemesini yetkilendiren yetki anlaşmasının varlığı durumunda yabancı müvekkile karşı Türk mahkemelerinde dava açma imkanı ortadan kalkmakta bu durum ise acenteye müvekkilini mahkemede temsil etme yetkisi tanınması hususunda esas kabul ettiği, yabancı müvekkile karşı Türkiyede dava açılabilmesi amacıyla çelişen bir sonuca neden olmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, acentenin temsil ettiği yabancı müvekkil ile müşteri aralarındaki sözleşmesel ilişkiden doğan uyuşmazlıklar üzerinde serbestçe tasarruf edebilirler. Bu çerçevede müessesenin emredici niteliğinin, yabancı müvekkilin adından yürütülecek uyuşmazlıkların görüleceği Türk mahkemelerinin yetkisinin münhasır nitelikte olmadığına bağlı olarak, yabancı müvekkil ile müşteri arasında yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki anlaşması yapılabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum, yer bakımından yetkili olan mahkemelerin yetkisini ortadan kaldırmakta ve acentenin yabancı müvekkilini mahkemede temsil etme yetkisinin aksinin kararlaştırılması sonucunu doğurmaktadır¹²².

Ancak belirtmek gerekir ki, sözleşmenin güçlü konumunda bulunan tarafının söz konusu yetki anlaşmalarını zayıf tarafa dayatması ihtimalinin ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Şöyle ki, tarafların yetki anlaşması yapmaktan ziyade, acentenin müvekkilini mahkemede temsil etme yetkisinin ortadan kaldırılması

¹²¹ Doğan, **a.g.e.**, s.84; Süleyman Yılmaz, Gökçe Filiz Çavuşoğlu, “Türk Hukukunda Tahkime Elverişlilik Kavramı Ve Taşınmaz Aynına İlişkin Uyuşmazlıkların Tahkimde Görülmesi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, S. 2, 2019, s. 602, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/882670>, 29.04.2021.

¹²² Emre Külüştü, “Milletlerarası Usul Hukuku Çerçevesinde Acentenin Müvekkilini Mahkemede Temsil Etme Yetkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 76-77.

niyetinin varlığının söz konusu olduğu durumlarda, yabancı müvekkilin kendi güçlü konumundan hareketle zayıf tarafa kabul ettirdiği bu anlaşma geçersiz sayılacaktır¹²³.

Bir diğer münhasır yetki düzenleyen kural, İİK m.154'de belirlenmiş iflas davasıyla ilgili yetki kuralıdır¹²⁴. İİK m.154'e göre "*iflas davaları için yetki sözleşmesi yapılamaz ve iflas davası mutlaka borçlunun muamele merkezinin bulunduğu yer ticaret mahkemesinde açılır*". Özellikle belirtmek gerekir ki iflas kararının doğurduğu sonuçlar (devletin icra organlarını harekete geçirmesi ve devletin bu görevinin kamu düzeninden kaynaklanması) nedeniyle, bu yetki kuralı münhasır nitelik kazanmıştır¹²⁵.

Kanunkoyucu tarafından MÖHUK'da yetki anlaşması ile Türk mahkemelerinin yetkisinin bertaraf edilemeyeceğine dair özel hallere yer vermiştir. MÖHUK m.47/2 uyarınca sosyal içerikli sözleşmelerden doğan borç ilişkilerinde, mahkemelerin yetkisi tarafların anlaşmasıyla bertaraf edilemez. Ancak önemle belirtmek gerekir ki, doktrinde olan genel görüşe göre kanunda yer alan ifadeden Türk mahkemelerinin münhasır yetkili olduğu neticesi çıkarılamaz. Zira kanunda Türk mahkemelerinin yetkisinin bertaraf edilemeyeceği kabul edilmiştir. Bu sebeple sosyal içerikli borç ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklarda kanunkoyucunun tespit etmiş olduğu mahkemelerin yetkisi bertaraf edilmeden ve zayıf tarafın lehine olmak şartıyla yetki sözleşmesi yapılabilecektir¹²⁶.

¹²³ Külüşlü, **a.g.e.**, s. 78.

¹²⁴ Bu hüküm cebri icraya ilişkin Türk mahkemelerinin yetkisi açısından da geçerlidir. İhtiyati hacize ilişkin bu yönde bkz. Yargıtay HGK, E.1998/12-287, K.1998/325, T.06.05.1998, (Çevrimiçi) <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-1998-287-k-1998-325-t-06-05-1998>, 01.03.2020.

¹²⁵ Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.488; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.588,715; Demirkol, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, s.139; Esen, **Yetki Kavramı**, s.199; Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 1. bs.**, s.92; Süzen, **a.g.e.**, s.103-104; Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s.389,418,536-537; Hatice Özdemir Kocasakal, "Milletlerarası Yetki Anlaşmalarının İflas Davası Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.16, S. Özel, 2014, s.2309, (Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi), (Çevrimiçi), <http://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/HAT%C4%B0CE-%C3%96ZDEM%C4%B0R-KOCASAKAL.pdf>, 01.03.2020.

¹²⁶ Doğan, **a.g.e.**, s.84; Ali Gümrah Toker, "5718 Sayılı Möhuk'ta Düzenlenen Tüketicinin Korunmasına Yönelik Hükümler", **İzmir Barosu Dergisi**, Yıl: 81, S. 3, 2016, s. 64-65, (Çevrimiçi), <https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfdosya/sayi-2016-3201758114137410.pdf>, 16.04.2021; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 109; Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s. 420.

(5). Uyuşmazlığın ve Yetkili Kılınan Mahkemenin Belirli Veya

Belirlenebilir Olması

Yukarıda belirtilen şartlardan başka yetki anlaşmasına konu olan uyuşmazlığın belirli veya belirlenebilir olması gerekir. “Bundan sonra aramızda çıkacak her türlü uyuşmazlık için X mahkemesi yetkilidir” şeklinde yetki şartı veya yetki anlaşması yapılamaz¹²⁷.

Diğer hukuk sistemlerinde de genel kabul gören bu şart, yetki anlaşmasını yapan tarafların iradelerinin önemli olduğu kanısındadırlar¹²⁸. Aksi halde, taraflarlar arasındaki anlaşmayı yaparken öngörülemeyen bir uyuşmazlığın seçilen devlet mahkemesinde çözüme kavuşturulması konusunda ortak bir iradelerinin bulunduğu öne sürülemez. Bunun dışında böyle bir anlaşma tarafların iradelerini esas alan söz konusu MÖHUK hükmünün amacına da aykırıdır. Taraflara mahkeme seçme serbestisi aralarındaki uyuşmazlık için en uygun mahkemeyi bulabilmeleri için tanınmıştır. Dolayısıyla, taraflar öngöremedikleri uyuşmazlık için uygun bir mahkeme belirleyemezler¹²⁹.

Doktrinde yetki anlaşmasıyla seçilen mahkemenin belirli veya belirlenebilir olması açısından fikir ayrılıkları vardır. Bir grup yazara göre seçilen mahkemenin belirli olduğunu kabul etmek için sözleşmede mahkemenin adının ismen zikredilmiş bulunması gerekli olmayıp, genel olarak bir devletin tüm mahkemelerini yetkili kılan yetki sözleşmelerinde bile bu şart gerçekleşmiş olur. Zira davanın açıldığı Türk mahkemesi için önemli olan davanın hangi mahkemede görüleceği değil, tarafların açacakları davalarının milletlerarası yetkiye sahip bu mahkeme yerine, belirledikleri yabancı bir devletin yargı organlarında, bu devletin kanun ve nizamlarına uygun

¹²⁷ Kuru, **a.g.m.**, s.144; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulu**, S. Yayınları, 4. bs., C.I, Ankara, 1979, s.361, (**I Cilt**); Hacı Can, Ali Gümrah Toker, **Milletlerarası Usul Hukuku**, Ankara, Adalet, 2017, s.115; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s.101-102.

¹²⁸ Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.175; Lenhoff, **a.g.m.**, s.443; E.J.Cohn, “The Enforcement Of Foreign judgments Against Partnerships”, **International And Comparative Law Quarterly**, C.11, 1962, s.584, (Çevrimiçi), https://www.jstor.org/ystable/756611?seq=2#metadata_info_tab_contents, 02.03.2020; Joseph M. Perillo, “Selected Forum Agreements In Western Europe”, **The American Journal Of Comparative Law**, 1964, C. 13., s.165, (Çevrimiçi), https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1791&context=faculty_scholarship, 02.03.2020.

¹²⁹ Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.175; Kuru, **a.g.m.**, s.144.

görülmesi niyetlerinin varlığıdır. Davanın Türk mahkemesinde açılmasını önleyecek bir yetki anlaşmasının yapılması, Türk mahkemelerinin yetkisizlik kararı vermesi için yeterli olmalıdır. Taraflar yaptıkları anlaşmada ismen bir mahkemeyi zikretmek yerine, bir devletin adını zikrederek de bu yöndeki iradelerini beyan edebilirler¹³⁰. Zira MÖHUK m.47 mahkemelerin belirli olmasına ilişkin böyle bir zorunluluk taşımamaktadır. Ayrıca yabancı mahkeme, yapılan yetki anlaşmasının geçerli olup olmayacağına kendi usul hukukuna göre karar verecektir. Dolayısıyla, bir devletin mahkemeleri yetkilendirildiği zaman o devletin içinde hangi mahkemenin yetkili olacağına, yetkilendirilen devletin usul hukuku karar verecektir¹³¹.

Seçilen mahkemenin ismen belirlenmemiş olması tek bir halde, Türk mahkemelerinin yetkisizlik kararı vermemesi için esas teşkil edebilmelidir. Şayet davacı, genel olarak bir devletin tüm mahkemelerini yetkili kılan anlaşmanın o devlet için geçerli olmadığını kanıtlayabilirse, Türk mahkemesi söz konusu yetki anlaşmasını dikkate almamalıdır.

Yetki anlaşmasında, tarafların mutlaka bir devletin belirli bir mahkemesinin veya genel olarak bir devletin adının zikredilmesi de zorunlu değildir. Kullanılan ifadeler hiç bir kuşkuyla yer vermeyecek şekilde, belirli bir devlet veya mahkemeye işaret ediyorsa (örneğin, borcun ifa yeri, ikametgah, işyeri merkezi veya bağlama limanının bulunduğu yer mahkemelerinin yetkili olacağına dair ifadelerin yer aldığı yetki anlaşmaları) bu halde seçilen mahkemenin belirli olması şartı gerçekleşmiş olacaktır¹³². Aynı zamanda taraflar belirli olduğu müddetçe birden fazla devletin mahkemesini de yetkili kılabilirler¹³³.

Yargıtay da genellikle bu görüştedir. Yargıtay’a göre taraflar yaptığı bir yetki anlaşmasıyla ABD Federal Mahkemelerini yetkili kılmış ve bu yetki anlaşması

¹³⁰ Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.171; Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.491; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.619.

¹³¹ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.619.

¹³² Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.172; Cemile Demir Gökyayla, **Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri (Münhasır Bayilik Sözleşmeleri)**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005, s.473, **(Münhasır Bayilik Sözleşmeleri)**.

¹³³ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.619; Nomer, **Devletler Hususi Hukuku**, s.491; Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s.136; Karşı görüş için bkz. Kuru, **a.g.e.**, s.363, **(I cilt)**.

MÖHUK m.47'nin öngördüğü tüm geçerlilik şartlarını taşıdığı için geçerli bir yetki anlaşmasıdır¹³⁴.

Doktrindeki bir diğer görüşe göre ise yetkilendirilen yabancı mahkemenin ve taraflar arasındaki uyumsuzluğun belirli veya belirlenebilir olması MÖHUK'un ilgili maddesinin yorumundan sonuç olarak çıkarılamaz. Çünkü her iki şart da yetki sözleşmesinin esasına ilişkindir. Bu iki şartın gerekliliği konusunda karar vermesi gereken yetkilendirilen yabancı mahkemenin tabii olduğu hukuktur¹³⁵.

(6). Yetki Anlaşmasıyla Yabancı Mahkemeni Yetkilendirmenin Hukuki Sonuçları

Tarafların iradesiyle yetki sözleşmesi yapmanın en önemli sonucu bu sözleşmenin Türk mahkemelerinin yetkisini kaldırıp kaldırmayacağıdır. Tarafların arasındaki bir yetki sözleşmesinin varlığına rağmen, onların Türk mahkemelerinde de dava açabilme seçimlik hakkının korunması, milletlerarası ticari ilişkilerde güveni ortadan kaldırır. Yabancı mahkemenin taraflara seçimlik bir hak kazandırdığını kabul etmek, yetki anlaşmasından beklenen sonuçlarla uyumsuz. Türk mahkemelerinin yetkisini tümüyle kaldırmak da Türk mahkemelerine karşı güvensizlik ifade eder. Ayrıca bu sonuç, mali anlamda daha büyük firmalarla iş yapan Türk firmaları için olumsuz neticeler doğurabilir. Bu nedenle öyle bir çözüm bulunmalıydı ki, hem yetki anlaşmasının amacına uygun olsun, hem de belirli durumlarda Türk mahkemelerine yetki tanıyacak bir içeriği olsun¹³⁶.

Yetki anlaşmaları esas davadaki Türk mahkemelerinin yetkisini kaldırır. Yetki sözleşmesi ile Türk mahkemelerinin bu yetki sözleşmesine konu olan uyumsuzluğa bakma yetkisi kalkmış olur. MÖHUK'un 47. maddesinde de açıkça belirtilmiştir ki, bu maddenin şartlarını taşıyan ve yabancı mahkemeyi yetkilendiren bir yetki sözleşmesi yapılmışsa, lakin buna rağmen davacı milletlerarası yetkiye sahip bir Türk

¹³⁴ Karar için bkz. Yargıtay 11. HD., E.2008/10853, K.2010/1688,, T.15.02.2010; Buna karşılık olarak yine aynı Yargıtay Hukuk Dairesi verdiği bir kararında İngiliz mahkemelerini yetkilendiren yetki anlaşmasını, belirli olma kriterini taşımadığı için hatalı olarak kabul etmiştir. Bkz. Yar. 11. HD., E.2015/7244, K.2016/1657, T.17.02.2016; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, dn.93, s.620.

¹³⁵ Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2.Bs.**, s.181, Gökyayla, **Münhasır Bayilik Sözleşmeleri**, s.472.

¹³⁶ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s.622.

mahkemesinde dava açarsa, davalının yetkisizlik itirazında bulunması durumunda mahkeme yetkisizlik kararı vermelidir. Bu sebeple yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki anlaşması Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini bertaraf eder¹³⁷. Yetki sözleşmesi ile Türk mahkemesinin bu uyuşmazlığa bakma yetkisinin kalkması onun hem de milletlerarası yetkisinin kalkması anlamına gelmez. Tarafların anlaşması ile Türk mahkemesinin yetkisinin kalkması (“derogation”) düşünülemez¹³⁸. Burada, söz konusu yalnızca belli bir uyuşmazlık için (yer itibarıyla) başka bir mahkemenin seçilmesi ve Türk yetki hukunda da bunun kabul edilmesidir. Ancak taraflarca yetki verilen mahkemenin kendisini yetkisiz sayması veya davanın yetki anlaşmasına rağmen Türk mahkemesinde açılması zamanı yetki itirazında bulunulmaması halinde yetkili bir Türk mahkemesinin davayı görebilme imkanı tekrardan doğar.

Yabancı mahkemenin Türk mahkemelerinin yetkisini bertaraf edebilmesi için borç ilişkilerinden doğması gerekir. Türk mahkemelerinin yetkisinin münhasır olduğu durumlarda yetki sözleşmesi yapılamaz. Borç ilişkilerinden doğan davalarda sözleşme ile Türk mahkemelerinin yetkisinin bertaraf edilmesi Türk mahkemelerine güvensizlik veya itimatsızlık anlamına gelmez. Taraflar başka bir mahkemenin yetkisi hakkında anlaşmışlarsa, bunun anlamı onların kendi menfaatlerini teminat altına almalarıdır. Taraflar herbiri kendi ülkelerindeki korumalardan vazgeçmekte serbesttir¹³⁹.

Dolayısıyla, taraflar arasındaki yabancı mahkemeyi yetkilendiren yetki sözleşmesine rağmen davacının davayı Türk mahkemesinde açması halinde, davalı Türk vatandaşının yetki itirazında bulunması iyiniyet kurallarını ihlal etmez. Çünkü kendisine kanunun tanıdığı bir haktan faydalanmak herkesin en temel hakkıdır.

¹³⁷ Gökyayla, **Adil Yargılama**, s.52.

¹³⁸ Yetki anlaşmasıyla bir başka mahkemeye yetki verilmesinden dolayı, somut hukuki ihtilaf bakımından sahip olduğu yetkisi bertaraf edilen mahkeme “**derogatio fori**” terimi ile gösterilmektedir: Bkz. Szaszy.I.: **a.g.m.**, s.127 (Naklen: Sargın, **Yetki Anlaşmaları**, s.26); Lenhoff, **a.g.m.**, s.415; Perillo, **a.g.m.**, s.162; Michael A. Schwind, “Derogation Clauses In Latin American Law”, **The American Journal Of Comparative Law**, C.13, 1964, s.167, (Çevrimiçi), <https://academic.oup.com/ajcl/article/13/1/167/2586045>, 03.03.2020; Solimine, **a.g.m.**, s.53-54; Ingrid M. Farguharson, “Choice Of Forum Clauses- A Brief Survey Of Anglo-American Law”, **The International. Lawyer**, C.8, S.1, 1974, s.86, (Çevrimiçi), https://www.jstor.org/stable/40704855?seq=1#metadata_info_tab_contents, 03.03.2020. “**Prorogation**” terimi gibi, bu terim de “**Common Law**”a tabi devlet mahkemeleri tarafından kullanılmıyor. Bkz. Cutler, **a.g.m.**, s.99.

¹³⁹ Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2.Bs.**, s.187-188.

Yetki sözleşmesi ile yetkilendirilen yabancı mahkemenin münhasır yetkiye sahip olmasını daha net belirtmek için 5718 sayılı MÖHUK'un 47. maddesinin ikinci cümlesine "ancak" ifadesi eklenmiştir. MÖHUK'un 47. maddesine göre dava ancak yetkili mahkemenin kendisini yetkisiz sayması halinde yetkili bir türk mahkemesinde görülebilecektir¹⁴⁰

Yetki anlaşmasıyla seçilen mahkemenin yetkisinin münhasır olduğunun kabulü, diğer mahkemelerin milletlerarası yetkisini bertaraf edecektir. Davacı önce anlaşmayla yetkilendirilen mahkemede dava açmak zorundadır. Eğer davacı yetki sözleşmesiyle yetkilendirilen mahkemeden başka bir mahkemede dava açarsa, dava açılan mahkeme yetkisizlik kararı vermek zorundadır¹⁴¹.

Davanın yetkisi kabul edilen yetkili mahkemede değil de, yetkili Türk mahkemesinde açılması halinde davalı ilk itirazla yetki itirazında bulunabilecektir. Ancak davalı bu itirazı yapmadığı hallerde , artık davanın esasına girileceği için, yetkiyi kabul ettiği öngörülerek, artık bu Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi doğacaktır. 5718 sayılı MÖHUK bu konuda da tereddütleri gidererek, 47. maddeye *"dava... Türk mahkemelerinde yetki itirazında bulunulmaması halinde yetkili Türk mahkemelerinde görülebilir"* hükmünü ilave etmiştir¹⁴².

C. Uluslararası Ticari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümünde Doğrudan Milli Mahkemelere Başvurulması

Uluslararası ticari sözleşmelerin tarafları sözleşmelerinden doğabilecek uyuşmazlıklar için herhangi bir çözüm yolu (tahkim, mahkeme, uzlaştırma vd.) seçmemişlerse onlar arasındaki sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların milli mahkemeler tarafından çözülmesi kaçınılmaz olacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, uluslararası ticari alanda uluslararası ticari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkları

¹⁴⁰ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 624.

¹⁴¹ Mükayeseli hukukta genel eğilim yetki anlaşmasıyla yetkilendirilen yabancı mahkemenin yetkisinin münhasır nitelik taşıdığı yönündedir. Brüksel Konvansiyonun 17. Maddesi, Mahkeme Seçimine Dair La Haye Sözleşmesinin 6. Maddesi, İsviçre DÖH Kanunu'nun 5. Maddesi bu görüşü desteklemektedir. Kuba ,Meksika, Arjantin, Panama hukuklarında yabancı mahkemenin yetkisinin münhasır yetki oldukları kanısındadır. Bkz. Schwind, **a.g.m.**, s.168-170; Amerikan hukukunda yetki anlaşmasının "prima facie" geçerli kabul edilmesi ve yetki anlaşmasıyla seçilen mahkemede taraflar davanın görülmesi zamanı herhangi bir haksızlığa uğramayacaklarsa, seçilen mahkemenin yetkisi münhasır kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2.Bs.**, dn.710, s.184.

¹⁴² Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 624.

çözümlemekte genel yetkiye sahip “uluslararası ticaret mahkemesi” mevcut değildir¹⁴³.

Uluslararası özel hukukta tarafların yaptıkları sözleşmede uyuşmazlık halinde başvuracakları yargı merciini belirlememeleri önemli bir eksikliktir. Taraflar aralarında bir ihtilaf çıkmadan bu ihtilafın sonuçlarını değerlendiremez veya bilerekten sözleşmenin müzakere safhasında ihtilafları gündeme getirip sözleşme müzakerelerini ve bu sözleşmeden elde edecekleri avantajları bozmak istemezler. Bu sebeple de müzakere aşamasında ihtilafların çözümü üzerinde durmazlar. Bazen de ihtilaf zamanı başvuracakları yargı mercii konusunda anlaşmazlık yaşayarak nihai bir sözleşme yapmanın güçleşeceği korkusuyla bu konuya değinmekten kaçınırlar. Bu durumlarda sözleşmeden bir ihtilaf çıkmazsa sözleşmede yargı merciinin seçilmemesi sorun teşkil etmez. Ancak taraflar arasında sözleşmeden doğan bir ihtilaf yaşanırsa bu zaman hangi mahkemeye başvurulacağı taraflar arasındaki ilişkinin en temel sorunu haline dönüşür¹⁴⁴.

Günümüzde milli mahkemelerin milletlerarası yetkisini belirleyen, hangi uyuşmazlık için hangi devlet mahkemesinin yetkili olacağını düzenleyen yeknesak kurallar mevcut değildir. Her bir devletin milletlerarası yetkisi kendi kanunkoyucusu tarafından belirlenir. Bunun için de ihtilaf zamanı tarafların başvurabileceği bir çok devlet mahkemesi mevcut olur. Taraflar bu yetkili mahkemelerden istediklerine başvurabileceklerdir. Doğaldır ki, hangi mahkemeye başvurulacağını davacının menfaati belirler. Başka bir ifadeyle davacı menfaatine en uygun olan ülke mahkemesinde davasını açacaktır. Davacının mahkeme seçiminde, mahkemenin tarafsızlığı, uzmanlığı ve suratı, mahkemenin vereceği kararın borçlunun mal ve alacakları üzerindeki icra kabiliyeti, lisan ve hukuk sistemine aşinalığı, avukatlık ve dava masraflarının düşük olması, mahkemenin kanunlar ihtilafı kurallarıyla uyuşmazlığa uygulamaya yetkili kıldığı hukukun maddi normalarının diğerlerine göre avantajlı olması, mesafe olarak yakın olması, uzman avukatların kolay bir şekilde

¹⁴³ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 128.

¹⁴⁴ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 128-129.

bulunabilmesi, ispat hukukundaki delil serbestliği ve diğer bu gibi etkenler önemli rol oynar¹⁴⁵.

Bizimde katıldığımız görüşe göre, mahkeme seçiminde ilk olarak söz konusu mahkeme tarafından verilecek kararın borçlunun mal ve alacakları üzerindeki icra kabiliyeti dikkate alınmalıdır. Bu nedenle davacı, ya borçlunun mal ve alacaklarının olduğu ülkenin mahkemelerinde ya da bu ülkede icrası mümkün olan karar verebilecek ülkenin mahkemesinde davasını açmalıdır. Bunun için, davacının davasını ya bizzat davalının ülkesinde ya da davalının mallarının veya alacaklarının bulunduğu yabancı bir ülkede açması yararına olacaktır¹⁴⁶.

Uluslararası karakterli ticari davaların, davayla yakından irtibatlı olmayan, tamamen davacı tarafın kendi menfaatini düşünerek yaptığı seçime göre ortaya çıkan ülke mahkemelerinde görülmesini önlemek için, Anglo-Sakson hukuk sisteminde “*forum non conveniens*” doktrini geliştirilmiştir¹⁴⁷. Menşei İskoç hukuku olan “*forum non conveniens*” doktrini, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere ülkelerinin hukuk sistemleri tarafından uygulanmaktadır. Bu doktrine göre, davanın açıldığı mahkeme davayla daha yakın ilişkide olan ve bu ilişkiler sebebiyle davayla ilgili daha iyi karar verebilecek milletlerarası yetkili bir mahkeme olduğunu teyit ederse, uluslararası yetkisinden feragat ederek, yetkisizlik kararı verebilir¹⁴⁸.

MÖHUK madde 40’a göre Türk mahkemelerinin yabancı unsurlu davalarda uluslararası yetkisi, iç hukukun yer itibari ile yetki kurallarına bağlıdır. Yer itibari ile yetki tesis edilirken dikkate alınan irtibat noktaları, uluslararası yetkinin tesisi zamanı da dikkate alınmıştır. Buna paralel olarak, Anayasa’nın 36. maddesine göre, hiçbir Türk mahkemesi görevi ve yetkisi kapsamındaki davaya bakmaktan kaçınamaz. Başka bir ifadeyle, Türk mahkemelerinin yetki ve görev kurallarına uygun olarak önüne gelen

¹⁴⁵ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 129.

¹⁴⁶ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 130.

¹⁴⁷ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 130; Bkz.: Ekşi, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2.Bs.*, s. 60 vd.; Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik, *Milletlerarası Usul Hukukunda Paralel Davalar*, Ankara, 2016, s. 69 vd.

¹⁴⁸ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 130; Nomer, *Milletlerarası Usul Hukuku*, s. 141.

davadan feragat etmesi Anayasa hükmüyle kısıtlanmıştır. Böylece Türk hukukunda “*forum non conveniens*” doktrini uygulanamaz¹⁴⁹.

D. Uluslararası Ticari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıklarla İlgili Yabancı Mahkeme Kararlarının Türk Mahkemelerinde Tanınma Ve Tenfizi

1. Türk Hukukuna Göre Tanıma ve Tenfiz

Türk hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi MÖHUK ile düzenlenmektedir. MÖHUK'un 50. maddesine göre, yabancı mahkemeler tarafından hukuk davalarına ilişkin verilen ve o devlet hukukuna göre kesinleşmiş ve icra kabiliyeti kazanan kararların Türkiye’de icra olunabilmesi bu kararların tanınması ve tenfizi kararına bağlıdır.

Bir ülkenin sınırları dahilinde verilen mahkeme kararı neyi ortaya koyuyorsa, yani hangi sonuçları doğuruyorsa bu sonuçlar sadece o ülkenin sınırları dahilinde geçerlidir. Bu kararın başka ülkede sonuçlar doğurabilmesi için bu ülkenin hukukuna uygun olarak tanınması veya tenfiz edilmesi gerekmektedir. Tanıma ve tenfiz farklı kavramlardır. Şöyle ki, tanıma, kararın hukuki sonuçlarının bu kararı tanıyan mahkemece de geçerli hale gelmesi demektir. Yani, ilamın kesin hüküm ve kesin delil olarak başka ülkede kabul edilmiş olmasına tanıma denir. Tenfiz ise icra anlamına gelir. Eğer yabancı mahkeme tarafından verilen karar icraedilebilir nitelikte ise tenfiz talep edilmesi gerekmektedir. Ancak hükmün kesin hüküm ve kesin delil nitelikte tanınması ihtiyaçları karşılıyorsa bu zaman tanıma talebinde bulunulmalıdır¹⁵⁰.

Günümüzde uluslararası ticari ilişkilerle ilgili verilen ve tenfize konu teşkil eden kararların önemli bir kısmı alacak veya tazminata dair parasal edimler içeren kararlardır. Bu tür davalarda yabancı mahkeme tarafından verilen karar veya ortaya konulan adli hakikatın tanınması davacını tatmin etmez. Davacının tatmini için bu tür kararların, ayrıca icra edilmesi, yani devletin icra organları vasıtasıyla borçlunun malvarlığına el konulması gerekmektedir. Dolayısıyla, yabancı mahkemeler tarafından

¹⁴⁹ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 131; Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2.Bs.**, s. 73.

¹⁵⁰ Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 176.

verilen parasal edimlerin konu teşkil ettiği kararların ilaveten Türkiyede tanınması ve tenfizi davacı açısından en az uyuşmazlığın karara bağlanması kadar önemli husustur¹⁵¹.

Tanıma ise yenilik doğuran (inşai) ve tespit davaları için verilen kararlarla ilgili olur. Yenilik doğuran kararlar, var olan bir hukuki ilişkiyi değiştiren veya kaldıran ya da yeni bir hukuki ilişkinin meydana gelmesine sebep olan kararlardır. Tespit kararları ise bir hakkın veya bir hukuki ilişkinin var olup olmadığının tespitine ilişkin kararlardır. Bu gibi kararların alacak davalarında olduğu gibi “eda” edim hükmü bulunmadığından bu kararların icra edilmesi gerekmez ve bunun için de tenfiz davalarına konu olamazlar. MÖHUK’un 58. maddesine göre, yenilik doğuran ve tespit niteliğindeki kararlarla ilgili tanıma kararı verildiğinde bu kararların sahip olduğu maddi kesin hüküm Türk hukukunda da geçerlilik kazanır¹⁵².

Uluslararası usul hukukundaki ilkeye göre, usuli konularda lex fori, yani hakimnin hukuku geçerli olacaktır. Bu kural tanıma ve tenfiz davaları için de geçerlidir. Şöyle ki, somut olayla ilgili uygulanacak uluslararası çok taraflı¹⁵³ veya iki taraflı¹⁵⁴ anlaşmalarda usule ilişkin bir kural tespit edilmezse, Türk mahkemelerinde açılmış tanıma ve tenfize ilişkin usul kuralları Türk hukuku ile belirlenecektir. Türk hukukunda tenfiz usulüne ilişkin bazı hususlar MÖHUK’un ilgili maddeleriyle (örneğin, görevli ve yetkili mahkeme (m. 51), tenfiz dilekçesinde bulunması gereken hususlar (m. 52), tenfiz dilekçesine eklenmesi gereken belgeler (m. 53), tenfiz dilekçesinin tebliği ve yargılama şekli (m. 55), yabancı kararın tenfizine ilişkin kararın icrası ve temyizi (m. 57)¹⁵⁵) düzenlenmiştir. Burada düzenlenmeyen hususlar içinse genel kanun durumunda olan HMK hükümleri uygulanacaktır¹⁵⁶.

¹⁵¹ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 256.

¹⁵² Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 176.

¹⁵³ Tanıma ve tenfizle ilgili Türkiye’nin akdettiği çok taraflı anlaşmalar hakkında bkz.: Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 567.

¹⁵⁴ İki taraflı anlaşmaların listesi için bkz.: Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, dn. 350, s. 275.

¹⁵⁵ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 256.

¹⁵⁶ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 256.

2. Tenfiz Şartları

Tenfiz şartları konusunda kural olarak “re`sen araştırma” prensipi geçerlidir. Yani, mahkeme, tenfiz davalarında, MÖHUK`ta düzenlenen şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini re`sen araştırmakla yükümlüdür. Ancak, tenfizin şartlarından MÖHUK madde 54 (b) hükmüyle düzenlenen “aşırı yetki”, MÖHUK madde 54 (ç) ile düzenlenen “savunma haklarının ihlali” ve MÖHUK madde 55.2 hükmünde düzenlenen tenfiz engelleri, davalının ileri sürmesi şartıyla mahkeme tarafından dikkate alınır.

Türk mahkemeleri tarafından uluslararası ticari uyumsuzluklarla ilgili verilmiş olan yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi için:

“a) Kararın verildiği ülke ile Türkiye arasında mahkeme kararlarının karşılıklı tanınması ve tenfizi konusunda bir akdi, fiili veya hukuki karşılıklılığın bulunması,

b) Kararın, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine girmeyen bir konuda verilmiş olması veya davalının itiraz etmesi şartıyla ilamın dava konusu veya taraflar ile gerçek bir ilişkisi bulunmadığı halde kendisini yetkili sayan bir devlet mahkemesince verilmiş olmaması,

c) Kararın Türk Kamu düzenine açıkça aykırı olmaması ve

ç) Kararın, davalı tarafın savunma haklarına riayet edilerek verilmiş olması ve davalının tenfize bu noktadan itiraz etmemiş olması gerekir”.

a. Türkiye ile Kararı Veren Yabancı Mahkeme arasında Karşılıklı İşlem Şartı

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde karşılıklılık ilkesi, hukuki olmaktan ziyade politik amaçlar içindir. Karşılıklı işlem şartının bu niteliği nedeniyle yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizinde bu işlem şartının kullanılması farklı görüşlere neden olmaktadır. Bir görüşe göre, tanıma ve tenfizde politik bir şartın aranması doğru değildir. Zira subjektif hakların tanınmasında, siyasi bir şartın aranmaması gerekir¹⁵⁷. Pozitif düzenlemelerde de yer alan diğer hakim görüşe göre

¹⁵⁷ Ata Sakmar, **Yabancı İlamların Türkiye’deki Sonuçları**, İstanbul, İÜ Fakülteler Matbaası, 1982, s. 88 vd.

ise, yabancı bir ülke tarafından verilen karara söz konusu tanıma tenfiz istenilen ülkede geçerlilik tanımak, yabancı bir egemenliğe bu ülkede izin vermek anlamına gelir. Bu sebeple kendi ülkesinde bu ülkenin kararlarına etki tanımayan bir ülkenin kararlarını tanımak doğru düşmez¹⁵⁸.

MÖHUK madde 54/a`da yer alan düzenleme¹⁵⁹, kararın verildiği yabancı ülke ile Türkiye arasında kanuni, fiili veya uluslararası sözleşmelere dayanan bir karşılıklı işlem şartını aramaktadır¹⁶⁰.

Kanun veya uluslararası anlaşmalarda yabancı mahkeme kararlarının tenfizine ilişkin karşılıklı işlem şartı kabul edilmiş olsa da, genel olarak yabancı mahkeme kararları veya özel olarak Türkiye'nin kararları bu ülkede tenfiz edilmiyor ise, bu durumda karşılıklı işlem şartı yerine getirilmemiştir. Başka bir ifadeyle, uygulamada mahkeme kararları tenfiz edilmiyorsa, kanunda ya da uluslararası sözleşmelerde karşılıklı işlem şartının kabul edilmiş olması yeterli olmayacaktır¹⁶¹.

Belirtmek gerekir ki, yabancı ülkede henüz Türk mahkemelerinden verilmiş kararın tenfizi talep edilmemiş ise bu durumda fiili karşılıklılığın gerçekleşme ihtimali olmaz. Şöyle ki, tenfiz talep edilmemiş olması olumsuz uygulamaya örnek teşkil edemez. Bizimde katıldığımız görüşe göre, bu durumlarda önce kararı veren ülke mahkemeleri tarafından karar çıkmasını beklemek isabetli olmayacaktır. Şayet kanunda veya uluslararası antlaşmalarda karşılıklı işlem şartı belirtilmişse fiili

¹⁵⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 126; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, dn. 253, s. 705.

¹⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Özüm Demirkol, **Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Karşılıklılık Esası**, İstanbul, On İki Levha, 2017.

¹⁶⁰ Bazı mahkeme kararlarında, Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi Hakkında New York Sözleşmesi`ne taraf olan ülkelerden verilen kararların bu Sözleşmeye dayanılarak karşılıklı işlem şartının gerçekleştiği varsayılır. Ancak Yargıtaya göre, *“hakem kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin New York Sözleşmesi`nin mahkeme kararını da kapsadığı kabul edilerek hüküm kurulmuş ise de somut olayda MÖHUK 54/a şartının nasıl gerçekleştiğinin tartışılmaması”*nı doğru görmemiştir.: Yargıtay 11. HD., T. 04.10.2011, E. 2011/8672, K. 2011/12200, Doğan, **a.g.e.**, s. 126; Yabancı mahkeme kararını veren devlet federal yapıda bir devlet olduğu hallerde, MÖHUK madde 54/a kapsamında karşılıklı işlem şartını bu kararın verildiği federal devletle Türkiye arasında değil, kararı veren mahkemenin bağlı olduğu federe devletle Türkiye arasında aranması gerekmektedir.: Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, dn. 253, s. 704; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 274.

¹⁶¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 127; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 286.

karşılıklılığın, özellikle de yabancı mahkemelerde tenfiz talebinin olmaması durumunda aranmaması isabetli olacaktır¹⁶².

Hukuki ve fiili karşılıklılığın tespitinde bazı güçlüklerle karşılaşmak kaçınılmazdır. Hukuki karşılıklılığın tespiti zamanı karşılaşılan zorluk, ilgili devlet ile Türk hukuk sistemindeki farklılıklardır. Şöyle ki, her devlet yabancı kararlara hukuki sonuçlar tanıma konusunda farklı sistemler geliştirmiştir. Bu sistemlerle belli tenfiz şartları ve usulü getirilmiştir. Tenfiz şartları bu ülkede Türk hukukunda aranan şartlardan daha fazla da olabilir ya da tenfiz usulü de Türk hukukundan farklı olabilir ki bu gibi durumlarda, karşılıklı işlem şartının varlığı tartışma doğurabilir. Ancak belirtmek gerekir ki, “hukuki karşılıklıktan” kast edilen, tenfiz usulündeki farklılıklar değil, ilgili ülke hukukunda Türk hukuku bakımından daha ağır şartların bulunmamasıdır. Türk hukukunun tenfizle ilgili şartlarından çok daha ağır şartlar düzenleyen ülke ile Türkiye arasında hukuki mütekabiliyetin gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Ancak hukuk sistemi daha ağır olan ülkede fiilen Türkiye mahkeme kararları tenfiz edilmişse bu durumda tenfizi yine de red mi etmek gerekir? Fiilen Türk mahkeme kararlarını tanıyıp tenfiz eden ve bu nedenle de fiili mütekabiliyetin gerçekleştiği ülkelerden verilmiş kararların, söz konusu ülke sistemlerinde olan ağır şartlar nedeniyle tanıma tenfizinin engellenmemesi gerektiğini düşünmekteyiz¹⁶³.

Karşılıklı işlem şartının varlığının tespitini, tenfiz hakimi re`sen araştırır ve bu durumda özellikle fiili karşılıklı işlem şartının varlığının tespitinde ciddi zorluklarla yüzleşir. Bu durumu göz önünde bulunduran Adalet Bakanlığı her yılın Ocak ayında hangi ülkelerle karşılıklı işlem şartının gerçekleştiğini tespit eden bir genelge yayımlamaktadır¹⁶⁴. Tenfiz talebi bu tebliğde yer alan ülkelerde biri tarafından verilmişse hakim, karşılıklı işlem şartının gerçekleştiğini varsayacaktır. Ancak bu genelgede yer almayan ülke kararının tenfizi talep edildiğinde hakim re`sen karşılıklı

¹⁶² Doğan, **a.g.e.**, s. 127-128; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, dn. 253, s. 705; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 286; Ergin Nomer, “Yargıtay Kararlarında Devletler Özel Hukuku Kanunu”, **Oğuz İmregün’e Armağan**, İstanbul, 1998, s. 714, (**Özel Hukuku Kanunu**).

¹⁶³ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, dn. 253, s. 706; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 278-279, 285.

¹⁶⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 128.

işlem şartının gerçekleşip gerçekleşmediğini araştırmak zorundadır. Bu durumda hakime tarafların yardımını alabilme imkanının sağlanması isabetli olacaktır¹⁶⁵.

b. Kararı Veren Yabancı Mahkemenin Yetkili Olması

5718 sayılı MÖHUK'un 54/b hükmü, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin iki farklı tenfiz şartı düzenlemektedir. Birinci şarta göre, yabancı mahkemenin kararına konu olan uyuşmazlık Türk mahkemelerinin münhasır yetkiye sahip olduğu konulardan biri olmamalıdır¹⁶⁶. Yetkiye ilişkin bu şartı tenfiz davasına bakan hakim re'sen araştırmalıdır¹⁶⁷. İkincisi ise, tenfiz kararına konu olan kararı veren yabancı mahkemenin, kendisini "aşırı yetki" teşkil edecek şekilde yetkili saymaması gerektiğidir.

Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine dahil olan konularla ilgili verilen yabancı mahkeme kararı söz konusu ise bu kararın tanıma tenfiz davası önüne gelen hakim re'sen Türk mahkemelerinin münhasır yetkisinin ihlal edildiğini araştırarak ve yabancı mahkeme kararının tenfizi talebini bu nedenle reddedecektir¹⁶⁸.

MÖHUK, iş sözleşmesi ve iş ilişkisi (m. 44), tüketici sözleşmesi (m. 45) ve sigorta sözleşmelerinden (m. 46) doğan uyuşmazlıklarda tarafların aralarında yaptıkları sözleşmeyle Türk mahkemelerinin yetkisini bertaraf edemeyeceklerini düzenlemiştir. Başka bir ifadeyle kanunkoyucu, yetki anlaşmasıyla yabancı mahkemeyi yetkilendirmeyi yasaklamamış, sadece münhasır yetki sözleşmesi yapılarak, Türk mahkemelerinin yetkisinin bertaraf edilemeyeceğini hüküm altına almıştır. Şöyle ki, taraflar yetki sözleşmesi yaparak yabancı mahkemeyi yetkilendirseler de, kanunda olan şartların varlığı halinde Türk mahkemelerinin yetkisi devam edecektir. Ayrıca fikri ve sınai haklarla ilgili davalarda yetkili mahkemeleri belirleyen Sınai Mülkiyet Kanunu'nun 156. maddesindeki yetki kuralı da ya zayıf tarafı korumak ya da her halükarda ülkede yetkili bir mahkemeni bulundurmak amacıyla sevk edilmiştir¹⁶⁹. Doktrinde, kanunun belirlediği bu durumlarda, Türk

¹⁶⁵ Doğan, **a.g.e.**, s. 128; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 277.

¹⁶⁶ Bkz.: Süzen, **a.g.e.**, s. 5 vd.

¹⁶⁷ Doğan, **a.g.e.**, s. 129.

¹⁶⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 130.

¹⁶⁹ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 288.

mahkemelerinin sınırlı münhasır yetkisinin olduğu ve kanunun koruma amacına uygun düşen yabancı mahkeme kararlarının tenfizinin mümkün olduğu belirtilmektedir¹⁷⁰. Burada dikkate alınması gereken kanunun koruma amacından kasıt, yabancı mahkemece verilen kararın maddi içerik olarak zayıf tarafın lehine olması değil, yargılamayı yapan mahkemenin yetkili kılınması bağlamında zayıf tarafın lehine olmasıdır¹⁷¹.

Her devlet, ülke ve kişiler üzerindeki hakimiyet hakkına dayanarak bu ülkede milletlerarası yetkisini kullanır. Milletlerarası yetkinin kullanılmasında devletlerin sahip oldukları serbestini kısıtlayan bir devletler hukuku kuralı bulunmamaktadır. Her devlet, uluslararası nitelikteki hangi olaylarda kendi mahkemelerinin yetkili olacağına kendisi serbest şekilde karar verir. Ancak, devletlerden milletlerarası yetkiyi düzenlerken “makul” hareket etmeleri beklenilir. Bir çok devlet, genel nitelik taşıyan makul yetki kurallarını kanunlarında düzenlemiştir ve bunula da kişiler için önemli olan hukuki güveni sağlamıştır. Ancak bazılarında, örneğin, Amerikan hukukunda, her münferit olay için mahkemelerin esasa ilişkin karar verme yetkisini düzenleyen bir hukuk sistemi geliştirilmiştir. Bu durum, özellikle değeri büyük olan münferit olaylarda, mahkemenin doğru ve adil karar vereceğine dair güveni, mahkemenin önceden tahmin edilebilir olmaması nedeniyle büyük ölçüde zedeler¹⁷².

5718 sayılı MÖHUK 54. maddenin b bendine 2. cümle ile tenfiz engeli olarak, yabancı mahkemenin yetkisinin “exorbitant yetki kuralları”, yani “aşırı yetki”¹⁷³ kuralları olarak düzenlenmesini eklemiştir. Şöyle ki, 54. maddenin b bendinin 2. cümlesine eklenen bu tenfiz engeline göre, tenfiz kararına konu olan yabancı kararı veren mahkemenin, dava konusuyla veya taraflarla gerçek bir ilişkisinin olması gerekmektedir. Aksi takdirde yani dava konusu veya taraflarla gerçek ilişkisi bulunmadığı halde kendisine yetki tanınmış olmasını bir tenfiz engeli olarak kabul etmiştir¹⁷⁴.

¹⁷⁰ Doğan, **a.g.e.**, s. 131.

¹⁷¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 131-132.

¹⁷² Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 197; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 291.

¹⁷³ Aşırı yetki hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ekşi, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2. Bs**, s. 50 vd.

¹⁷⁴ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 719; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 291.

Uygulamada, yabancı mahkemeler tarafından taraflar arasındaki yetki şartı veya yetki sözleşmesinde bulunan tahkim veya taraflarca seçilen yetkili mahkeme dikkate alınmadan verilen kararların tenfizi ile sık sık karşılaşilmektedir. Belirtmek gerekir ki, uluslararası karakterli özel hukuk sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar zamanı başvurulacak yargı mercii, öncelikle tarafların seçtikleri devlet veya hakem mahkemeleridir. Bu sebeple, taraflar arasında tabi olduğu hukuk bakımından geçerli bir yetki sözleşmesi varsa ve davalı tarafından yargılamanın yapıldığı hukukun öngördüğü süre zarfında itirazın ileri sürülmüşse, bu itiraz dikkate alınmaksızın yabancı mahkemenin kendisini yetkili sayıp verdiği kararlar aşırı yetki kapsamında verilmiş kararlar olarak nitelendirilip, MÖHUK madde 54/b hükmü gereğince tenfizi reddedilebilir. Zira tahkim veya yetki şartına rağmen, kendisini yetkili sayan mahkemece verilen kararın tenfizi, uluslararası özel hukuk alanında son derece hayati önem taşıyan yetki veya tahkim anlaşmalarına saygı göstermeden verilen kararların, ülkede icrasına olanak sağlamış olur ki, bu durum kabul edilemez. Türk mahkemelerinde yabancı mahkemece verilen kararın tanıma tenfiz davasında bu sebebe dayanarak aşkın yetki itirazında bulunan davalının, taraflar arasındaki tahkim veya yetki şartına dayanarak, kararı veren mahkemenin hukukuna uygun süre zarfında itirazda bulunduğunu ve yetki veya tahkim anlaşmasının kararı veren mahkemenin hukukuna göre geçerli olmasına rağmen, söz konusu mahkemenin kendisini yetkili sayarak karar verdiğini ispatlaması gerekmektedir¹⁷⁵.

Aksi görüş ise, yabancı mahkemenin yetkisinin aşkın olup olmadığını denetleyen tenfiz mahkemesinin maksadının, yetki anlaşması veya tahkim şartının ihlal edilip edilmediğini belirlemek olmadığı, doğal hakim ilkesine uyulması gerektiğini sağlamak olduğu, ayrıca yetki veya tahkim anlaşmasına rağmen kendisini yetkili sayarak konuyu karara bağlayan mahkemenin kararının her zaman haksız ve mesnetsiz olmadığını, yetki anlaşmasının kanunen yetkili olan mahkemenin yetkisini kaldırmadığı, yetki anlaşması ile yetkilendirilmiş mahkemenin adil yargılama

¹⁷⁵ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 292; Burak Huysal, “Yabancı Mahkemenin Dava ve Taraflar ile Gerçek Bağlantısının Tanıma ve Tenfiz Üzerindeki Etkisi”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Ata Sakmara’a Armağan, S. 1, 2011, s.491 vd. (467-503), (Çevrimiçi), <http://dosya.gsu.edu.tr/Docs/HukukFakultesi/TR/FakulteDergisi/fakulte-dergisi-2011-1-hukuk-fakultesi.pdf>, 12.04.2020.

yapamayacağı gibi durumlarda kararı veren mahkemenin davayı görmeye devam edebileceği ve bu nedenlerle tanıma veya tenfiz talebinin reddedilemeyeceğini ifade etmiştir¹⁷⁶.

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde, bu kararı veren mahkemenin milletlerarası yetkiyi haiz olup olmadığı tenfiz hakiminin re`sen inceleyeceği durum değildir. Bu şart, hakim tarafından re`sen dikkate alınmaz, aleyhine tenfiz talebinde bulunan davalı tarafın bununla ilgili itirazı ile nazara alınacaktır.

Aşırı yetki kullanılarak yetkili kılınan yabancı mahkemeler tarafından verilen kararların tenfizi, aynı zamanda kamu düzeninin de müdahalesi ile karşılaşabilir. Türk usul hukukunun kaynağını Türk Anayasası teşkil eder. Anayasa`nın 36. maddesine göre, Türk mahkemeleri, hak aramanın, farklı bir deyişle, adil yargılamanın teminatı olarak belirlenmiştir. Bu açıdan, Türk usul hukukunun kaynağını teşkil eden sistem de, temelde adil yargılama ilkesine dayanır. Adil yargılama ilkesinden hareket etmeyen bir yetki kuralı, Türk usul hukukunun adil yargılama ilkesine uygun düşmeyeceği için, Türk kamu düzenini de ihlal eder¹⁷⁷. Bu durumda hakim, re`sen aşkın yetkinin varlığını dikkate alabilecektir¹⁷⁸.

c. Kararın Türk Kamu Düzenine Açıkça Aykırı Bulunmaması

Türkiyede tanınması ve tenfiz edilmesi talep edilen yabancı mahkeme kararının Türk kamu düzeninin müdahalesini gerektirecek bir hüküm taşımaması yani, Türk kamu düzenine açıkça aykırı olmaması gerekmektedir. Ancak kamu düzeni kavramının hudutlarının kesin olarak belirlenmemesinden suistimal edilerek uygulamada kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla, kamu düzenine aykırılığın “açıkça” belli olması gerektiği şartı aranmıştır¹⁷⁹.

Yabancı kararların tenfizinde kullanılan formül, MÖHUK madde 5 ile düzenlenen yabancı kararların uygulanmasında kullanılan formülden farklı değildir.

¹⁷⁶ Aksi görüş için bkz.: Nuray Ekşi, **Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi**, İstanbul, Beta yayıncılık, 2013, s. 278-279, **(Tanınma ve Tenfiz)**.

¹⁷⁷ Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 198; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 292-293; Doğan, **a.g.e.**, s. 132.

¹⁷⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 132.

¹⁷⁹ Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 201.

Ancak, yabancı mahkemece verilen kararların kamu düzenine aykırı olmaması şartı aranmakta ise de, yabancı kanunların uygulanmasında böyle bir şart aranmamakta ve böylelikle yabancı kanunların kamu düzenine aykırı olması bu kanunların uygulanmasına engel teşkil etmemektedir. Bu nedenle, bir yabancı mahkeme kararının tenfizi, Türk kanunlarında yer alan bir kanun hükmüne ya da kamu düzenine aykırı olan yabancı kanun hükmünün uygulanması sebebiyle reddedilemez. Burada reddi temin edebilecek tek imkan yabancı mahkemenin kararının kapsadığı hükmün nihai olarak Türk kamu düzenine “açıkça” aykırı olmasıdır¹⁸⁰. Aynı zamanda belirtmek gerekir ki, yabancı karara uygulanan kanun Türk kamu düzenine uygun olsa dahi, nihai karar kamu düzenine aykırı ise bu karar Türkiyede tanınıp veya tenfiz edilemez¹⁸¹.

Yabancı mahkeme kararının Türk kamu düzenine açıkça aykırı sayılabilmesi için kararda yer alan hükümlerin Anayasanın ya da hukuk sisteminin temel ve vazgeçilmez prensiplerine ve aynı zamanda Türk toplumunun örf, adet ve ahlak kurallarına aykırı olması gerekmektedir¹⁸². Bu anlamda örneğin, Anayasa’da düzenlenen temel hak ve özgürlükleri hiçe sayan veya kısıtlayan kararlar, savunma haklarını ihlal ederek verilen kararlar, gerekçesiz kararlar¹⁸³, genel ahlaka aykırı olan

¹⁸⁰ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 722; Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 201; Aynı yönde Yargıtay kararları için bkz.: Yargıtay 11. HD., T. 06.05.2008, E. 2006/12691; K. 2008/5976, Ahmet Cemal Ruhi, **Milletlerarası Özel Hukuk Ve Usul Hukuku Hakkında Kanun**, 4. bs., Ankara, Seçkin yayıncılık, 2014, s. 342-344; Yargıtay 11. HD., T. 31.03.2009, E. 2007/9117; K. 2009/3863, Ruhi, **a.g.e.**, s. 330-332; Aksi yönde bkz.: Cemile Demir Gökyayla, **Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni**, Ankara, Seçkin yayıncılık, 2001, s. 190 vd., (**Kamu Düzeni**).

¹⁸¹ Bkz.: Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 722.

¹⁸² Örnek olarak: Yargıtay 2. HD.’nin, T. 04.12.2008, E. 2007/16684, K. 2008/16665 sayılı kararına göre, “... *Yabancı mahkemenin Türk Hukukunu uygulamaması veya yanlış uygulaması başlı başına kamu düzenine açıkça aykırılık oluşturmaz ve tanımaya da engel teşkil etmez. Türk hukuk düzeninin temelini teşkil eden ve kendisinden vazgeçilmeyecek değerlerin ihlal edilmesi halinde ise kamu düzeninin açıkça ihlal edildiğinden söz edilebilir...*”, Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 293; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 727.

¹⁸³ Anayasanın 141.3. maddesine göre, tüm mahkeme kararlarının gerekçeli olması gerekmektedir. Bu hükmün yabancı mahkeme kararları açısından da geçerli olu olmayacağı ve buna bağlı olarak gerekçe içermeyen yabancı mahkeme kararlarının tanınıp tenfiz edilmesinin Türk kamu düzenine aykırılık teşkil edip etmeyeceği meselesi önem taşımaktadır. Doktrindeki bir görüşe göre, mahkeme kararlarındaki gerekçe demokratik hukuk devletinin bir gereğidir. Ve aynı zamanda kararların gerekçeli olması, keyfiliği önleyebilecek tek lkedir. Kararda belirtilen gerekçe ile kararın dayandığı maddi ve hukuki dayanaklar anlaşılır hale gelmektedir. Ve bir kararın adalitle olup olmaması da gerekçe ile belirlenebilir. Bu nedenlerle, Anayasanın 141. maddesinde yer alan ilke, Anayasada yer almış olan temel bir yargılama ilkesidir ve Türkiyede etki tanınacak her mahkeme kararı için geçerli ve bağlayıcı olması gerekir.: Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, dn. 378, s. 294.

Gerekçesiz kararların kamu düzenine aykırılık teşkil edeceği ve bu nedenle de bu kararların tenfizinin Türkiyede mümkün olmayacağı mülga 2675 sayılı MÖHUK’un kabulünden önceki dönemlerde de Yargıtay kararları tarafından benimsenmiştir. Bu yönde bir karar için bkz.: Yargıtay Ticaret Daireleri,

talep veya ilişkileri hüküm altına alan kararlar, hukuken ya da ahleki değerler açısından ifası istenemeyen ve himayesi caiz olmayan bir alacağı, özellikle de tenfiz talep edilen devletin yahutun üçüncü bir devletin dış ticaret, gümrük veya vergi mevzuatına karşı muvazaa teşkil eden ilişkilerden ileri gelen alacakları hüküm altına almış kararlar, sahte evrak tanzim ederek hile yolu ile ulaşılmış kararlar kamu düzenine “açıkça” aykırılık teşkil eder. Yargıtayın bu konuda yaptığı başka bir tanıma göre, toplumun huzurlu ve uyumlu bir yaşam sürebilmesi bakımından uyulması zorunlu olan hukuki ve vicdani temel ilkelere açıkça aykırılık teşkil eden ve bir eda emri taşıyan yabancı mahkeme ilamları Türk kamu düzenine aykırılık teşkil edecek niteliktedir¹⁸⁴.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, dayandığı maddi vakıa ile hüküm arasında uyumsuzluk olan kararlarla Türk mahkemesi tarafından verilen ve kesinleşmiş olan bir kararla çelişen kararlar kamu düzenine açıkça aykırı sayılabilir¹⁸⁵.

d. Karar Verilirken Savunma Haklarına Uyulmuş Olması

MÖHUK'un 54. maddesinin ç bendine göre yabancı mahkeme kararlarının tanınip veya tenfiz edilebilmesi için, “o yer kanunları uyarınca, kendisine karşı tenfiz istenen kişinin hükmü veren mahkemeye usulüne uygun bir şekilde çağırılmamış veya o mahkemede temsil edilmemiş yahut bu kanunlara aykırı bir şekilde gıyabında veya

T. 01.04.1961, E. 928, K. 1060 – Karar metni ve bu kararın **Aysel Çelikel** tarafından eleştirisi için bkz.: Sami Okay, Aysel Çelikel, “Ticaret Hukuku – Devletler Hususi Hukuku”, **İHFİM**, C. 29, S. 3, 1963, s. 864 vd., (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihfım/issue/9111/114006>, 12.04.2020.

Ülkeler bazen değişik mülahazalarla, özellikle de hak arama mekanizmalarını hızlandırmak amacıyla gerekçesiz kararlara dayalı hızlı yargılama usulleri belirlemektedirler. Ancak bu usullere Türk hukukunda ve Türk devletinde etki tanınması için bir mecburiyet yoktur. Yargıtay bir çok kararında Anayasadaki söz konusu ilkeye dayanarak gerekçesiz yabancı mahkeme kararlarının tanınip tenfiz edilmesini kamu düzenine aykırılık olarak nitelendirse de bazı Yargıtay kararlarında bu durumun kamu düzenine açıkça aykırılık teşkil etmediği belirlenmiştir (Örneğin Yargıtay HGK'nın 10.02.2012 tarihli kararı. Kararın ilgili kısmı için bkz.: Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, dn. 378, s. 296-297, Aynı zamanda karar metni için bkz.: RG.: 20.09.2012-28417); Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Cemile Demir Gökyayla, “Yeni Yargıtay Kararları Işığında Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 9, S. 105-106, 2013, s. 7 vd., (**Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararları**); Emre Esen, “Alman Hukukunda İhtarlı Basit Dava Usulü (Mahnverfahren) Çerçevesinde Verilen Kararların Türk Hukukunda Tenfizi”, **MHB**, Y. 27, S. 1-2, 2007, s. 21-79, (**Türk Hukukunda Tenfiz**), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/pub/iumhmohb/issue/9364/117168>, 12.04.2020.

¹⁸⁴ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 297-298; Yargıtay 2. HD., T. 17.02.1997, E. 1996/675, K. 1997/1633, karar için bkz.: Nomer, **Özel Hukuku Kanunu**, s. 717 vd.

¹⁸⁵ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 298.

yokluğunda hüküm verilmiş ve bu kişinin yukarıdaki hususlardan birine dayanarak tenfiz istemine karşı Türk mahkemesine itiraz etmemiş olması” gerekmektedir. MÖHUK’un 54. maddesinin ç bendi ile düzenlenen bu hüküm savunma haklarına uyulmuş olmasını gerektirmektedir. Ancak önemle belirtelim ki, MÖHUK madde 54/ç`de düzenlenmeyen ancak kamu düzenine açıkça aykırı olan diğer savunma hakkı ihlali durumları, 54/c`deki kamu düzenine aykırılık nedeni ile tenfiz engeli olabilecektir. Çünkü, MÖHUK madde 54/ç bütün savunma haklarının ihlalinin kapsayabilecek genişlikte değildir¹⁸⁶.

Yabancı mahkemelerde davanın görülmesi sırasında, davalının savunma hakkına riayet edilip edilmemesi o mahkemeden verilmiş kararın tenfiz edilmesi için önem taşır. Aleyhine tenfiz talebinde bulunulan davalının savunma hakkına riayet edilmemiş olması tek başına tenfize engel teşkil etmez bunun için ilaveten davalının talepte bulunması gerekmektedir. Yani davalı taraf yabancı mahkemede dava görüldüğü zaman onun savunma haklarının ihlal edildiğini mahkemeye belirtmemişse hakim bunu re`sen araştırmakla yükümlü değildir<sup>187</sup>. Ancak savunma hakkının ihlali, kamu düzenine aykırılık teşkil edecek nitelikte ise bu halde, ilgilinin itirazda bulunması şartı aranmamaktadır. Bu hal hakim tarafından re`sen dikkate alınmalıdır. Zira savunma hakkı, yargılama hukukunun temel prensiplerindendir¹⁸⁸.

Belirtmek gerekir ki, savunma hakkına riayet edilmesi meselesi, Türk hukuku ile değil kararı veren yabancı mahkemenin hukuku ile belirlenmektedir¹⁸⁹. Şayet aleyhine tenfiz talebinde bulunulan kişi, usulüne uygun tebligat yapılarak mahkemeye çağırılmamışsa da, bir şekilde haberdar olarak mahkemede savunma hakkını yerine getirmişse bu durumda savunma hakkının ihlalinin tenfiz talebine engel olması söz konusu olamaz. Bu durum, ilgiliye tebligat yapılmasına rağmen onun mahkemeye gidip savunma hakkını kullanmadığı haller için de geçerlidir¹⁹⁰.

¹⁸⁶ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 739.

¹⁸⁷ Yargıtay kararına göre, savunma hakkının ihlal edildiğinin karardan anlaşılabilir olması gerekmektedir.: Yargıtay 2. HD., T. 08.04.2009, E. 2009/532, K. 2009/6718, kararın ilgili kısmı için bkz.: Doğan, **a.g.e.**, dn. 118, s. 138.

¹⁸⁸ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 739; Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 557.

¹⁸⁹ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 740; Doğan, **a.g.e.**, s. 139.

¹⁹⁰ Doğan, **a.g.e.**, s. 139.

Öyle haller olabilir ki, bir durum Türk hukukunda savunma hakkının ihlali olarak nitelendirildiği halde, aynı durum kararı veren yabancı mahkeme hukukuna göre savunma hakkının ihlali olarak kabul edilmez. Bu gibi haller için doktrinde görüş ayrılığı vardır. Bir görüşe göre, savunma hakkının Türk hukukuna göre ihlal edilmiş sayıldığı ancak kararı veren mahkemenin hukukuna göre savunma hakkını ihlal edecek nitelikte olmayan durumlar, tenfiz talebinin reddedilmesine esas teşkil edemese de tüm şartların varlığı durumunda kamu düzenine aykırılık teşkil ettiği için reddedilir¹⁹¹. Ancak diğer görüşe göre ise, yabancı mahkemenin usul hukukunda yer alan usul kurallarının Türk hukuku ile çelişkili olduğu haller, revizyon yasağı nedeniyle kamu düzenine aykırılık teşkil etmezler¹⁹².

Türkiyede açılan bir tenfiz davasında bu fıkraya dayalı olarak itiraz yapıldığında, tebligatın yahut diğer iddiaların yerinde olmadığını ispat yükümlülüğü kime ait olacaktır? Eğer davalı benim bu davadan haberim yoktu derse, bu durumda gerekli davetin yapıldığının ispatı, tenfizi isteyen tarafa ait olacaktır¹⁹³.

3. Tanıma ve Tenfiz İçin Engel Teşkil Eden Diğer Sebepler (MÖHUK m. 55.2)

Davalı tenfiz şartlarının olmadığı durumlar dışında MÖHUK madde 55.2'e göre, *“yabancı mahkeme ilamının kısmen veya tamamen yerine getirilmiş olduğu yahut yerine getirilmesine engel bir sebep ortaya çıkmış olduğu”* itirazlarını öne sürebilir. Bu hükümle yukarıdaki bölümde ele aldığımız MÖHUK madde 54 çerçevesinde olan tenfiz şartları dışında daha iki sebebin tenfize engel teşkil edeceği düzenlenmiştir.

¹⁹¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 141.

¹⁹² Yargıtay bazı kararlarında savunma hakkının ihlali meselesinin kararı veren yabancı mahkemenin hukukuna göre anlaşılması gerektiğini ve bu hukukun Türk hukuku ile aynı meselede bağdaşmaması durumunu kamu düzenine aykırılık nedeniyle de bir red sebebi sayılamayacağını vurgulamıştır. Yargıtayın bir kararında, davalının savunma haklarının ihlali nedeniyle tenfiz talebinin reddine ilişkin talebinin, Türkiye ve Avusturya Devletleri arasındaki 23 Mayıs 1989 tarihli Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında Sözleşme, tebligat ve savunma hakkı ile ilgili Avusturya Hukukuna ait kanun maddelerine göre değerlendirilmesi ve Avusturya Hukukuna göre ilgili bentte yer alan usulüne uygun davet, tebligat ve giyap şartının ve savunma hakkının kısıtlanıp kısıtlanmadığının incelenmesi, gerekçeli kararın tebligat edilip edilmemesinin araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Yargıtay 11. HD., T. 11.03.1996, E. 1995/8322, K. 1996/1655. Diğer ilgili Yargıtay kararları için bkz.: Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, dn. 319, s. 740.

¹⁹³ Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 742; Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s. 560.

Şöyle ki, ilk olarak, MÖHUK madde 55.2 uyarınca yabancı mahkeme ilamının kısmen ya da tamamen yerine getirilmiş olması tenfize engel teşkil eden durumdur. Bu hükme göre, yabancı mahkeme kararına konu olan alacağın ifa edilmiş olması, bu alacağı hükm altına alan yabancı mahkeme kararının tenfiz edilmesine engel olur¹⁹⁴.

MÖHUK madde 55.2`e göre, yabancı mahkeme kararına konu alacağın ifasının tenfize engel teşkil edebilmesi için, bu ifanın şahsen davalı tarafından gerçekleştirilmesi şartı aranmaz. Davacı tenfize konu kararda hükme bağlanmış alacağını başkasından tahsil etmişse, davalı yine de alacağın ifa edildiği ileri sürerek tenfize itiraz edebilir¹⁹⁵.

MÖHUK madde 55.2 hükmüyle düzenlenen bir diğer tenfiz engeli ise, yabancı mahkeme kararının yerine getirilmesine engel bir durumun ortaya çıkmasıdır. Hiç şüphesiz, madde hükmünde sözü edilen yabancı mahkeme kararının ifasına engel sebepler, borçlunun ödeme güçlüğüne düşmesi gibi borçludan kaynaklı fiili sebepler değil, hukuki sebeplerdir. Örnek vermek gerekirse, borçlunun ibrası bu hüküm anlamında kararın yerine getirilmesine engel sebeplerden biridir¹⁹⁶.

Türk hukukunda yabancı mahkemenin konusu alacaklar olan kararlarının tenfizi için her hangi bir zamanaşımı öngörülmemişse de, yabancı kararı veren ülke hukukunda icraya ilişkin bir zamanaşımı süresi bulunabilir ve bu süre içerisinde Türkiyede bu kararın tenfiz talebinde bulunulması gerekir. Aksi halde, yabancı kararın verildiği ülke hukukuna göre kesin hüküm taşıyan mahkeme kararı vasfını ya da icra edilebilirlik vasfını yitirebilir. Bu durumda davalı Türk mahkemelerinde MÖHUK`un 50 ve 55.2. maddelerine dayanarak tenfize itiraz edebilir. Önemle belirtmek gerekir ki, yabancı kararın verildiği andan muayyen sürede icra edilmesi veya bu karar için tenfiz

¹⁹⁴ Yargıtayın bir kararında, davalı tarafından, tenfiz duruşmalarında ileri sürülen, karara konu olan borcun Almanya`da ödendiğiyle ilgili itirazın mahkeme tarafından değerlendirilmemesi bozma sebebi olarak görülmüştür. Yargıtay 11. HD., T. 07.06.2011, E. 2010/7197, K. 2011/6871. Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 308-309; Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 747.

¹⁹⁵ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 309.

¹⁹⁶ Ekşi, **Tanınma ve Tenfiz**, s. 323; Şeref Ertaş, **Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi**, Kudret Ayter`e Armağan, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1988, s. 402; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 311.

talebinde bulunulması yönündeki düzenlemelerin niteiği ve kapsamı, bu kararı veren ülke hukukuna göre belirlenecektir¹⁹⁷.

¹⁹⁷ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 312.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARİ SÖZLEŞMELERDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARIN TAHKİM YOLUYLA ÇÖZÜMÜ

A. Genel Olarak Uluslararası Tahkim ve Hukuki Niteliği

1. Genel Olarak Uluslararası Tahkim

Günümüzde uluslararası ticari uyuşmazlıkların en yaygın çözüm usulü tahkimdir. Uluslararası ticaretin ihtiyaçları, uyuşmazlık çözümünde tahkimi ön plana çıkarmıştır¹⁹⁸.

Uluslararası tahkim, sınırları aşan özel hukuka ait uyuşmazlıkların karara bağlanması için, devletçe kabul edilen ve düzenleme konusu yapılan özel hakem yargılamasıdır. Tahkim, kanunun tahkim yolu ile çözümlenmesine izin verdiği konular kapsamında olmak şartıyla, taraflar arasında doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların mahkeme yerine, hakem adı verilen kimseler aracılığı ile kesin ve bağlayıcı olarak çözümlenmesi konusunda tarafların anlaşmaları şeklinde de tanımlanabilir¹⁹⁹.

¹⁹⁸ Şanlı, Ekşi, **a.g.e.**, s. 60.

¹⁹⁹ Ziya Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, 4. bs., İstanbul, Vedat kitapçılık, 2016, s. 3, (**Milletlerarası Tahkim**); Doktrinde tahkim kavramı bir çok yazar tarafından tanımlanmıştır: “... her devlet tahkim yolunda hususi yargıya müsaada etmiştir; bu yolda taraflar anlaşmazlıklarının hallini kendi istekleriyle bir veya birkaç kimseye bırakabilirler. Bu bırakmaya bizim eski hukukumuzdan alınma bir tabirle tahkim denir.”, Bkz.: Sabri Şakir Ansay, **Hukuk Yargılama Usulleri**, 6. bs., Ankara, 1960, s. 404; “Tarafların anlaşması üzerine, aralarındaki hukuki nizam hakem denilen hususi şahıslar tarafından halledilmesine tahkim denilmektedir.”, Bkz.: İlhan E. Postacıoğlu, **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, 7. bs., İstanbul, Vedat kitapçılık, 2015, s. 1026;

“Bir hak üzerine uyuşmazlığa düşmüş olan iki tarafın anlaşarak, bu uyuşmazlığın çözümünü özel kişilere bırakmalarına ve uyuşmazlığın özel kişiler tarafından incelenip karara bağlanmasına tahkim denir.”, Bkz.: Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulu**, İstanbul, C. VI, 2001, s. 5875, (**VI Cilt**).

“Tahkim, hukuk uyuşmazlıklarının mahkemeler yerine hakemler eliyle çözülmesidir.”, Bkz.: “Milletlerarası Tahkim (Sorular-Çözümler-Öneriler)”, Edts.: Nami Barlas, Abuzer Kendigelen, **Şener Akyol ve Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s. 51.

“Tahkim, taraflar arasında doğmuş veya doğması muhtemel olan belirli hukuki uyuşmazlıkların, devlet yargısı dışında, taraflarca seçilen ve hakem denilen tarafsız özel kişiler tarafından karara bağlanmasıdır.”, Bkz.: Mehmet Selçuk Türkoğlu, “Milletlerarası Tahkim Kanunu ve UNCITRAL Tahkim Kuralları Çerçevesinde Ad Hoc Tahkim Usulü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s.5.

Uyuşmazlıkların hakem adı verilen tarafsız üçüncü kişilerce çözümlenmesi yönteminin eski Mısır uygarlığı, eski Yunan ve Roma hukuklarında kullanıldığı bilinmektedir²⁰⁰.

Uluslararası tahkim, tarafların iradesiyle oluşan milli olmayan (anational) veya milli hukukların kapsamı dışında kalan (transnational) bir hukuk değildir. Uluslararası tahkim, belirli bir hukuka tabi olarak varlığını sürdürür. Uyuşmazlığın sınırları aşan nitelikte olması, o uyuşmazlığın uluslararası tahkimin konusu olabilmesi için yeterlidir²⁰¹.

Uluslararası ticaret alanında taraflar arasında meydana gelen uyuşmazlıklar kural olarak, devletin mahkemeleri tarafından çözümlenmektedir. Ancak maddi hukukta tanınan irade serbestisi ilkesinin usul hukuku açısından da uygulanması sonucunda, uyuşmazlığa düşen taraflar bir anlaşma yaparak bu uyuşmazlıkla ilgili karar verme yetkisini devletin mahkemelerinden alarak özel kişilere (hakem) devredebilirler. Uyuşmazlığın bu özel kişiler tarafından çözümlenip karara bağlanması için, taraflar arasında tahkim anlaşması veya tahkim şartı yapılması gerekir²⁰².

Bir çok hukuk sistemlerinde ve aynı zamanda Türk hukukunda da milli tahkim ile uluslararası tahkim bir birinden ayrı olarak düzenlenmiştir. Uluslararası tahkim düzenlenirken taraf iradelerine, milli usul hukuklarına oranla daha çok etki tanınır. Uluslararası tahkim düzenlemeleri milli tahkim düzenlemelerine nazaran daha liberal ve daha özel düzenlemelerdir²⁰³.

Tahkim ticaret hukukuna ait olan uyuşmazlıkların çözümü için kullanılır. Tahkim ile, bir hukuk düzeni içerisinde karar verme yetkisi tarafların iradesiyle mahkeme yerine resmi olmayan organlara (bir veya birden çok hakemlere) havale edilmektedir. Bu sistem iç hukukta geniş bir yere ve aynı zamanda uzun bir geleneğe

²⁰⁰ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 4; Şanlı, **Milletlerarası Ticari Tahkim**, s. 13; Kemal Dayınlarlı, **HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim**, Ankara, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1997, s. 7, (**İç Tahkim**).

²⁰¹ Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 232.

²⁰² Nuray Ekşi, **Milletlerarası Ticaret Hukuku**, 3. bs., İstanbul, Beta, 2019, s.168, (**Milletlerarası Ticaret Hukuku**); Doğan, **a.g.e.**, s. 158.

²⁰³ Nomer, **Milletlerarası Usul Hukuku**, s. 232.

sahiptir. Ancak söz konusu sistemin asıl ağırlığı, uluslararası alanda, yabancı unsur taşıyan ilişkilerde, özellikle de uluslararası ticarete hissedilir²⁰⁴.

Belirtmek gerekir ki, uluslararası ticari ve ekonomik faaliyetler risklerle çevrilidir. Bu risklerin biri de söz konusu faaliyetlerin temerküz ettiği ülke veya ülkelerin hukuk sistemlerinden kaynaklanır. Şöyle ki, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri düzenleyen mahalli hukuk sistemlerinde sözleşmeden sonra meydana değişiklikler, uyuşmazlıkların sulh yoluyla çözülmesinin zorluğu, aylarca, belki yıllarca süren davalar, yüksek dava ve avukatlık masrafları, verilen kararların icrasındaki güçlükler uluslararası ticaret taraflarını ticari ve ekonomik faaliyette bulunurken yukarıda belirtilen “hukuki riskleri” de maliyetlerine dahil etmek zorunda bırakmıştır²⁰⁵.

Uluslararası ticaret uygulaması hukuki riskleri en aza indirmede en uygun uyuşmazlık çözme yolunun tahkim olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, tahkim uluslararası ticaret camiasının ihtiyaçları doğrultusunda gelişmiştir. Uluslararası ticaret camiası milli ve uluslararası kanunkoyucuları zorlayarak uluslararası tahkimin gelişmesine olanak sağlamışlardır²⁰⁶.

Uluslararası ticari uyuşmazlıklarda tahkim eşitsizlikleri aradan kaldıracak bir araç olarak kullanılmaktadır. Tahkim hem sözleşme taraflarından birinin ülkesinde bulunan organizasyonlar vasıtasıyla hem de üçüncü bir devletde bulunan tahkim kurumu ile yönetilebilir. Günümüzde tahkim kurumları o kadar gelişmiştir ki, bazı kurumlar dünya çapında tahkimi yönetmektedirler. Dünya çapında hizmet verebilen tahkim kurumları arasında etkin bir rekabet vardır²⁰⁷.

a. Tahkimin Günümüzdeki Önemi ve Seçilme Nedenleri

XX. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası ticaretin ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi XXI. yüzyılın Kara Avrupası ülkeleri hukuk sistemlerinde devlet yargılaması yanında tahkim müessesine ayrı bir anlam ve uluslararası alanda bir

²⁰⁴ Nomer, *Milletlerarası Usul Hukuku*, s. 232.

²⁰⁵ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 319.

²⁰⁶ Şanlı, Ekşi, *a.g.e.*, s. 61.

²⁰⁷ Evren Tekçe, “Uluslararası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolu Olarak Uluslararası Tahkim”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 28.

üstünlük kazandırmıştır²⁰⁸. Şöyle ki, Helsinki’de toplanan Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansının 1 Ağustos 1975 tarihli Nihai Belgesinde Uluslararası Tahkime’e ayrı bir başlık ayrılmıştır. Tahkim başlığının içeriği aynen şu şekildedir:

“Katılan Devletler,

Endüstriyel işbirliği için yapılan mal ve hizmet alışverişi ile ilgili sözleşmelerden doğan ihtilafların adil bir şekilde ve süratla çözümlenmesinin milletlerarası ticaret ve işbirliğinin kolaylaşma ve gelişmesine katkıda bulunacağını göz önünde tutarak,

Bu türlü anlaşmazlıkların çözümlenmesinde tahkim müessesesinin uygun bir araç olduğunu dikkate alarak, özel sözleşmelerle veya ticari sözleşmeler ile endüstriyel işbirliği sözleşmelerine tahkim şartını dahil etmelerini kendi memleketlerindeki kuruluş, ticari işletme ve firmalara tavsiye eder,

*Mevcut hükümetlerarası ve tahkim alanındaki diğer anlaşmaları göz önünde tutarak, tahkimle ilgili hükümlerin iki tarafca kabul edilebilecek ve tahkimin üçüncü bir devlet ülkesinde yapılmasına imkan verecek tahkim kurallarına dayanmasını tavsiye eder.”*²⁰⁹.

Bir kaç bendle uluslararası ticaret uygulayıcıları tarafından uyuşmazlıkların çözüm yolu gibi tahkimin tercih edilmesini açıklayabiliriz:

1) Tahkim kurumu, uluslararası ticaret uygulayıcıları tarafından “tarafsız” ve “bağımsız” bir yargı mercii olarak bilinmektedir. Bu özelliği nedeniyle uluslararası tahkim, bir nevi uluslararası ticaret mahkemesi fonksiyonunu taşımakta ve bu tür mahkemeye duyulan ihtiyacı karşılamaktadır. Tarafların objektif davranmayacakları korkusuyla birbirlerinin milli mahkemelerine başvurmaya çekindikleri ve diğer bu gibi sebepler uluslararası tahkimi daha da yaygın hale getirmektedir. Özellikle taraflardan birinin devlet olduğu uluslararası uyuşmazlıklarda, bu devletin kendi mahkemelerinde davanın görülmesi, diğer tarafın tercih edeceği durum değildir. Uyuşmazlıkların

²⁰⁸ Mahmut T. Bırsel, “Milletlerarası Ticari Tahkim ve Türkiye”, **Ege Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y. 1, S. 1, İzmir, 1980, s. 99, (**Milletlerarası Ticari Tahkim ve Türkiye**), (Çevrimiçi), <https://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/ilk/yilbirsayibir/birsel6.pdf>, 01.03.2020.

²⁰⁹ İngilizce metin için bkz.: Bırsel, **Milletlerarası Ticari Tahkim ve Türkiye**, s. 99-100.

çözümü aşamasında tarafların en çok önemsedikleri unsur, yargı merciinin bağımsız ve tarafsız olmasıdır. Tahkim, tarafların iradesine uygun olarak bu ihtiyaca cevap verebilecek en uygun uyuşmazlık çözüm yoludur. Tahkime karşılık olarak, devlet mahkemelerinin bağımsız olduğu söylenilse de, bu mahkemeler daima bir devlete bağılıdırlar ve bu devletin sosyal, siyasi ve ekonomik politikalarının etkisindedirler²¹⁰.

2) Tahkim, tarafların iradesine dayanan özel bir yargılama usulü olduğundan milli mahkemelere nazaran uyuşmazlığı daha çabuk karara bağlayabilirler. Ticaret uygulayıcılarının amaç ve ihtiyaçları açısından uyuşmazlıkların en kısa sürede karara bağlanması gerekir. Ancak milli mahkemelerin tabi oldukları ülke hukuku ile sıkı sıkıya bağlı olmaları, pek çok defa hakimlerin söz konusu uyuşmazlık konusunda uzman olmaması, işleyiş tarzı ve kurumsal niteliği itibari ile bürokratik bir yapıya sahip olmaları, davaların süratli şekilde çözülmesini engeller²¹¹. Davaların uzaması, enflasyonun da etkisiyle parasal taleplerin değerini azalttığı için, uluslararası ticaret uygulayıcıları daha süratli bir yargılama usulü olan tahkimi tercih ederler.

3) Tahkimde hakemler milli mahkemeler gibi lex fori'nin hukukuna sıkı sıkıya bağlı olmazlar²¹². Tahkimde hakemler, milli mahkemelere nispetle uluslararası ticaretin mahiyet ve ihtiyaçları ile uygun gelmeyen mahalli hukukun emredici ve kamu düzeni ile alakalı kuralları dışına çıkabilirler ve aynı zamanda uyuşmazlık konusunun dahil olduğu alanın örf adet, kural ve teamülleri ve özellikle taraf anlaşmalarını kolayca uygulayarak karar verebilmektedirler.

4) Bizim de katıldığımız görüşe göre, uluslararası ticarete tahkimin daha çok tercih edilmesinde en ciddi ve en kapsamlı sebebi, mahalli mahkeme kararlarına nispetle hakem kararlarının icrasının daha yaygın ve daha kolay olmasıdır. Günümüzde, çok sayıda devlet, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine Dair 1958 Tarihli New York Konvansiyonuna²¹³ taraf olmakla, taraf ülkelerin birinde verilecek hakem kararlarının

²¹⁰ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 7; Şanlı, **Milletlerarası Ticari Tahkim**, s. 321; Birsell, **Milletlerarası Ticari Tahkim ve Türkiye**, s. 100.

²¹¹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 8.

²¹² Şanlı, **Milletlerarası Ticari Tahkim**, s. 61.

²¹³ RG: 25.09.1991-21002, (Çevrimiçi), <file:///C:/Users/HP/Downloads/O.G.%20no.%2021002%20-%2025%20September%201991.pdf>, 18.04.2021.

bu devletde tenfiz edilebileceğini kabul etmiştir. New York Konvensiyonu bu yönüyle uluslararası bir tahkim hukuku rolünü üstlenmiştir. Bu hukuk tüm dünya hukukçuları ve uluslararası ticaret taraflarınca bilinmektedir. Bu hukuk, uluslararası ticaret uygulayıcılarına ve hukukçulara uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözüm metodu ve bu metodun kullanılması ile karşılaşılabilecek sonuçlar açısından önemli bir hukuk güvenliği sağlamaktadır²¹⁴.

5) Uluslararası ticari alanda tahkimin tercih edilme nedenleri olarak tahkim yargılamasının mahkemelere nazaran ucuz olmasını, bu yargılamanın gizli olması nedeniyle ticari sırların kolayca saklanabilmesini²¹⁵ ve hakemlerin aynı zamanda uzlaştırıcı yönüyle taraflar arasındaki ilişkilerin tahrip olunmadığı ve bu yönüyle tahkimin barışçıl uyuşmazlık çözüm metodu olduğunu da belirtmeliyiz. Ancak önemle belirtelim ki, yukarıda bahsettiğimiz tahkimin tercih nedenlerinden ziyade tahkimin tercih edilmesi esas itibarıyla onun “özel” yargılama usulü olmasından kaynaklanır²¹⁶.

2. Uluslararası Ticari Tahkimin Hukuki Niteliği

Tahkim milli ve milletlerarası düzenlemelere göre, tarafların iradesine dayanan ve onların iradesiyle şekillenen bir yargılama usulüdür. Bu nedenle, taraflar aralarındaki uyuşmazlığı çözecek hakem veya hakemleri, bunların sayısını, niteliklerini, tahkim şartı ve tahkim yerini, tahkim sözleşmesine hangi hukukun uygulanacağını, tahkim prosedürüne hangi hukukun uygulanacağını, esasa uygulanacak maddi hukuku, yargılama şekli ve usulünü, seçilecek ispat yöntemlerini, yargılama zamanı hangi lisanın esas alınacağını ve diğer birçok şeyi serbestçe seçebilirler. Hukuk sistemleri, tahkimde tarafların serbestisini büyük ölçüde benzer

²¹⁴ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 7; Akıncı, **Ticari Hakem Kararları**, s. 40; Muharrem Balcı, **İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim**, İstanbul, Danışman yayınları, 1999, s. 316.

²¹⁵ Bkz.: Faruk Kerem Giray, “Milletlerarası Tahkimde Gizlilik”, **UTDER**, C. 4, 2015, s. 63 vd., (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/40270377/Milletleraras%C4%B1_Tahkimde_Gizlilik, 04.03.2020; Cemre Tüysüz, “Milletlerarası Ticari Tahkimde Gizlilik Yükümlülüğü”, **MHB**, C. 37, S. 2, 2017, s. 846 vd., (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhmhohb/issue/34702/384547>, 04.03.2020; Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 9; Rasih Yeğengil, **Tahkim (L`arbitrage)**, İstanbul, Cezaevi matbaası, 1974, s. 100-101; Yavuz H. Alangoya, **Medeni Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi**, İstanbul, Fakülteler matbaası, 1973, s. 19, (**Tahkimin Niteliği**).

²¹⁶ Şanlı, Ekşi, **a.g.e.**, s. 61-64; Sema Evren (Vural), “Dış Ticaret Uyuşmazlıklarının Çözümünde Uluslararası Tahkim”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. 15-16; Aynı zamanda uluslararası ticarete tahkimin tercih nedenleri için bkz.: Şanlı, **Milletlerarası Ticari Tahkim**, s. 62-68; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 320-322.

şekilde düzenlemiştir. Devlet ve uluslararası kanunkoyucuları usul hukukunun temel ilkesi olan adalet ilkelerini dikkate alarak, yalnızca tahkim kurumunun yozlaşmasını önlemek amacıyla taraf iradelerine sınırlı sayıda emredici kurallar getirmişler²¹⁷. Milli mahkemeler, milli hukuk ve uluslararası anlaşmalar tarafından taraf iradelerine getirilen sınırlamaları aşan tahkim prosedürüne dava sırasında ve kararın tenfizi aşamasında müdahale etmekte ve bu kararların icrasını engellemektedir²¹⁸.

Tahkim bir üst kavram olarak müessesinin ismidir, ancak bu kavramın alt ilişkileri ve hukuki unsurları mevcuttur.

Taraflarla hakemler veya hakem arasında bir anlaşma yapılır ki, buna doktrinde “hakem akdi” denmektedir²¹⁹. Bu anlaşma yazılı ya da sözlü yapılabilir. Davanın başında hem taraflar hem de hakemler tarafından imzalanan “görev belgesi” (*term of reference*) ile bu anlaşma yazılı hale getirilir. Hakem akdi, bir borçlar hukuku sözleşmesi olduğu için borçlar hukukunun ve uluslararası akitlerin temel ilkelerine tabidir²²⁰.

Tahkim kavramı altında ikinci yer alan sözleşme ise taraflar arasındaki tahkim sözleşmesidir. Uyuşmazlığın özel kişiler tarafından incelenip karara bağlanmasını isteyen taraflar aralarında tahkim sözleşmesi yapmalıdırlar²²¹. Bu sözleşme tahkimin temel yapısını teşkil eder ve taraflar arasında bu sözleşme olmadan bu taraflar arasında çıkan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesi mümkün değildir. Tahkim sözleşmesi ya taraflar arasındaki sözleşmede bir madde olarak (tahkim şartı veya tahkim klozu) ya da taraflar arasında ayrı bir sözleşme (tahkim sözleşmesi) yapılarak düzenlenebilir²²².

Belirtmek gerekir ki, tahkim sözleşmesi yapabilmek için taraflar arasındaki ilişkinin yalnızca sözleşmeden doğan hukuki ilişki olmasına gerek yoktur. Taraflar

²¹⁷ Şanlı, **Milletlerarası Ticari Tahkim**, s. 123 vd.

²¹⁸ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 325.

²¹⁹ Yargıtay bu akdi “vekalet akdi” olarak nitelendirir. Bkz.: Yargıtay 15. HD., T. 15.06.1989, E.1989/1023, K. 1989/2841, **YKD**, C. 15, S. 9, 1989, s. 1298 vd.; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 325.

²²⁰ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 325; Doğan, **a.g.e.**, s. 159.

²²¹ Ekşi, **Milletlerarası Ticaret Hukuku**, s. 168.

²²² Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 325-326; Ekşi, **Milletlerarası Ticaret Hukuku**, s. 169.

sözleşme dışındaki hukuki ilişkilerinden doğmuş ya da doğabilecek uyuşmazlıkların bir kısmının veya tamamının tahkim yoluyla çözümlenmesine karar verebilirler²²³.

Tahkim sözleşmesi, sözleşme konusu uyuşmazlıklar için hakem mahkemesine münhasır yetki tanır ve böylelikle devlet yargı merciinin yetkisini bertaraf eder. Ancak önemle belirtelim ki, tahkim sözleşmesinin söz konusu sonuçları doğurabilmesi için ehliyet, şekil ve esas bakımından ilgili hukuka göre geçerli olması gerekmektedir²²⁴.

Türk hukukunda tahkim sözleşmesinin şekli 4686 sayılı Türk Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 4. maddesi ve aynı zamanda Türkiye'nin de taraf olduğu New York Anlaşması'nın 2. maddesiyle düzenlenmiştir. Buna göre, tahkim sözleşmeleri yazılı şekilde yapılmalıdır. Avrupa Anlaşması'nın 1.2/a hükmünde de aynı kural düzenlenmiştir. HMK'nın 412. maddesinin de tahkim sözleşmelerinin şekliyle ilgili düzenlemesi, UNCITRAL Model Kanunu'ndaki ve 4686 sayılı Kanun'daki düzenlemeyle benzer niteliktedir. Dolayısıyla tahkim sözleşmelerinin şekliyle ilgili Türk hukuku düzenlemeleri Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla özdeş niteliktedir²²⁵.

Yazılı şekil şartının yerine getirilmiş sayılabilmesi için, tahkim sözleşmesinin taraflarca imzalanmış yazılı bir belgeye veya taraflar arasında yapılan mektup, telex, telgraf, faks vs. gibi iletişim aracına veya elektronik ortama geçirilmiş olması ya da dava dilekçesinde belirtilmiş tahkim sözleşmesine davalı tarafından cevap dilekçesinde itiraz edilmemiş olması gerekmektedir. Asıl sözleşmenin bir parçası haline getirilmek için tahkim şartı içeren başka bir belgeye atıfta bulunulması da, yani incorporation yoluyla tahkim anlaşmasının yapılması da geçerli tahkim sözleşmesinin varlığını ispat eder. Belirtmek gerekir ki, uluslararası ticarete sıkça kullanılan standart sözleşmeler, genel işlem şartları, kodlar ve bröşürlerde yer alan kurallara yollama yapılması halinde, söz konusu belgeler tahkim şartı içeriyorsa bu düzenlemeler içerisindeki tahkim şartı taraflar için bağlayıcılık kazanır²²⁶.

²²³ Ekşi, **Milletlerarası Ticaret Hukuku**, s. 168-169.

²²⁴ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 326.

²²⁵ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, dn. 429, s. 326; Bkz.: Cemal Şanlı, "21 Nisan 1961 tarihli Avrupa Anlaşması ve Türk Tahkim Hukuku", **Avrupa (Cenevre)-New York Sözleşmeleri ve Türk Tahkim Hukuku Sempozyumu**, Ankara, 1990, s. 3-12, (Avrupa Anlaşması).

²²⁶ Ekşi, **Milletlerarası Ticaret Hukuku**, s. 169.

Tahkim kavramı altında olan üçüncü sözleşme de, tahkim sözleşmesinin konusunu teşkil eden uyuşmazlıkların kaynaklandığı alım-satım, hizmet, vekalet gibi maddi hukuk sözleşmeleridir. Bu sözleşme tahkim sözleşmesinden tamamen farklı olduğu için, tahkim şartı bu maddi hukuk sözleşmelerinde bir şart olarak düzenlenmiş olsa dahi geçerlilik açısından maddi hukuk sözleşmelerine bağımlı değildir. Başka bir deyişle, maddi hukuk geçerlilik bakımından kendi hukukuna, tahkim anlaşması ise kendi hukukuna tabidir ve birinin geçersiz olması diğerini bu yönde etkilemez²²⁷.

Çok defa uygulamada taraflar, tahkim sözleşmesini detaylandırarak hakemler tarafından uygulanacak usul kurallarını, tarafların hak ve borçlarını belirlemede esas alınacak maddi hukuku ve neticede verilecek kararlar ilgili bazı hususları – örneğin, kararın verilme süresi, kararda kullanılacak lisan, verilecek kararın tarafları bağlayıp bağlamaması, kararın gerekçeli olup olmaması vs. düzenlerler²²⁸.

B. Seri Tahkim

Tahkimin seçilme nedenlerinden bahs ederken bu yargılama usulünün maliyet açısından daha ucuz ve yargılama süresinin de milli mahkemelerden daha kısa olduğunu belirtmiştik. Ancak özellikle son 30 yıl içerisinde tahkimin uluslararası ticaret uygulayıcıları arasında yaygınlaşması ve daha çok tercih edilmesi tahkim kurumunun yükselişini beraberinde getirse de bu yükseliş, bazı karmaşık kurallar ve prosedürlere de sahip olması nedeniyle zaman ve maliyet açısından ulusal yargı sistemlerine yaklaşmasına sebebiyet vermiştir²²⁹. PwC'nin²³⁰ yapmış olduğu bir anket çalışmasında tüm sektörde yanıtlayanların yaklaşık dörtte biri tahkimin diğer uyuşmazlık çözme yöntemlerinden daha pahalı olduğunu ve yaklaşık beşte biri ise tahkim yargılamasının diğer yargılamalardan daha uzun sürdüğünü belirtmiştir²³¹.

²²⁷ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 327.

²²⁸ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 327.

²²⁹ Zeynep Gürsoy, “Seri Tahkim Usulü ve Uygulaması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s. 4.

²³⁰ *PricewaterhouseCoopers (PwC)*, birçok sektördeki işletmelere ve yöneticilere profesyonel uzmanlık hizmetleri sunan uluslararası yönetim danışmanlığı şirkettir.

²³¹ Irina Tymczyszyn, “Using Fast Track Arbitration for Resolving Commercial Disputes”, **Corporate and Commercial Disputes Review**, Norton Rose Fulbright, 2018, s. 25, (Çevrimiçi), <https://www.nortonrosefulbright.com/-/media/files/nrf/nrfweb/imported/corporate-and-commercial-disputes-review---issue-6-pdf.pdf?la=en&revision=8ba3f4c2-2c57-477c-9c80-899fc62c85f0>, 07.04.2021.

Dolayısıyla tahkim yargılamasının da mahkemelerle neredeyse aynı zaman ve maliyetlere yaklaşması sebebiyle tahkim kurumları tarafından bu durum için çözümler aranmaya başlanmış ve seri tahkim bu çözüm yollarından bir tanesi olarak ortaya çıkmıştır²³².

Seri tahkimin ilk tanımı 1993 yılında Benjamin G. Davis tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre, seri tahkim, taraflar arasında doğabilecek uyuşmazlıkların sonradan uzatılamayacak belirli süreler içerisinde çözüme ulaştırılması konusunda tarafların anlaştığı bir tahkim türüdür (*fast-track arbitration*). Taraflar bu konuyla ilgili anlaşmalarını hem aralarındaki esas sözleşmede bulunan tahkim şartı ile hem de bu sözleşme yapıldıktan sonra tahkimle ilgili yapacakları başka bir sözleşme ile de yapabilirler²³³.

Belirtmek gerekir ki, Benjamin G. Davis seri tahkimi hızlandırılmış tahkimden ayırmaktadır. Şöyle ki, *expedited arbitration* olarak bilinen hızlandırılmış tahkim, taraflar arasındaki uyuşmazlık ortaya çıkmadan önce veya çıktıktan sonra yapacakları bir anlaşmayla kurumsal tahkim merkezlerinden birinin hızlandırılmış tahkimle ilgili kurallarının uygulanacağı konusunda anlaşabilecekleri bir tahkim türüdür²³⁴.

Birçok tahkim kurumları zaman açısından daha hızlı ve daha az masraflı tahkim kurallarını benimsemiştirler. İlk hızlandırılmış tahkim prosedürü 1992 yılında şimdiki İsviçre tahkim kurallarının bir bölümü olan Cenevre Ticaret Odası tahkim kuralları ile tanıtılmıştır. Daha sonralar Stockholm Ticaret Odası (SCC), Amerikan Tahkim Odası (AAA) ve bir çok diğer tahkim kurumları da kendi tahkim kurallarında hızlandırılmış tahkimle ilgili düzenlemeler yapmışlardır²³⁵. Dünyanın en çok tercih edilen tahkim merkezlerinden biri olan Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) tahkim kurallarında da 2017 yılında yapılan düzenlemeyle seri tahkime ilişkin kurallar belirtilmiştir. Ancak bazı kurumsal tahkim merkezlerinde örneğin, Londra Uluslararası Tahkim Divanı (LCIA) tahkim kurallarında seri tahkime ilişkin özel düzenlemelere bulunmamaktadır. Belirtmek gerekir ki, LCIA tahkim kuralları da seri

²³² Gürsoy, **a.g.e.**, s. 5.

²³³ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 5.

²³⁴ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 6.

²³⁵ Tymczyszyn, **a.g.m.**, s. 25.

tahkime ilişkin proseslere kolayca uygulanabilir ancak pratikte bu duruma nadiren rastlanılır²³⁶.

WIPO tahkim merkezi tarafından 1994 yılında seri tahkim için spesifik kurallar hazırlanmıştır. WIPO'nun seri tahkime ilişkin yayınladığı özel kurallarda seri tahkim, taraflarca bir hakemin atandığı ve yargılamanın başından sonuna kadar tüm sürelerin kısaltıldığı bir tahkim usulü olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, seri tahkim yargılaması sonucu verilen kararlar da diğer standart tahkim yargılamaları sonucu verilen kararlar gibi bağlayıcı ve icra edilebilir kararlardır. Buradaki tek fark seri tahkimde yargılamanın hızlandırılmış bir şekilde yapılacağıdır²³⁷.

Önemle belirtmek gerekir ki, seri tahkim sadece kurumsal tahkim merkezleri tarafından yapılmaz. Şöyle ki, taraflar, ad-hoc tahkimi tercih etmeleri durumunda da seri tahkim kuralları belirleyerek aralarındaki uyuşmazlıkların bu kurallara dayalı bir yargılama ile çözülmesi konusunda anlaşabilirler. Aynı zamanda günümüzde bazı seri tahkim kurallarında uyuşmazlık miktarının belli bir miktarın altında olduğu durumlarda taraflar arasında seri tahkime ilişkin bir anlaşma yapılmamış ise bile aksi kararlaştırılmadığı sürece tahkimin seri tahkim yargılaması ile yapılacağı yönünde düzenlemeler vardır²³⁸. Örneğin, İstanbul Tahkim Merkezi seri tahkim kuralları, miktarı 300.000-TL'yi geçmeyen uyuşmazlıkların, 3 ay içerisinde, tek hakem tarafından, kesin, bağlayıcı ve icra edilebilir bir hakem kararı uyarınca çözümlenmesini sağlamaktadır²³⁹.

Seri tahkimin anahtar unsuru katı zaman kısıtlamalarıdır. Bu kısıtlamalar hakemlere uygulanabileceği gibi taraflara da uygulanabilmektedir. Şöyle ki tarafların hakem seçme, sunum, duruşmada yapacakları konuşmalar için hazırlık süreleri kısa zaman süreleri ile kısıtlanabilir. Hakem için en önemli zaman kısıtlaması ise kararın

²³⁶ Tymczyszyn, **a.g.m.**, s. 25.

²³⁷ Jan Paulsson, "Fast-Track Arbitration in Europe (With Special Reference to the WIPO Expedited Arbitration Rules)", **Hastings International and Comparative Law Review**, Vol.18, Num. 4, 1995, s. 716, (Çevrimiçi), https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1410&context=hastings_international_comparative_law_review, 07.04.2021; Gürsoy, **a.g.e.**, s. 6.

²³⁸ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 8-9.

²³⁹ İSTAC Seri Tahkim Kuralları için bkz. (Çevrimiçi), <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/seri-tahkim/seri-tahkim-kurallari/>, 07.04.2021.

verilmesi için tanınan süredir. Bazı durumlarda hakem üzerindeki bu kısıtlama sakıncalı olabiliyor, çünkü verilen süre dolduğu anda kaybedeceğini öngören taraf kararın çıkarılmasına itiraz edebilmektedir. Ancak taraflar, onlardan birinin karara karşı lüzumsuz itiraz risklerinden kaçınmak için önceden bu konuda anlaşabilirler²⁴⁰.

Seri tahkimin diğer bir önemli unsuru yapılacak prosedür adımlarının kısıtlanmasıdır. Hızlandırılmış tahkime ilişkin en özel düzenlemeler duruşmalarda sunulacak yazılı sunumların sayılarının kısıtlanmasıyla ilgilidir. Olağan tahkim yargılamalarında kararın taslağının hazırlanması bir süre zaman alabileceğinden seri tahkim kuralları kararların da hızlandırılmış şekilde hazırlanmasıyla ilgili şart koşturur. Örneğin, Alman Tahkim Kurumu'nun hızlandırılmış yargılamalar için tamamlayıcı kurallarının 7. bölümü tahkim mahkemesine verilen kararların gerekçeler belirtilmeden de çıkarılabileceğiyle ilgili olarak sağlamaktadır. Aynı zamanda Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsünün hızlandırılmış tahkim kurallarının 35. maddesi uyarınca, taraflardan biri talep etmedikçe kararların gerekçeli çıkarılması zorunluluğu yoktur²⁴¹.

Seri tahkimin diğer bir unsuru modern iletişim araçlarıdır. Şöyle ki, e-posta, faks, telefon, video konferanslar ve gereksiz formaliteden kaçınmanın diğer uygun yolları, tahkim yargılamalarının önemli ölçüde kısaltılmış sürelerde yapılabilmesi için önemli faktörlerdir²⁴².

C. Tahkimin Türleri

Uluslararası tahkim prosedürlerinin örgütlenme biçimine göre tahkimin iki türü vardır: Ad hoc ve kurumsal tahkim²⁴³. Biz çalışmamızın bu bölümünde ayrıca hızlandırılmış tahkim prosedürünü ihtiva eden seri tahkime de değineceğiz.

²⁴⁰ Irene Welser, Christian Klausegger, “Fast Track Arbitration: Just Fast or Something Different?”, **Austrian Yearbook on International Arbitration**, 2009, s. 261, (Çevrimiçi), https://www.cerhahempel.com/fileadmin/docs/publications/Welser/Beitrag_Welser_2009.pdf, 07.04.2021.

²⁴¹ Welser, Klausegger, **a.g.m.**, s. 261.

²⁴² Welser, Klausegger, **a.g.m.**, s. 261.

²⁴³ Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 17; Vedat Raşit Seviğ, “Borçlanma Ehliyetini Yöneten Kanun (Türkiye ile Almanya, Çekoslovakya, Fransa, İngiltere ve İsviçre’de)”, **MHAD**, C. 10, S. 13, 1976, s.97-98, (**Borçlanma Ehliyeti**) (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iumhad/issue/1274/14931>, 05.03.2020; Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 616.

1. Ad Hoc Tahkim

Tahkim prosedürlerinin bir kısmı tahkim uygulayıcılarının şahsen kaleme aldıkları veya atıfta bulundukları bazı kural ya da yasalara istinaden, tarafların veya taraflarca yetkilendirilen hakemlerin kontrolünde cereyan eder. Bu tür tahkim türü ad hoc tahkim olarak nitelendirilir²⁴⁴. Kurumsal tahkim merkezlerinin tahkim prosedürleri üzerinde olan bürokratik denetimlerinden duyulan endişeler veya bu tür kurumların “milletlerarası sermaye”nin etkisi altında olduğu yönündeki düşünceler, ad hoc tahkime olan ilgiyi daha da ön plana çıkarmıştır. Bu nedenle, özellikle devlet, kamu kurum veya kuruluşlarının taraf olduğu yatırım sözleşmelerinden doğan ihtilaflarda yaygın olarak ad hoc tahkim tercih edilmektedir²⁴⁵.

Ad hoc tahkimde taraflar tahkim şartı veya tahkim sözleşmesinde hakem seçimine, esasa ve usule uygulanacak kuralları kendileri belirler. Bu zaman taraflar yalnızca kendi ihtiyaçlarını dikkate alarak ve sadece söz konusu uyuşmazlık çerçevesinde tahkim usulünü belirler. Bu amaçla esas sözleşmeden ayrı bir tahkim sözleşmesi yapabilecekleri gibi, aynı zamanda esas sözleşmede bir tahkim klozu belirlemekle de tahkimle ilgili düzenlemeleri yapabilirler. Belirtmek gerekir ki, taraflar bu kuralları tek tek belirlemek yerine bazı kuruluşların hazırladıkları kurallara atıf yaparak da ad hoc tahkimi kararlaştırabilirler²⁴⁶.

Ad hoc tahkim türünü tercih edenlerin yerel tahkim kurallarına tabi olmadan uluslararası karakterli kurallar çerçevesinde tahkim prosedürlerini hayata geçirebilmeleri amacıyla Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) bazı tahkim kuralları düzenlemiştir. Ad hoc tahkim türünü

²⁴⁴ Uğur Emek, “Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü”, **İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Hukuki Tedbirler Ve Kurumsal Düzenlemeler Dairesi Başkanlığı**, 1999, s. 27, (Çevrimiçi), file:///C:/Users/HP/Downloads/ULUSLARARASI_TICARETTE_TAHKIM_PROSEDURU.pdf, 28.04.2021.

²⁴⁵ Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s. 616; Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 17; Günümüzde ad hoc tahkimin kurumsal tahkime oranla daha çok tercih edildiği belirtilmektedir: Anthony Connerty, “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlık Çözümü-Milletlerarası Ticari Tahkim Kurumları- Ad Hoc Tahkim ve Tahkimin Geleceği”, **Milletlerarası Uyuşmazlık Çözümünde Usul, Uygulamalar ve Güncel Sorunlar Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği**, Ankara, 9-10 Ocak, 2009.

²⁴⁶ Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 17; Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 4; Ad hoc ve kurumsal tahkim arasındaki avantaj ve dezavantajlar için bkz.: Cemile Demir Gökyayla, “Milletlerarası Tahkimde Ad Hoc Tahkim ve Kurumsal Tahkim”, **Uğur Alacakaptan’a Armağan**, C. 2, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 161-181, (**Ad Hoc ve Kurumsal Tahkim**).

tercih edenler, sözleşmelerinde yapacakları atıfla, tahkim prosedürünü UNCITRAL'ın 2010 tarihli Tahkim Kurallarına²⁴⁷ tabi kılabilir. Bu kurallar yalnızca tarafların iradesiyle uygulama alanı bulabilir²⁴⁸.

15 Aralık 1976²⁴⁹ tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı ile kabul edilen ve 2010 yılında yeniden düzenlenen UNCITRAL kuralları uluslararası ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların çözümü için geniş kapsamlı kurallar ortaya çıkarmak için oluşturulmuştur. UNCITRAL Tahkim Kuralları dünya çapında kullanılabilecek ad hoc yönetmeliğinin gerekliliği konusundaki görüş birliğine dayanarak düzenlenmiştir. Bu kurallar, farklı birikimlerden gelmiş hukukçular tarafından farklı hukuk sistemlerine mensup uyuşmazlık taraflarının her birine eşit mesafede yaklaşım göstermek üzere hazırlanmıştır²⁵⁰. Bu kurallar genellikle ad hoc tahkim prosedürlerinde kullanılsalar da, aynı zamanda kurumsal tahkim prosedürlerinde de kullanımlarına rastlanılmaktadır²⁵¹.

Belirttiğimiz gibi UNCITRAL Tahkim Kurallarının taraflar arasındaki ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıklara uygulanabilmesi için tarafların sözleşmelerinde bununla ilgili şart belirtmeleri veya ayrı bir sözleşme düzenleyerek bu kurallara atıf yapmaları gerekir. Taraflara sözleşmelerinde aşağıdaki şekilde bir şart düzenlemeleri tavsiye edilir:

“İşbu sözleşmelerden doğan veya sözleşme ile ilgili olan yahut da sözleşmenin ihlaline, feshine veya butlanına ilişkin tüm uyumazlıklar; UNCITRAL'ın elan

²⁴⁷ UNCITRAL 2010 tarihli Tahkim Kuralları'nın tam metni ve yorumu için bkz.: Ergun Özsunay, **21. Yüzyıl Tahkim Hukukunda Üç Önemli Reform**, İstanbul, 2014, s. 1-67, 148-171.

²⁴⁸ Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 616-617.

²⁴⁹ 15 Aralık 1976 tarihli UNCITRAL tahkim kurallarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Alangoya, **UNCITRAL Tahkim Yönetmeliği**; Turgut Kalpsüz, **Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonunun Tahkim Hükümlerine Göre Cereyan Eden Tahkim**, Ankara, 1990, (Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu); Kemal Dayınlarlı, **UNCITRAL Kurallarına Göre Uzlaşma ve Tahkim**, Ankara, 2000, s. 41 vd., (UNCITRAL Kuralları); Turgut Turhan, Rifat Erten, Sedat Sirmen, Gülüm Bayraktaroğlu, **Ticari Tahkimi Düzenleyen Temel Metinler**, Ankara, 2002, s. 133 vd.

²⁵⁰ Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 42; Kalpsüz, **Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu**, s. 1-2.

²⁵¹ Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 17.

yürürlükte bulunan Tahkim Kuralları çerçevesinde, tahkim usulüne teb'an çözümlenecektir."²⁵².

UNCITRAL Tahkim Kurallarının amacı özellikle farklı hukuki, sosyal ve ekonomik sisteme sahip taraflarca bu kuralların kullanılmasıdır²⁵³. Kuralların temel ilkesi, uluslararası ticari ilişkilerin güvenli, rahat ve istikrarlı bir şekilde yürütülmesi ve gelecekte çıkması muhtemel uyuşmazlıkların en kısa sürede çözümlenmesidir²⁵⁴. Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu kurallar, en sık kullanılan ad hoc tahkim kurallarıdır. UNCITRAL Tahkim Kuralları'na yapılan atıfla birlikte ad hoc tahkimde uyuşmazlığa uygulanacak usul hukukunun taraflarca önceden bilinmesi sağlanır ve aynı zamanda bu kuralların nesnel olması sebebiyle adil bir tahkim yargılaması gerçekleştirilir²⁵⁵.

UNCITRAL Tahkim Kuralları, uluslararası ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların çözümlenmesi yöntemlerinden biri olan tahkimin uluslararası alanda rahatça kullanılabilmesi için bu kuralların esnek olmasını hedeflemiştir. Söz konusu kurallar, ad hoc tahkim ile çözümlenmesi hedeflenen uluslararası ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların çözümü safhasında taraflar için bir alt yapı rolünü oynamaktadır. Bu kurallar bazen hem uluslararası nitelikte tahkim kanunlarının düzenlenmesine hem de kurumsal tahkimin kurallarının oluşturulmasına rehberlik eder²⁵⁶.

UNCITRAL Tahkim Kuralları varlığını yalnızca taraf iradeleriyle sürdürebilir. Şöyle ki taraflar sözleşmelerinde bu kurallara yer verirse ancak o zaman bu kurallar uygulanabilir. Söz konusu kurallar taraf iradelerine bağlandığı için taraflar, sözleşmelerinde bu kuralların hepsinin değil bir kısmının da tatbikini kararlaştırabilirler. Bu durumda UNCITRAL tahkim kuralları tarafların kararlaştırdıkları ölçüde bu taraflar için bağlayıcılık kazanır²⁵⁷. UNCITRAL esnek nitelikli tahkim kuralları belirleyerek, tahkim kurallarının uygulanması safhasında bir

²⁵² Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 18; Dayınlarlı, **UNCITRAL Kuralları**, s. 41 vd.

²⁵³ İlhan Yılmaz, **Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü ve ICSID**, İstanbul, 2004, s. 29.

²⁵⁴ Ergin Nomer, Nuray Ekşi, Günseli Öztekin Gelgel, **Milletlerarası Tahkim**, İstanbul, 2003, s. 66.

²⁵⁵ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 29; Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 43.

²⁵⁶ Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 43.

²⁵⁷ Kalpsüz, **Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu**, s. 2.

düzen geliştirerek uyuşmazlıkların suratli şekilde çözümlenmesini ve tarafların irade serbestisini esas alarak tahkimin adil bir şekilde hayata geçirilmesini hedeflemektedir²⁵⁸.

Tahkim kurulu, tahkim kurallarını aynen uygulamakla, taraflara savunmalarını yapmaları için ve iddialarını ortaya koymak için gerekli imkanın tanınmasıyla yükümlüdür²⁵⁹.

Uyuşmazlığı çözmeye yetkili olan tahkim kurulu, uyuşmazlık taraflarınca bu uyuşmazlığa uygulanmasına izin verilen hukuk kurallarını uygular. Taraflar arasında uygulanacak hukuka dair anlaşma yoksa, kanunlar ihtilafı kurallarına göre belirlenen hukuk kuralları uygulanır²⁶⁰. Tahkim kurulu, uyuşmazlık taraflarının ve uygulanacak hukukun uygun gördüğü ölçüde “dostane aracı” olarak hareket eder, kararlarını da hakkaniyet ve iyiniyet kurallarına uygun alır. Kurul, tüm tahkim davalarında kararlarını, tarafların sözleşmeleri ve olaya uygulanabilir uluslararası ticari teamüller doğrultusunda verir²⁶¹.

Uyuşmazlığın tarafların tahkimin gerçekleştirileceği yer belirlenmemişse, tahkim kurulu, uyuşmazlığın özelliklerini göz önünde bulundurarak uygun bulduğu bir yeri tahkim yeri olarak belirleyebilir. Taraflar tahkim yeri olarak bir ülkeyi uygun görmüşlerse kurul bu ülkeyi tahkim yeri olarak belirler ve ülkenin her hangi bir yerinde davaya bakabilir.

Tahkim sürecinde kullanılacak dil veya diller de uyuşmazlık taraflarınca belirlenir ve tahkim süresince tüm işlemlerde bu diller kullanılır.

Uyuşmazlık tarafları kendilerini temsil etmek için veya yardım alabilmek için bazı kişileri temsilci olarak seçebilirler. Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa, duruşmalar gizli yürütülür. Tahkim kurulu, bazı spesifik durumlarla ilgili uzman yardımı alabilir. Bu zaman taraflar gerekli bilgi, belge ve dökümanları kurulun seçtiği uzmanlara vermekle yükümlüdür.

²⁵⁸ Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 44.

²⁵⁹ Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 18.

²⁶⁰ Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 18-19; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 328.

²⁶¹ Balcı, **a.g.e.**, s. 270 vd.

Tahkim kurulu üç hakemden oluştuğu zaman nihai karar ve tahkim süresince verilen diğer kararlar hakemlerin çoğunluğuyla verilir. Kurul tarafından verilen nihai karar tarafları bağlayıcı niteliktedir. Tarafların onayladığı takdirde karar yayınlanabilir. Karar verilmeden önce taraflar uyuşmazlık konusunda uzlaşırlarsa, tarafların isteğine bağlı olarak kurul ya tahkim sürecini bitirir ya da tarafların anlaştığı şartları nihai karar olarak belirler.

Tahkim kurulu aynı zamanda davaya ilişkin harçları da belirler. Prensip olarak dava harçlarını davayı kaybeden taraf karşılar. Ancak tahkim kurulu, uyuşmazlık konusunun şartlarını dikkate alarak harçları taraflar arasında dağıtabilir²⁶².

2. Kurumsal Tahkim

Uluslararası uygulamada çok iyi bilinmektedir ki, taraflar sözleşmenin hazırlanması safhasında gelecekte ortaya çıkabilecek “muhtemel uyuşmazlıklar”ı bunların çözüm yollarını detaylı konuşmak istemezler. Bu nedenle, uluslararası karakterli ilişkilerde taraflar, çoğu kez, tahkim prosedürünü tüm yönleriyle düzenleyen kuralları ve tahkim prosedürünü yürütecek teknik ve idari organizasyonları tercih etmektedirler²⁶³. Uluslararası ticaret uygulayıcılarının bu yönde olan tercihlerine kurumsal tahkim merkezlerinin daha evvelden belirlenmiş kuralları ile yerleşik uygulamaları da önemli ölçüde etki etmektedir. Bazı kurumsal tahkim merkezlerinin sektörel ve mesleki oda veya birliklere bağlı olması, uluslararası ticaret uygulayıcılarının bu kurumların etki ve sektördeki prestijlerinden yararlanmak maksatıyla kurumsal tahkimi tercih etmelerine neden olmaktadır²⁶⁴.

Kurumsal tahkimde²⁶⁵, tahkimi yürütecek kurumun önceden düzenlenen yargılama kuralları vardır. Tarafların düzenlemedikleri hususlar bu kurallar ile yönetilecektir. Böyle bir kurumun organizasyonuna tabi olarak ve bu kurumun tahkim

²⁶² Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 19.

²⁶³ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 385.

²⁶⁴ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 385; Ayrıntılı bilgi için bkz.: Özcan Güven, “Ticari Anlaşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim”, Dış Ticaret Eğitim Programı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, **Ankara Ticaret Odası**, Ankara, 2004.

²⁶⁵ Kurumsal tahkimin tarihi gelişimi ile ilgili bkz.: Banu Şit, **Kurumsal Tahkim ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi**, Ankara, 2005, s. 5 vd.

kuralları ile yürütülecek tahkim, kurumsal tahkim (*Institutional Arbitration*) olarak adlandırılır²⁶⁶.

Kurumsal tahkimde tahkime ilişkin kurallar söz konusu kurumlar tarafından düzenlenir²⁶⁷. Dolayısıyla taraflar tahkimle ilgili her hususu tek tek tartışıp karara bağlamak zorunda kalmazlar. Bu tahkim kurallarına atıfta bulunmakla tahkimle ilgili hususları sözleşmelerine dahil etmiş olurlar. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tahkimle ilgili pek çok kural bulunmaktadır. Kurumsal tahkim, çeşitli tahkim kurumlarının tahkim kurallarına göre yapılır ve bu kurumların tahkim kurallarına uygun yürütüleceği seçilen kurumlar tarafından teminat altına alınır. Günümüzde pek çok yerel ticaret odaları tarafından hazırlanan ve üyelerinin hizmetine sunulan tahkim kuralları mevcuttur. Ancak önemle belirtmek gerekir ki kurumsal tahkimin söz konusu olabilmesi için tarafların bu kuruluşlar tarafından hazırlanan tahkim kurallarına sözleşmelerinde atıf yapmaları yeterli değildir. Şöyle ki, bu kurumlar hem de tahkim prosedüründe iştirak etmeli ve verilecek kararların da onların otoritesi altında verilmesi gerekmektedir²⁶⁸.

Önemle belirtmek gerekir ki, kurumsal tahkimde hakemlik kurumları kendilerine getirilen uyuşmazlıklar hakkında bizzat karar alamazlar. Bu kurumların asıl görevi tahkimi idare etmek, hakemler arasında koordinasyonu sağlamak, usule uyulup uyulmadığını kontrol etmek, tarafların iddalarına hakemlerin bağlı kalmasını ve bu iddiaların aşılmasını sağlamaktır. Verilecek karar onların otoritesi altında fakat yalnızca hakemler tarafından alınabilir²⁶⁹.

Günümüzde dünya üzerinde tahkimlik hizmeti sunan yüzlerce kurumsal tahkim merkezleri bulunmaktadır. Bu kurumlar kuruluşları itibari ile bir birinden çok farklı olabilirler. Bu kurumların bir kısmı doğrudan özel kişiler tarafından yerel

²⁶⁶ Birsal, *Milletlerarası Ticari Tahkim ve Türkiye*, s. 101; Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, s. 4; Şanlı, *Milletlerarası Ticari Tahkim*, s. 69; Ziya Akıncı, “Neden İstanbul Tahkim Merkezi?”, *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, C. 8, S. Özel, 2013, s. 79, (*İstanbul Tahkim Merkezi*), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/179430>, 10.03.2020; Evren (Vural), *a.g.e.*, s. 20.

²⁶⁷ Ulrich G. Schroeter, “Ad Hoc or Institutional Arbitration - A Clear-Cut Distinction? A Closer Look at Borderline Cases”, *Electronic Journal*, Vol.: 10(2):141, 2017, s. 145, (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/publication/321383063_Ad_Hoc_or_Institutional_Arbitration_-_A_Clear-Cut_Distinction_A_Closer_Look_at_Borderline_Cases, 19.04.2020.

²⁶⁸ Evren (Vural), *a.g.e.*, s. 20.

²⁶⁹ Evren (Vural), *a.g.e.*, s. 20.

hukukun temelleri üzerinde kurulmuş, bazıları devletler arasında bağlanan ikili ve çoktarafli anlaşmalarla oluşturulan örgütler tarafından kurulmuş, bir kısmı ikili ve çok tarafli anlaşmalarla devletler tarafından kurulmuş, bir kısmı ulusal düzeyde oluşturulan ticaret ve sanayi odaları, merkezler, enstitüler veya üniversiteler tarafından kurulmuş, bazıları ise muayyen sektörlerde faaliyet gösteren mensep ya da sektör mensupları tarafından kurulmuştur²⁷⁰.

Bizim işbu çalışmamızda hakemlik hizmeti veren tüm kurum ve kuruluşları incelememiz mümkün değildir. Bununla birlikte, dünyada ve Türkiye’de ticaret ve sanayi camiasının sıklıkla tercih ettiği bazı kurumsal tahkim merkezlerine değineceğiz. Aynı zamanda Türkiye’de tahkim alanında faaliyet göstermek için kurulan İstanbul Tahkim Merkezi (İSTAC) ve aynı maksat için yeniden yapılan İstanbul Ticaret Odası Tahkim Merkezi (İTOTAM) hakkında da bilgi vereceğiz.

a. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü Tahkim Mahkemesi/WIPO (WIPO Arbitration Court)

Sınai mülkiyet alanında ilk uluslararası düzeyde koruma, daha sonra çeşitli değişiklikler geçiren 1883 tarihli “Sınai Mülkiyetin Korunmasına Dair Paris Konvansiyonu” ile gerçekleştirilmiştir. WIPO Birleşmiş Milletler Örgütü’nün uzman kuruluşlarından biri olarak 14 Temmuz 1967 tarihinde bir anlaşma ile kurulmuştur. WIPO’nun asıl amacı fikri mülkiyet konusunda uluslararası bir seviyede koruma sağlamak ve bu amacına uygun olan maddi hukuk çalışmaları yapmaktır. WIPO uluslararası boyutta fikri mülkiyete ilişkin eserlerin korunması için uluslararası düzeyde anlaşmaların yapılmasını sağlamakta ve aynı zamanda fikri mülkiyetle ilgili konularda devletlere, uluslararası örgütlere ve özel sector kuruluşlarına yardım etmektedir²⁷¹.

WIPO tarafından, fikri mülkiyetle ilgili ilişkilerden doğan uyuşmazlıklarla ilgilenmek için bir tahkim ve uzlaştırma merkezi yaratılmıştır. WIPO uluslararası ofisinin idari bir birimi olarak 1994 yılında faaliyete başlayan WIPO “Tahkim ve

²⁷⁰ Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 618.

²⁷¹ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 392-393.

Uzlaştırma Merkezi” Cenevre’de kurulmuştur²⁷². Merkezin asıl amacı, patent, marka, know-how, yazılım lisansı gibi fikri ve sınai mülkiyete ve son zamanlarda sık karşılaştığımız internet alan adlarına ilişkin haksız tescil ve ihlallerden (*cybersquatting*-siberişgal) doğan ticari uyuşmazlıkların²⁷³ çözüm yolları konusunda, tahkim ve uzlaştırma hizmeti sunmaktır. Bu amacına uygun olarak Merkez’in yargılama usulüne ilişkin özel kuralları mevcuttur²⁷⁴.

WIPO Tahkimine dair kurallar 1 Haziran 2014 yılında yürürlüğe giren WIPO Tahkim Tüzüğü’nde toplanmıştır. Bu Tahkim Kuralları’nın 2. maddesine göre, taraflar aralarındaki tahkim klozu veya tahkim sözleşmesiyle WIPO Tahkimi’ne gitmeyi kararlaştırmışlarsa, aksi kararlaştırılmadıkça, tahkim WIPO kurumsal tahkim örgütünde ve WIPO Tahkim Kuralları uyarınca cereyan edecektir. Uluslararası ticari tahkimin en öncelikli koşulu olan tarafların iradesi burada da öncelikli olarak dikkate alınmaktadır. WIPO bu noktada taraflara kolaylık sağlamak amacıyla örnek klorlar hazırlamıştır. Bir davanın WIPO tahkimine götürülebilmesi için, tarafların WIPO’ya taraf devlet vatandaşları olması zorunluğu bulunmamaktadır. Hiç bir vatandaşlığı olmayan veya her hangi bir devletin vatandaşları WIPO tahkimine başvurabilirler²⁷⁵.

WIPO tahkim uygulamasında sürat bakımından bir birinden farklı olan iki tahkim türü mevcuttur. Bunlardan biri normal tahkim, diğeri ise hızlandırılmış tahkimdir. Normal tahkimde uyuşmazlığın karara bağlanması için azami süre 9 ay olduğu halde, hızlandırılmış tahkimde bu süre en fazla 3 aydır. Bu sürenin sağlanabilmesi için normal tahkim yolundaki bazı dava aşamaları hızlandırılmış tahkimde birleştirilmiş şekilde hayata geçirilir. Bu tahkim usulleri arasında bir diğer fark, hakem atanması meselesidir. Şöyle ki normal tahkimde taraflar her biri birer taraf hakemi seçmekte ve bu hakemler de baş hakemi belirlemektedir. Ancak hızlandırılmış tahkimde taraflar en fazla 15 gün içerisinde bir hakem seçer ve dava bu hakem

²⁷² WIPO tahkimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Yusuf Çalışkan, **Uluslararası Fikri Mülkiyet Hukukunda Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmaları: WIPO Tahkimi ve Dünya Ticaret Örgütü**, İstanbul, 2008, s. 43 vd.

²⁷³ Günümüzde pek çok uluslararası sınai ve fikri mülkiyet ve internet alanına ilişkin ihtilaflar WIPO Tahkim Mahkemesi tarafından görülmektedir. 2009 yılına olan istatistiklere göre, WIPO’da görülmekte olan dava sayısı 26.000 olmuştur. Bkz.: Connerty, **a.g.m.**, s. 33.

²⁷⁴ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 393.

²⁷⁵ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 393-394.

tarafından görülüp nihai karar da bu hakem tarafından alınır. Ancak taraflar 15 gün içerisinde bir hakem seçemezlerse hakem Merkez tarafından atanır.

WIPO Tahkim Kurallarına göre taraflar, WIPO tahkimini seçerek tahkim prosedürü sonunda verilecek karara herhangi bir itiraz etmeden uymayı kabul ederler. Tarafların talebine uygun olarak, Merkez, belli bir bedel karşılığında hekem mahkemesi tarafından verilen kararın onaylı bir örneğini taraflara iletir. Bu onaylı karar örneği, New York Sözleşmesi'nin 4-1/a maddesinde zikr edilen yetkili organ tarafından onaylanan örnek yerine geçer²⁷⁶.

b. Milletlerarası Ticaret Odası Tahkim Mahkemesi (ICC Arbitration Court)

Milletlerarası Ticaret Odası (MTO), uluslararası ticaret alanında gelişmeler sağlamak amacıyla dünya özel sektörü tarafından 1919 yılında kurulmuştur. Belirtmek gerekir ki, MTO, devletlerarası anlaşmalarla değil, tamamen özel nitelikli bir örgütdür²⁷⁷. Merkezi Paris'te olan, 91 ülkede temsilciliği, 130 ülkede üyesi olan ICC global yapısıyla ortaya çıkmaktadır. 2008'de Hong Kong, 2010'da Singapur ve en son 2012 yılında New York ofisini açmıştır. ICC'ye 2009 yılından bu yana her yıl ortalama 800 tahkim davası için başvurulur. ICC, kuruluşundan bu yana onaltıbin aşkın uluslararası tahkimi yönetmiştir²⁷⁸.

MTO kuruluş itibariyle ve aynı zamanda faaliyeti açısından ülkesel olmayan ve hükümetler dışı bir tahkim kurumudur. MTO'nun diğer kurumsal tahkim merkezlerinden en önemli farkı da budur. Zira, diğer tahkim merkezleri kuruluşları itibari ile ülkeseldirler²⁷⁹. MTO tahkiminin görev alanı belirli ekonomik uyuşmazlıklar veya belirli ülkelerin vatandaşları arasında çıkan ihtilaflarla sınırlı değildir. Aynı zamanda tarafların MTO'ya veya milli komiteye üye olmaları da gerekmez²⁸⁰.

²⁷⁶ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 394-395.

²⁷⁷ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 395.

²⁷⁸ Ebru Karademir, "Milletlerarası Kurumsal Tahkim Merkezlerinin Bir Karşılaştırılması", *MHB*, C. 32, S. 2, 2012, s. 84, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhmhob/issue/34708/383787>, 07.032020.

²⁷⁹ Arzu Beyazıt, "Milletlerarası Ticaret Odasının Yapısı ve İşleyişi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. 46.

²⁸⁰ Leyla Berber Keser, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, Ankara, 1999, s. 6.

MTO'nun diğer tahkim kurumlarından bir diğer farkıysa MTO bünyesinde gerçekleşen tahkimin belli bir tahkim yerine tabi olmamasıdır²⁸¹.

MTO, uluslararası ticari ve ekonomik ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümünü teşkil etmek için 1923 yılında “uluslararası ticaret odası tahkim divanı (ICC Arbitration Court)” adı altında, bir Mahkeme (Divan) oluşturmuştur²⁸². Belirtmek gerekir ki, MTO Tahkim Mahkemesi (Divanı) ihtilafları doğrudan çözümleyen daimi bir hakem mahkemesi algısı yaratmamalıdır. Zira, divan, sadece MTO Tahkim Kurallarına dayanarak tarafların seçimi veya onların seçimi olmadıkda Mahkemenin belirlemesi esasında dünyanın herhangi bir yerinde cereyan eden tahkim prosedürlerini organize etmektedir. Başka bir ifadeyle doğrudan uyuşmazlığı çözümleyecek olan hakem veya hakemler her bir somut olayda taraflarca veya tarafların yetkilendirdiği durumlarda Divan tarafından oluşturulur²⁸³.

ICC Mahkemesi, esasen usule ilişkin konularda karar alma yetkisine sahiptir. Hakemlerin reddine karar vermek, hakem ücretlerini belirlemek ve ödemelerin gerçekleştirilmesini sağlamak, taslak kararları incelemek onun görevleri arasında sayılabilir. ICC Mahkemesinin yetkisi idari olduğundan tahkimin esasına ilişkin karar vermesi mümkün değildir. Üyeleri üç yıllık seçilir. ICC, bir başkan ve 15 başkan yardımcısından oluşmaktadır. Haftada bir defa komite şeklinde toplanarak önüne gelen meselelerle ilgili sekretirlikle birge karar verir. Verilen bu kararlar ayda bir kere toplanan genel kurula sunulur²⁸⁴.

Bugün yürürlükte olan MTO Tahkim Kuralları, 1 Mart 2017 tarihinde değiştirilen yeni Tahkim Tüzüğüdür²⁸⁵.

²⁸¹ Şit, **a.g.e.**, s. 21.

²⁸² MTO Tahkim Mahkemesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Ali Yeşilırmak, **ICC Tahkim Kuralları ve Uygulanması**, On İki Levha, İstanbul, 2018; Turgut Kalpsüz, **Milletlerarası Ticarete Uyuşmazlıkların Tahkim Yolu ile Halli**, Ankara, 1989, (**Uyuşmazlıkların Tahkim Yolu ile Halli**); Berber Keser, **a.g.e.**; Mahmut T. Birsal, “Milletlerarası Ticaret Odası'nın Uzlaştırma ve Tahkim Hükümlerine Göre Verilen Hakem Kararlarının 2675 Sayılı Kanun Hükümleri Dairesinde Türkiye'de Tenfizi”, **II Tahkim Haftası**, 1983, s. 13, (**MTO**); Ziya Akıncı, “Türkiye'de MTO Tahkimi”, **Uluslararası Tahkim Kongresi Tebliğ Kitabı**, İstanbul, 2013, s. 40 vd., (**Türkiye'de MTO Tahkimi**)

²⁸³ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 395.

²⁸⁴ Karademir, **a.g.m.**, s. 84.

²⁸⁵ 1 Mart 2017 tarihinde revize edilen MTO Tahkim Kurallarının Türkçe metni için bkz.: Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 693 vd.

MTO tahkim prosedürünün uygulanması için taraflar anlaşarak MTO Tahkim Tüzüğü uyarınca bir tahkim öngörmüş olmalıdırlar. MTO uluslararası ticaret uygulayıcılarına, sözleşmelerinde belirtmeleri için aşağıdaki klozu önermektedir:

“İşbu sözleşmeden doğacak veya bu sözleşme ile ilgili bütün anlaşmazlıklar MTO Tahkim Kuralları uygulanarak, bu Kurallar dairesinde tayin edilen bir veya birden fazla hakem tarafından kesin olarak karara bağlanacaktır”²⁸⁶.

ICC tahkiminin diğer tahkimlerden önemli farkı, prosedürün başlangıcında hakemler tarafından hazırlanan görev belgesi (“terms of reference”), Mahkeme’nin tahkimin idaresindeki aktif rolü, masrafların önceden öngörülebilir olması ve evrenselliği, kararların denetimi vs.’dir²⁸⁷.

Görev belgesi taraflar ve hakemler tarafından imzalanan hukuki sonuçlar doğuran bir belgedir. Bazı yazarlar görev belgesinin taraflarca ve hakemler tarafından yapılan hakem sözleşmesi niteliğinde olduğunu düşünmektedirler²⁸⁸. Belirtmek gerekir ki, hem hakemler hem de taraflarca imzalanan görev belgesi hakem sözleşmesinin şartlarını taşımaktadır. Uygulamada görev belgesinin imzalanmasıyla hakem sözleşmesi yazılı hale getirilir²⁸⁹.

Görev belgesi (“terms of reference”) kavramı MTO tahkimi uygulamasında gelişmiş bir kavramdır. Görev belgesinin MTO tahkiminde etkili kullanımını gören diğer bazı kurumsal tahkim merkezleri de söz konusu belgenin kullanılması için tahkim kurallarında düzenleme yapmaya başlamışlardır. Hatta hiç bir kuruma tabi olmayan ad hoc tahkim uygulamasında da günümüzde sıkça kullanılmaktadır²⁹⁰.

ICC tahkimine her tür sözleşmeden doğan uyuşmazlıklar için (hatta açıkça belirtilmesi kaydıyla ikili yatırım ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklar için bile)

²⁸⁶ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 396.

²⁸⁷ Karademir, **a.g.m.**, s. 85.

²⁸⁸ Ali Cem Budak, **Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir Mi?**, Abant (25 Eylül 1997), Ankara (6 Haziran 1998), Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1999, s. 315; Turgut Kalpsüz, “Yeni Milletlerarası Tahkim Kanununun Değerlendirilmesi”, **Milletlerarası Tahkim Semineri: 5 Kasım 2001**, ICC Türkiye Milli Komitesi: Ankara, s. 125, **(Tahkim Kanununun Değerlendirilmesi)**.

²⁸⁹ Mahmut Sait Arslan, “Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) Tahkim Mahkemesi Uygulamasında “Görev Belgesi””, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 35.

²⁹⁰ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 193.

başvurulabilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, ICC tahkim prosedürü, dünyanın her yerinde farklı nitelikte ve farklı milliyetlere sahip hakemler tarafından yürütülebilmektedir. Tarafların tahkim yerini belirlemediği durumlarda tahkim yeri, ICC mahkemesi tarafından belirlenir. Ayrıca, hakemlerin tarafların rızası esasında duruşma ve toplantıları tahkim yeri dışında bir yerde gerçekleştirebilirler. ICC, milli komite ve gruplar aracılığıyla geniş bir hakem kütesine ulaştığı için, UNCITRAL tahkimi de dahil birçok ad hoc tahkiminde atama mercii olarak seçilmektedir²⁹¹.

c. Londra Uluslararası Tahkim Mahkemesi (London Court of International Arbitration/ LCIA)

LCIA, kuruluş itibari ile ülkesel karakterde olsa da, bugünkü organizasyonu, yönetimi ve yönettiği tahkimler açısından uluslararası niteliktedir. LCIA, İngiliz Hukuku esasında, kar gütmeyen ve yalnızca ortakları taahhütleri ile kısıtlı sorumluluk taşıyan bir şirket (Company Limited by Guarantee) modelinde kurulmuştur²⁹².

LCIA, uluslararası tahkim davalarının organizasyonu için UNCITRAL ile de işbirliği yapmaktadır. Şöyle ki, bir tahkim davasının LCIA tarafından görülebilmesi için zorunlu olarak LCIA Tahkim Kurallarının kullanılması gerekmemektedir. Tarafların anlaşması esasında bu davaya UNCITRAL Tahkim Kuralları da uygulanabilir. Böyle bir durumda LCIA, hakemlerin atanması ve tahkim prosedürünün idaresi meselelerini hayata geçirir. Burada tarafların tercihi üzerine UNCITRAL usulü ile LCIA usulünün karşılıklı faaliyeti ve kombinasyonu söz konusudur²⁹³.

LCIA, Şirket, Tahkim Divanı ve Sekreteryâ'dan ibaret üç aşamalı bir yapıya sahiptir. Şirketin yönetim kurulunun görevi yalnızca Divan'ın üyelerini atamaktır. Divan üyeleri, muhtelif devlet vatandaşlıklarına sahip, bilinen uluslararası hakemlerden ve iş adamlarından oluşmaktadır. LCIA Divanı, 35 üyeye sahiptir ki, bunların en azı 6'sı İngiliz vatandaşı olmak zorundadır. LCIA'nın bu gün yürürlükte bulunan Tahkim Kuralları, 1 Ekim 2014 tarihinde revize edilerek yürürlüğe giren

²⁹¹ Karademir, **a.g.m.**, s. 85.

²⁹² Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 399.

²⁹³ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 400; Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 21.

kurallardır. Bu kurallar Anglo Sakson ve Kıta Avrupası Tahkim Hukuklarının bir sentezi niteliğindedir²⁹⁴.

Mahkemenin tahkim prosedürleri LCIA Sekreterliği tarafından idare edilmektedir. LCIA Yönetim Kurulu doğrudan tahkime müdahale edemez. Kural olarak hakemler taraflarca seçilmelidir. Ancak, taraflar hakem seçiminde anlaşamazlarsa ya da hakem seçimini LCIA'ya bırakırlarsa bu zaman hakemler Divan tarafından seçilir²⁹⁵.

LCIA prosedürüne istinaden verilen kararlar, bu kararların verildiği andan 1958 tarihli New York Konvensiyonu'nun 5.1/e hükmüne göre bağlayıcıdır.

d. Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü (Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce /SCC Institute)

Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü, Sovyetler döneminde Doğu Batı bloku arasındaki ticari ve ekonomik sözleşmelerden doğan tahkimlerde kurumsal tahkim rolünü oynamaktaydı. Bu gelişmede, SSCB Ticaret ve Sanayi Odası Tahkim Mahkemesi (ICAC), ABD Amerikan Tahkim Odası (AAA) ve Stockholm Ticaret Odası arasında yapılan ve uyuşmazlıkların belirtilen tahkim kurumlarının birinde çözümlenmesini belirten 1977 tarihli sözleşmede ABD-SSCB menşeli şirketler arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsünde çözülmesini öngören ihtiyari klostarı yer almaktaydı. Belirtmek gerekir ki, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da bu Mahkeme önem ve ününü kaybetmemiştir²⁹⁶.

²⁹⁴ Kurallar için bkz.: London Court of International Arbitration, "Arbitration: Rules, Clauses and Costs", (Çevrimiçi), https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx, 20.04.2020.

²⁹⁵ Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 22.

²⁹⁶ Örnek olarak bkz.: Türkiye ve Rusiya arasındaki Yatırımların Teşviki ve Korunması Anlaşması, RG.: 16.05.2000-24051. Anlaşmada uyuşmazlıkların çözüm yeri olarak Enstitü Tahkim Mahkemesi, UNCITRAL Tahkim Kurallarına alternatif olarak kabul edilmiştir., Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 406.

SCC Enstitüsü Ticaret Odasının bir parçası olsa da, faaliyetlerinde Oda'dan tamamen bağımsızdır. Enstitü sadece tahkim prosedürüne nezaret eder, doğrudan ihtilafların çözümünde yer almaz²⁹⁷.

SCC Tahkim Enstitüsü, Stockholm Ticaret Odası tarafından yerel ve uluslararası ticari uyuşmazlıkları çözümlmek amacıyla 1917 yılında kurulmuştur ve bu güne dek de faaliyetini sürdürmektedir. Bu gün, Enstitü, yerel ve uluslararası tahkim faaliyetlerinin yanı sıra, özel olarak “Hızlandırılmış Tahkim”, “Arabuluculuk” ve “Sigorta Tahkimi” ile ilgili kurallara sahip olmakta ve bu istikamette faaliyette bulunmaktadır²⁹⁸.

Enstitü, Stockholm Ticaret Odası Yönetim Kurulu tarafından üç yıllık seçilen bir başkan ve en çok üç başkan yardımcısı olmakla en çok on iki üyeden oluşmaktadır. Enstitü, Stockholm Ticaret Odası Yönetim Kurulu yanında bir Sekreteryaya sahiptir. Enstitünün bugünkü Tahkim Kuralları, 01.01.2017 tarihinde revize edilerek yürürlüğe giren Kurallardır²⁹⁹.

Taraflar hakem sayısını kendi aralarında anlaşarak belirleyebilirler. Taraflar hakem sayısı konusunda anlaşarak hakem sayısını belirlemezlerse, Enstitü Yönetim Kurulu, davanın niteliği, uyuşmazlığa konu olan meblağı ve diğer koşulları göz önünde bulundurarak uyuşmazlığın kaç hakem tarafından çözümlenebileceğini kararlaştırır (m. 16). Aynı zamanda taraflar tahkim yerini ve onlar tarafından ödenecek masraf avansı konusunda anlaşamazlarsa bu konular Enstitü tarafından belirlenir (m. 11).

Taraflar aksini kararlaştırmazlarsa onların görüşü alınmak suretiyle tahkim prosedürüne uygulanacak lisan hakemler tarafından belirlenir ve bu lisandan başka dilde belge sunulması halinde hakemler bu belgenin tercümesini de isteyebilir (m. 26).

²⁹⁷ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 407; Evren (Vural), **a.g.e.**, s. 24.

²⁹⁸ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 406.

²⁹⁹ Kurallar için bkz.: Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce, “Rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce”; Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü ve Enstitünün Tahkim Kuralları Hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Mine Tan, “Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü’nde Tahkim”, **MHB**, Y. 23, S. 1-2, 2003, s. 713-750, (**Stockholm Ticaret Odası**), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhmhmb/issue/9367/117271>, 08.03.2020; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 407-409.

Enstitü taraflardan birinin talebi esasında, yeni başlayan bir tahkim yargılaması ile daha önceki bir yargılamayı birleştirebilir. Davaların birleştirilebilmesi için bazı koşulların varlığı gerekir. Şöyle ki, taraflarca yargılamanın birleştirilmesine rıza gösterilmesi, tüm taleplerin aynı tahkim anlaşmasından kaynaklanıyor olması veya dava konularının aynı işlem veya işlemlerden kaynaklanıyor olması ve tahkim anlaşmalarının bir biriyle uyumluluğunun Enstitü tarafından belirlenmesi şartları gerekmektedir. Enstitü, davaların birleştirilmesine ilişkin karar verirken, taraflar ve hakem heyetine danışmalı ve aynı zamanda diğer koşulların varlığı halinde bile derdest davanın bulunduğu aşamayı, yargılamanın etkinliği ile süratini ve diğer ilgili tüm hal ve koşulları dikkate almak zorundadır (m. 15).

Hakem heyeti, davayı tarafların seçtiği maddi hukuk hükümlerine göre karara bağlar. Taraflarca hukuk seçimi yapılmadığı durumlarda hakemler tarafından dava bakımından uygun görülen bir hukuk davanın esasına uygulanır. Taraflar açıkça yetki verdiklerinde hakemler davayı hakkaniyet ve iyiniyet kuralları esasında karara bağlayabilir (m. 27).

Enstitü Tahkim Kurallarına göre, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça, hakem heyeti davanın açıldığı sırada veya dava açıldıktan sonra dava esnasında ihtiyati tedbir kararı verebilir. Hakem heyeti gerekli görürse talebi isteyen taraf teminat yatırmakla yükümlüdür (m. 37).

Karar, davanın hakem heyetine hevale edildiği tarihten itibaren en fazla 6 ay içerisinde alınmalıdır. Ancak Enstitü hakem heyeti tarafınca verilmiş makul talep üzerine bu süreyi uzatabilir (m. 43).

Enstitü Tahkim Kurallarına göre, hakem kararları, verildiği andan itibaren taraflar için kesin ve bağlayıcı nitelik kazanır. Zira, Enstitü nezdinde karara karşı başka bir itiraz mercii bulunmamaktadır³⁰⁰.

e. Amerikan Tahkim Odası (The American Arbitration Association /AAA)

AAA nın 01.04.1997 tarihli Kuralları ile merkezi New York'ta olan bir "Uluslararası İhtilaf Çözüm Merkezi" (*International Centre for Dispute Resolution*

³⁰⁰ Kurallar için bkz.: Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 407-409; Tan, *a.g.m.*, s. 713-750.

/ICDR) kurulmuştur. Bu Merkez günümüzde ticari ve ekonomik faaliyetlerden doğan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesini sağlamaktadır. Bu Merkez tarafından yürütülen tahkim yargılamalarında 01.06.2014 tarihinde revize edilerek uygulamaya konulmuş “Uluslararası Tahkim Kuralları (ICDR/ International Arbitration Rules)” uygulanmaktadır³⁰¹.

ICDR`ın UNCITRAL Tahkim Kuralları`na benzeyen kendine has tahkim kuralları vardır. ICC ve LCIA`dan farklı olarak ICDR`in tahkim prosedürünün işleyişiyle ilgili kararlar almaya yetkili olan bir mahkemesi bulunmamaktadır. Bunun yerine dava yöneticisinin başkanlığındaki yönetim bu gibi idari görevleri (hakemlerin atanması veya yenilenmesi gibi) üstlenmektedir. Bu nedenle ICDR idari kararları diğer kurumlara nazaran daha çabuk alır. Dava yöneticileri, tarafları güncel durumlardan haberdar eder ve davaların hızlı sonuçlanmasını sağlarlar³⁰².

Belirtmek gerekmektedir ki, ICDR`nin Uluslararası Tahkim Kuralları, oldukça karışık olan Amerikan usul kuralları ile birlikte, geleneksel uluslararası kurumsal tahkim merkezlerinin mutlak kurallarına benzer kurallar da içermektedir. Bu nedenle, ICDR`nin Uluslararası Tahkim Kuralları uyarınca ABD`de dava yürüten hukukçular Kıta Avrupası hukuku hükümlerinden de yararlanabilirler.

Diğer tahkim kurallarında da olduğu gibi, ICDR`in Uluslararası Tahkim Kurallarına göre de, tahkim prosedürü, davacı tarafından Merkez`e bir tahkim talebinin ihbarı ile başlar (m. 2.1). Tahkim talebinin alındığı andan itibaren dava açılmış sayılır (m. 2.2). Davalı, tahkim prosedürünün başladığı andan itibaren 30 gün içerisinde cevabını veya varsa karşı taleplerini ve mahsup taleplerini yazılı olarak sunmakla yükümlüdür (m. 3.1).

ICDR`nin Uluslararası Tahkim Kurallarına göre, taraflar tahkimin kaç hakem tarafından yürütüleceğini kararlaştırmamışlarsa, Merkezin kararıyla dava tek veya üç hakem tarafından karara bağlanacaktır (m. 11). Taraflar Tahkim Yöneticisinin

³⁰¹ Amerikan Tahkim Odası`nın kendisi ise uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesini teşkil etmek amacıyla 1926 senesinde kurulmuştur. Zaman içinde ciddi bir kullanım alanına ulaşarak, bu gün dünyanın en gelişmiş ve en büyük ticari tahkim kurumu konumuna ulaşmıştır. Bkz.: Christopher R. Drahozal, “New Experiences of International Arbitration in the United States”, **American Journal of Comparative Law**, Section: 2, Fall-2006.

³⁰² Karademir, **a.g.m.**, s. 88.

yardımına başvurarak veya kendileri, hakem veya hakemleri serbestçe kararlaştırabilirler. Davanın açıldığı andan itibaren 45 gün içerisinde taraflar, hakemlerin seçilme usulünü veya doğrudan hakemleri seçemezlerse, taraflardan birinin yazılı talebi üzerine Tahkim Yöneticisi, hakem veya hakemlerin ve hakem heyetinin başkanının seçilmesini gerçekleştirir.

ICDR`in Uluslararası Tahkim Kurallarına göre, hakemler tarafından verilen kararlar verildikleri andan itibaren tarafları bağlar (m. 30)³⁰³.

f. İstanbul Tahkim Merkezi (İstanbul Arbitration Centre /ISTAC)

İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC), Türkiye`de uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümlenebilmesi için tahkim hizmeti sunmak amacıyla, 20.11.2014 tarihli ve 6570 sayılı “İstanbul Tahkim Merkezi Kanunu”<sup>304</sup> ile, tüzel kişiliği haiz ve merkezi İstanbul`da olan bir tahkim kurumu olarak kurulmuştur. Bu Kanun`un 5. maddesiyle ISTAC`ın teşkilatı yapısı düzenlenmiştir. Şöyle ki, ISTAC, Merkez, Yönetim Kurulu, Genel Kurul, Danışma Kurulu, Milli ve Milletlerarası Tahkim Divanları, Denetçi ve Genel Sekreterlik`ten oluşmaktadır³⁰⁵. ISTAC, milli ve milletlerarası olmak üzere iki tane tahkim divanı barındırır. Söz konusu tahkim divanları, niteliklerine göre milli veya milletlerarası uyuşmazlıklarda, hakemlerin tayini, değiştirilmesi, reddi, tahkim süresinin uzatılması, davaların birlikte görülmesi, hakem ücretlerinin değiştirilmesi, sürelerin değiştirilmesi ve diğer konularda karar verme yetkisine sahiptir. Divanlar yargılama faaliyetlerine katılamadıklarından, onların hakemlerin kararlarını değiştirmek veya bozmak gibi yetkileri yoktur³⁰⁶.

İstanbul Tahkim Merkezi nezdinde yürütülecek tahkim ve arabuluculuk faaliyetlerine uygulanmak için hazırlanan, İstanbul Tahkim Merkezi Tahkim ve Arabuluculuk Kuralları, 26 Ekim 2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

ISTAC`a başvuruda bulunmak için, herhangi bir ticaret veya sanayi odasına veya sektörel ya da mesleki örgüte üye olmak gerekmez. ISTAC nezdinde yürütülen

³⁰³ ICDR Uluslararası Tahkim Kuralları hakkında bu ve diğer Kurallar için bkz.: Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 409-410.

³⁰⁴ RG.: 29.11.2014-29190.

³⁰⁵ Akıncı, **İstanbul Tahkim Merkezi**, s. 85.

³⁰⁶ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 419; Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 431-432.

tahkim prosedürleri açısından, tahkime başvurmak isteyen tarafın tahkim talebini Sekreteryaya`ya sunması ve başvuru harcını yatırmamasıyla veya doğrudan dava dilekçesini Sekreteryaya`ya iletilmesiyle başlar (m. 7). Tahkim talebi kendisine iletilen davalının da bu talebi 30 gün içinde cevaplaması ve karşı davasını ileri sürmesi gerekir. Ancak gerektiği takdirde davalıya ek sure verilebilir (m. 8).

Taraflar, ISTAC tahkim kuralları gereğince davalarına bakacak hakem sayısını istedikleri gibi kararlaştırabilirler. Eğer davaya bakacak hakem sayısı birden fazla olucaksa bu durumda hakemlerin sayı tek sayı olmalıdır. Taraflar hakem sayısında anlaşamazlarsa Divan, davanın bir veya üç hakemden ibaret kurulda çözümleneceğini kararlaştırır (m. 13).

ISTAC Tahkim Kurallarına göre tahkim yeri İstanbul'dur, ancak tarafların görüşüne göre hakemler duruşma ve toplantıları tahkim dışındaki yerlerde de gerçekleştirebilirler (m. 23).

Kural olarak tahkim yargılama süresi 6 aydır. Ancak taraflar ve hakemlerin talebi üzerine veya gerekli olduğunda re`sen Divan tarafından bu süre uzatılabilir (m. 33).

Hakem kurulu taraflardan birinin talebi üzerine ihtiyati tedbir hakkında teminat talep ederek veya etmeyerek karar verebilir. Buna paralel olarak taraflar, dosya hakem kuruluna verildikten önce ve sonra da geçici hukuki koruma tedbirlerini devlet mahkemelerinden de talep edebilirler. Ayrıca, hakem kurulunun göreve başlamasının beklenemeyeceği ölçüde acil bir durumun varlığı halinde, ihtiyati tedbire ihtiyaç duyan taraf, ISTAC Acil Durum Hakem Kuralları gereğince Sekreteryaya`ya başvurabilir (m. 31).

Tahkim yargılaması zamanı uyuşmazlığın esasına tarafların seçtikleri hukuk uygulanır. Taraflarca hukuk seçimi yapılmadığı durumlarda davaya bakan hakem veya hakemler uygun gördükleri hukuku ve tarafların izin verdiği ölçüde iyiniyet ve hakkaniyet kurallarını uyuşmazlığı esasına uygulayabilirler (m. 25).

Hakem veya hakemler tarafından verilen kararlar Sekreteryaya`ya tevdi edilir. Tahkim masrafları ödenmişse hakemlerin nihai kararı taraflara tebliğ edilir. Ve bu karar tarafları bağlayıcı niteliktedir (m. 36).

g. İstanbul Ticaret Odası Tahkim Merkezi (İTOTAM)

İstanbul Ticaret Odası Bünyesinde 1979 yılından bu yana verilen tahkim hizmetinin uluslararası uygulamalara uygunlaştırılması amacıyla, Oda Meclisi tarafından verilen 16.10.2014 tarihli kararla İstanbul Ticaret Odası Tahkim Merkezi (İTOTAM) yaratılmıştır. Aynı tarihte İTOTAM Tahkim Kuralları ve İTOTAM Tahkim Divanı ve Sekreterliğinin yapısı ve çalışma usullerini düzenlemek amacıyla bir iç yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

Bu gün İTOTAM bünyesinde yapılan tahkim yargılamalarında 14.12.2017 tarihinde revize edilmiş Tahkim Kuralları uygulanmaktadır. Ancak taraflar, tahkim sözleşmesi yapılırken yürürlükte olan Tahkim Kurallarının uygulanması hakkında anlaşmışlarsa bu Tahkim Kuralları uygulanır (m. 47).

İTOTAM Tahkim Kurallarının ticari ilişkilerden kaynaklanan uyuşmazlıklarda tatbik edilebilmesi için taraflarca bunun kararlaştırılması veya tahkim yargılamasını yürüten hakem kurulunun kararı gerekmektedir. Ancak bu kurallar yalnızca uyuşmazlık taraflarından biri İstanbul Ticaret Odası üyesi ise uygulanabilir (m. 1).

Taraflar uyuşmazlığın bir ya da üç hakem tarafından çözümlenmesini kararlaştırabilirler. Taraflar hakemlerin sayı konusunda anlaşamazlarsa Tahkim Divanı uyuşmazlığı zorluk derecesini, miktarı ve en kısa sürede çözümünü dikkate alarak hakem sayısını belirler (m. 15).

Tahkim yargılaması İTOTAM Tahkim Kurallarına göre yürütülür. Bu kurallarda hüküm bulunmadığı hallerde tarafların seçtikleri usul kuralları uygulanır. Taraflarca uygulanacak usul kuralları seçilmemişse, hakem kurulu, uyuşmazlığa uygulanacak usul kurallarını, tahkim yeri hukukunun emredici kurallarını dikkate alarak belirler (m. 20).

İTOTAM Tahkim Kurallarına göre, hakemler taraflar arasındaki anlaşma ve onların esasa uygulamak için seçtikleri hukuk kurallarına göre karar verebilir.

Taraflarca belirli bir devletin hukuku seçilmişse taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça o devletin maddi hukuk kuralları seçildiği varsayılır. Esasa uygulanacak hukuk taraflarca seçilmemişse, hakemler tarafından uyuşmazlıkla en yakın bağlantılı olan devletin hukukunun uygulanması kararlaştırılır (m. 24).

Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa, tek hakemli davalarda hakemin hakemliğinin Sekreterliğe bildirildiği, üç hakemli davalarda ise hakem kurulunun ilk toplantısına dair tutanağın düzenlendiği tarihten itibaren 1 yıl süre içerisinde uyuşmazlık karara bağlanmalıdır. Ancak tarafların kendi anlaşmaları, hakemlerin yazılı talebi veya Divan tarafından re'sen tahkim süresi uzatılabilir (m. 35).

İTOTAM Tahkim Kurallarına göre, kararlar oyçokluğuyla alınır. Eğer oyçokluğu sağlanamazsa nihai karar hakem kurulu başkanı tarafından verilir. Verilmiş nihai karar Sekreterliğe tevdi edilir. Tahkim yargılamasının giderlerinin tümünün taraflar veya taraflardan biri tarafından karşılandığı durumda, hakem kararı, Sekreterlik tarafından taraflara tebliğ edilir. İTOTAM Tahkim Kurallarının 40. maddesine göre, nihai karar verildiği andan tarafları bağlar ve taraflar derhal bu kararı icra etmelidirler.

Davanın hakemlerce görülebilmesi için tahkim talebine ilişkin başvuru harcına ilaveten masraf avansının da taraflarca yatırılması gerekir (m. 19). Bu avansın miktarı Sekreterlik tarafından idari masraflar ve hakem ücret ve masrafları dikkate alınmak suretiyle belirlenir. Belirlenen avans miktarı taraflarca eşit bir biçimde ödenir (İTOTAM Tahkim Giderleri Yönetmeliği m. 8). Hakemlik ücreti ise yargılamanın sonunda ödenir. Davanın konusuz kalması, feregat veya sülh halinde ya da hakem kararına karşı açılan sülh davası sonucu hakemin davaya yeniden bakması durumunda hakemlik ücretinde değişiklik olabilir (İTOTAM Tahkim Giderleri Yönetmeliği m. 5-7)³⁰⁷.

³⁰⁷ Bu ve diğer belirttiğimiz İTOTAM Tahkim Kuralları hakkında bkz.: (Çevrimiçi), <https://www.itotam.com/Dosyalar/2018/ITOTAM%20Tahkim%20Kurallari-%202017.pdf>, 20.04.2021.

C. Türkiyede Uluslararası Ticari Tahkim

1. Milletlerarası Tahkim Kanunu Çerçevesinde Tahkim

Türkiye kültürel ve coğrafi bakımdan bulunduğu konumu ile hem batı hem de doğu ülkeleri ile yakın irtibat halindedir. Bu özelliği itibari ile Türkiye uluslararası uyuşmazlıkların çözümü için nötr ve cazip bir tahkim merkezi haline getirilebilir. Bu nedenle, uluslararası nitelikli uyuşmazlıklara ilişkin tahkimlerin Türkiye’de yapılmasını cazip kılacak yeni ve uluslararası standartlara uygun olan bir Milletlerarası Tahkim Kanunu, Türkiye için faydalı bir gelişmedir³⁰⁸.

Günümüzde birçok devlet, uluslararası nitelikli ticari tahkim prosedürlerinin hukuki rejimini düzenlemek amacıyla “Milletlerarası Tahkim Kanunları” düzenlemiştir. Bu kanunlar düzenlenirken Milletlerarası Ticari Tahkime Dair Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu’nun (UNCITRAL) Model Kanunundan yararlanılmıştır³⁰⁹. Türkiye’de de uluslararası ticari tahkim prosedürlerini düzenlemek amacıyla, UNCITRAL’ın 1985 tarihli Model Kanunu ve 1987 tarihli İsviçre Federal Devletler Özel Hukuku Kanunu’nun Milletlerarası Tahkim bölümünden büyük ölçüde faydalanılarak, 21.06.2001 tarihli ve 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu çıkarılmıştır³¹⁰.

Belirtmek gerekir ki, Milletlerarası Tahkim Kanunu, yerli uyuşmazlıklardan farklı olarak uluslararası nitelik taşıyan uyuşmazlıklar için özel bir kanun niteliğindedir. Bu kanunun iki amacı vardır. Bunlardan birincisi, uluslararası ticari uyuşmazlıklardan kaynaklanan tahkimin, yerli nitelikli uyuşmazlıklardan kaynaklanan tahkimden farklı hükümlere tabi tutmaktır. İkinci amacı ise, Türkiye’nin tahkim merkezi olarak uluslararası alanda yer edinebilmesini sağlamaktır³¹¹.

a. 4686 sayılı Kanunun Uygulama Alanı

4686 sayılı Kanunun amacı, uluslararası tahkime ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (m. 1.1). Buna göre, Türkiye’de uluslararası nitelikli tahkim 4686 sayılı

³⁰⁸ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 50.

³⁰⁹ Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 643; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 338.

³¹⁰ RG.: 05.07.2001-24453.

³¹¹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 50.

Kanun'a, yerel tahkim ise 6100 sayılı HMK'ya tabi olacaktır. Şöyle ki, 2011 yılında yürürlüğe girmiş HMK'nın 407. maddesine göre, bu Kanunun yerel tahkime ilişkin hükümleri, 4686 sayılı Kanunun belirlediği anlamda yabancılık unsuru olmayan ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği uyuşmazlıklar hakkında uygulanacaktır. Belirtmek gerekir ki, MTK'nın 17. maddesi uyarınca, MTK'da herhangi bir konu hakkında hüküm bulunuyorsa, HMK hükümleri yerine münhasıran MTK hükümleri uygulanır.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun uygulama alanı, bu Kanunun 1. ve 2. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, Milletlerarası Tahkim Kanunu, yabancılık unsuru taşıyan ve tahkim yerinin Türkiye olarak düzenlendiği uyuşmazlıklarda veya taraflarca veya hakem kurulu tarafından uygulanacak hukuk olarak bu Kanunun seçildiği zaman uygulama alanı bulacaktır.

Görüldüğü üzere, tahkim yeri Türkiye olduğu takdirde, uyuşmazlık yabancılık unsuru taşıyorsa Milletlerarası Tahkim Kanunu uygulama alanı bulacaktır. Aynı zamanda tahkim yeri olarak başka bir ülke belirlendiği durumlarda da taraflar veya hakemler tahkim usulüne Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun uygulanmasını kararlaştırabilirler³¹². Bu nedenle prensip olarak tahkim yeri Türkiye değilse veya taraflar veya hakemler tahkim usulüne Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun uygulanmasını kararlaştırmamışsa bu Kanun uygulama alanı bulamayacaktır³¹³.

Bununla beraber, Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 1. maddesinin 3. kısmıyla bu prensipin iki istisnası öngörülmüştür. Bunlardan ilkinde, tahkim şartına rağmen taraflardan biri, uyuşmazlıkla ilgili Türk Mahkemelerine başvuruda bulunursa, diğer tarafın Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 5. maddesine dayanarak itiraz etmek hakkı vardır. Bu maddeye dayanarak tahkim itirazında bulunmayı, tahkim yerinin yabancı bir ülke olması engelleyemez. İkinci istisnaya göre ise, tahkim yeri olarak yabancı bir ülke seçilse dahi, Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 6. maddesi gereğince taraflardan

³¹² Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun uygulama alanı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Hatice Özdemir-Kocasakal, "Milletlerarası Tahkim Kanununun Uygulama Alanının Belirlenmesi", **Prof.Dr. Özer Seliçi'ye Armağan**, Ankara, 2006, s. 343 vd., (**Milletlerarası Tahkim Kanunu**).

³¹³ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 51.

biri Türk mahkemelerinden ihtiyati haciz veya ihtiyati tedbir hakkında karar çıkarmasını isteyebilir³¹⁴.

(1). Uluslararası Tahkimde Yabancılık Unsuru

Milletlerarası Tahkim Kanunu yürürlüğe girmeden önceki dönemde bir tahkimin ne zaman yerli³¹⁵ sayılacağı, yerli olmayan tahkimin, “yabancı tahkim” mi, yoksa “milletlerarası tahkim” mi adlandırılacağı, doktrinde tartışmalı konuydu³¹⁶. Hakem kararlarının yerli olup olmadığının belirlenmesi konusu da hem doktrinde³¹⁷ hem de yargıtay³¹⁸ kararlarında tartışma yaratmıştır. Bugün hala hakem kararlarının tenfizinin gerekip gerekmediği açısından hakem kararlarının yerli olup olmaması tartışmaları önem taşımaktadır. Bununlar beraber, belirtmek gerekir ki, “uluslararası tahkim”den ne anlaşılması gerektiğini ilk olarak Milletlerarası Tahkim Kanunu açık bir şekilde tanımlamıştır. Burada dikkati çeken, bir hakem kararının uluslararası nitelikte olup olmaması belirlenirken, ilk defa, tahkim yerinden, tahkim usulüne uygulanan hukuktan değil, ağırlıklı olarak, uyuşmazlığın esası ile ilgili unsurlardan hareket edilmesidir³¹⁹.

Taraflar arasındaki uyuşmazlığın ne zaman “yabancılık unsuru” taşıdığı ve buna bağlı olarak da tahkimin ne zaman “uluslararası tahkim” niteliğini kazanmış sayılacağı MTK’nın 2. maddesiyle düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, “(1) Tahkim anlaşmasının taraflarının ikametgah veya mutat meskenlerinin ya da işyerlerinin ayrı devletlerde bulunması; veya (2) Tarafların ikametgah veya mutat meskenlerinin ya da işyerlerinin (a) Tahkim anlaşmasında belirtilen veya bu anlaşmaya dayanarak tespit edilen hallerde tahkim yerinden, (b) Asıl sözleşmeden doğan yükümlülüklerin önemli

³¹⁴ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 52; Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s. 644; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 340.

³¹⁵ Bkz.: Erol Ertekin, İzzet Karataş, **İhtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi Tanınması: Uygulamada**, Ankara, Yetkin yayınları, 1997, s. 420 vd.; Turgut Kalpsüz, “Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir mi? II Taslaklar- Tartışmalar- Öneriler”, **Abant (25-28 Eylül 1997)**, Ankara, 6 Haziran 1998, s. 301, **(II Taslaklar)**; Kuru, **VI Cilt**, s. 6223-6224.

³¹⁶ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 55.

³¹⁷ Toprak, mekan, ülkesellik ve usule uygulanacak hukuk kriterleri için bkz.: Rabi Koral, “Hakemliğin Milliyeti ve Yargıtay 15. HD’nin 1976 tarihli Kararının Eleştirisi”, **Prof. Dr. Hıfzı Timur’a Armağanın’dan ayrı bası**, İstanbul, İÜ Fakülteler Matbaası, 1979.

³¹⁸ Yargıtay TD., T. 25.03.1949, 4700/1495, Ertekin, Karataş, **a.g.e.**, s. 431; Yargıtay TD., T. 22.04.1949, 4733/2042, Ertekin, Karataş, **a.g.e.**, s. 431-432. Diğer ilgili kararlar için bkz.: Ertekin, Karataş, **a.g.e.**, s. 432 vd.

³¹⁹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 55.

bir bölümünün ifa edileceği yerden veya uyumsuzluk konusunun en çok bağlantılı olduğu yerden başka bir devlette bulunması; veya (3) Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşmeye taraf şirket ortaklarından en az birinin yabancı sermayeyi teşvik mevzuatına göre yabancı sermaye getirmiş olması veya bu sözleşmenin uygulanabilmesi için yurt dışından sermaye sağlanması amacıyla kredi ve/veya güvence sözleşmeleri yapılmasının gerekli olması, veya (4) Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşme veya hukuki ilişkinin, bir ülkeden diğerine sermaye veya mal geçişini gerçekleştirmesi hallerinden birisinin varlığı halinde, uyumsuzluğun yabancılık unsuru taşıdığı ve bu uyumsuzluğu konu edinen tahkimin “milletlerarası tahkim” sayılacağı kabul edilmiştir.”³²⁰.

(2). Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun Taraflarca Kararlaştırılması

Tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği durumlarda, MTK’nın ne zaman uygulama alanı bulacağı ve hangi durumların yabancılık unsuru olarak kabul edileceği, MTK’nın 2. maddesiyle düzenlenmiştir.

Bunun yanı sıra, Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun taraflar veya hakem kurulu tarafından seçildiği uyumsuzlukların da Kanun kapsamına girdiği düzenlenmiştir. Başka bir ifadeyle taraflar tahkim usulüne uygulanması için Milletlerarası Tahkim Kanunu seçebilirler. Böylelikle tahkime uygulanacak kurallarla ilgili taraflara ve hakemlere irade serbestisi tanınmaktadır. Nitekim 1. maddenin gerekçesinde de bu husus şöyle belirtilir: “Doğal olarak taraflar tahkim yargılamasının tabi olduğu kuralları belirlemek konusunda anlaşmakta serbesttirler. O nedenle aralarındaki uyumsuzlukların tahkim yoluyla çözümünü bu Kanuna tabi kılacakları gibi hakem veya hakem kurulu da uyumsuzluğun çözümünde bu Kanun hükümlerinin uygulanmasını seçebileceklerdir.”³²¹.

³²⁰ MTK’nın 2. maddesinin ayrıntılı incelemesi için bkz.: Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 56 vd.

³²¹ Yargıtayın bununla ilgili bir kararına göre, “Yabancılık unsuru içermeyen ve tahkim yeri Türkiye olarak belirlenen uyumsuzluklarda kural olarak HMK’nın tahkime ilişkin 407-444 arasındaki hükümleri uygulanır (HMK m. 407). Ancak 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu’na göre taraflar kendi iradeleri ile 4686 sayılı Kanun’un uygulama alanına girmeyen uyumsuzluklara da bu kanun hükümlerinin uygulanmasını kararlaştırabilirler. Bu durumda yabancılık unsuru içermeyen ve tahkim yeri Türkiye olarak belirlenen uyumsuzluklara da 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu hükümleri uygulanacaktır. Somut olayda, uyumsuzluk yabancılık unsuru içermemektedir. Tahkim yeri olarak da Bursa/Türkiye kararlaştırılmıştır. Bu haliyle uyumsuzluk 4686 sayılı Kanun kapsamı dışında kalmakta ise de, taraflarca uyumsuzluğun 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu hükümlerine göre

Belirtmek gerekir ki, Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 1. maddesi emredici niteliktedir. Ve dolayısıyla taraflar kendi aralarındaki anlaşmayla söz konusu emredici düzenlemenin aksini kararlaştırmaları ve Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun kapsamına giren bir uyuşmazlığa HMK hükümlerinin uygulanmasını kararlaştırmaları Kanun'un lafzı dikkate alındığında mümkün görünmemektedir³²².

(3). Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun Konu Bakımından Uygulanması

Konu itibarıyla (*rationae materiae*) hangi tür yabancı unsurlu özel hukuk uyuşmazlıklarının Kanun kapsamında değerlendirileceği bu Kanun'un 1.4. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre, “Türkiye’de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara ilişkin uyuşmazlıklar ile iki tarafın iradelerine tabi olmayan uyuşmazlıklar” Kanunun kapsamına dahil değildir³²³. Dolayısıyla, Türkiye’de bulunan taşınmazların aynına ilişkin uyuşmazlıklar dışında olan ve tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebildikleri yani kendi iradelerine tabi olan konulardan doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklar Kanunun kapsamına dahildir. Bu maddenin kenar başlığı “amaç ve kapsam” olduğu için bu tür uyuşmazlıkların tahkime elverişsiz olmasından ziyade, MTK'nın kapsamına girmediği ifade edilse de bu maddeyi tahkime elverişlilik olarak yorumlamak daha uygun olacaktır. Çünkü burada, Kanunun'un amacı, “Türkiye’de bulunan taşınmaz mallar ve iki tarafın iradelerine tabi olmayan uyuşmazlıklar”ın bu Kanun kapsamında değil, başka Kanun kapsamında olduğunu düzenlemek değil, genel olarak bu konular için tahkime

çözümüneceği kararlaştırıldığından uyuşmazlığa bu kanun hükümlerinin uygulanması gerekir.” (karşı oy gerekçesinden), Yargıtay 15. HD., T. 01.07.2014, E. 2014/3330, K. 2014/4607, Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, dn. 101., s. 52-53.

³²² Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 54.

³²³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Sibel Özel, **Milletlerarası Ticari Tahkimde Kanunlar İhtilafı Meseleleri**, İstanbul, Legal yayıncılık, 2008, s. 38 vd., (**Kanunlar İhtilafı Meseleleri**); Burak Huysal, **Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişlilik**, İstanbul, 2010. Türk Hukukunda tahkime elverişliliğin kriteri olarak “tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilme ilkesi”nin benimsenmesi karşısında, taşınmazın aynından doğan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmaması çelişkili durumdur. Gerçekten de, taraflar arasında taşınmazın aynına ilişkin bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda karşılıklı olarak anlaşma suretiyle sülh olabilir, birbirlerini temize çıkarabilirler. Nitekim, günümüzde, bir çok hukuk sisteminde, özellikle Alman Hukukunda, her türlü malvarlığından doğan uyuşmazlıklar tahkime konu yapılabilir denmek suretiyle, taşınmazın aynından doğan uyuşmazlıklar da tahkime elverişli kabul edilmiştir. Taşınmazın aynından doğan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Ekin Ömeroğlu, **Aynı Haklara Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Yargı Merciiinin Tayininde İrade Serbestisi Prensibi**, Ankara, Adalet, 2017.

gidilemeyeceğidir³²⁴. Tahkime elverişlilik alanını düzenleyen bu ilke, HMK'nın 408. maddesinde de tekrardan düzenlenmiştir³²⁵.

Mesela kat karşılığı inşaat sözleşmesinden doğan ve taşınmaz pay devrine ilişkin olmayan, başka bir deyişle tazminat sorumluluklarına ilişkin uyuşmazlıklar tahkime elverişlidir³²⁶.

Türk hukukunda bazı uyuşmazlıkların sırf konu yapıldıkları dava şekli itibariyle tahkime elverişli olup olmaması hususunda tereddütler ortaya çıkmıştır. Uygulamada tereddütlü olan konulardan biri itirazın iptali davaları ile bu davalar çerçevesinde hakemlerin icra inkar tazminatına karar verip vermeyecekleridir³²⁷. Belirtmek gerekir ki, doktrinde olan görüşe göre itirazın iptali davası niteliği itibariyle maddi hukuk davası olduğu için tahkime elverişlidir. Aynı şekilde, bu dava kapsamında karara bağlanan icra inkar tazminatı da maddi hukuk ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıktığı için tahkime elverişli sayılmalıdır. Nitekim Yargıtay kararlarında da itirazın iptali davasına konu mesele hakkında tahkim varsa, mahkemenin talep edilen alacağın varlığı veya yokluğu hususunda karar veremeyeceği öngörülmüştür³²⁸.

Türk hukukunda bazı durumlarda zayıf tarafı korumak veya kamu düzenini korumak amacıyla bazı borç ilişkileri Yargıtay tarafından tahkime uygun görülmemektedir. Bunlar, kira sözleşmelerinden doğan ihtilaflar³²⁹, iş akdinden doğan ihtilaflar, tüketici akitlerinden doğan ihtilaflar ve mülkiyet hakkından doğan ihtilaflardır. Ancak, Yargıtay kredi sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olduğu kanısındadır³³⁰.

³²⁴ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 72.

³²⁵ Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s. 645; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 341.

³²⁶ Bu yönde bkz.: Yargıtay 15. HD., T. 24.05.2007, E. 2007/193, K. 2007/3494; Nuray Ekşi, **4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu'na İlişkin Yargıtay Kararları**, İstanbul, 2009, s. 44 vd., (**4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu**).

³²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Cemre Tüysüz, **Milletlerarası Ticari Tahkimin Açısından İcra ve İflas Hukukundaki Davalar**, İstanbul, Beta Yayınevi, 2017, s. 73 vd., (**İcra ve İflas Hukukundaki Davalar**).

³²⁸ Bkz.: Yargıtay 19. HD., T. 20.01.2006, E. 2005/3125, K. 2006/209; Yargıtay 19. HD., T. 03.04.2008, E. 2008/262, K. 2008/2138; Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**, s. 645; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 342.

³²⁹ Aynı yönde ayrıntılı bilgi için bkz.: Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 74.

³³⁰ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 344.

b. Tahkimde Görevli ve Yetkili Mahkeme

Tarafların aralarındaki sözleşmede tahkim şartına yer vermelerinin en önemli amacı, bu sözleşmeden doğabilecek uyuşmazlıkların mahkemelerce değil, tahkim yoluyla çözümlenmesidir. Bu nedenle, bir sözleşmede tahkim şartı varsa bu sözleşmeden doğacak ihtilaflar için mahkemeye gidilmez, mahkemeye baş vurulduğu takdirdeyse tahkim itirazında bulunularak (MTK. m. 5) mahkemenin uyuşmazlığa bakması engellenebilir.

Bazı durumlarda sözleşmede tahkim şartı bulunmasına rağmen, tahkim prosedürüyle ilgili bazı durumlarda mahkemeye gidilmesi gerekebilir. Mahkemeye başvurulması tahkim yargılamasına destek olmak için ya da hakem kararının denetlenmesi için olabilir. Mahkemelere ancak kanunda belirlenen hallerde başvurulabilecektir. Aşağıda taraflar arasında tahkim şartına rağmen mahkemelere başvurulacak durumlar belirtilmiştir:

“a. Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 7. Maddesi uyarınca (taraflar aksini kararlaştırmadıkça) hakemini seçmeyen taraf için hakem seçilmesi veya üçüncü hakemin seçimi;

b. Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 7. maddesi uyarınca (taraflar bu yetkiyi bir tahkim kurumuna vermedikçe) hakemin reddedilmesi;

c. Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 6. maddesi uyarınca ihtiyati tedbir, ihtiyati haciz veya 12. maddesi uyarınca delil tespiti talebi;

d. Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 6. maddesi uyarınca, hakemlerin verdiği ihtiyati tedbir kararının rızaen yerine getirilmemesi durumunda tedbir kararının icrası için mahkemeden yardım talebi;

e. Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 12. maddesi uyarınca, delillerin toplanmasında yardım;

f. Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 10. maddesi uyarınca, tahkim süresinin uzatılması;

g. Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 14/A maddesi uyarınca, hakem kararının taraflara mahkeme yoluyla tebliği;

h. Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 14/A maddesi uyarınca hakem kararının saklanması;

i. Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 15. maddesi uyarınca hakem kararının iptal edilmesi talepleri için mahkemeye başvurula bilir”.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda öngörülen ve mahkemeye başvurma imkanı sağlayan durumların, sadece tahkim prosedürünün işleyişi için mahkemelerin desteğini sağlamaktan ibaret olmasıdır. Başka bir ifadeyle, mahkemelerin uyuşmazlığın esasına veya hakemlerin kararına etki edebilecek bir müdahaleleri söz konusu değildir. Bu durum Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 3/2. maddesinde “*Milletlerarası tahkimden kaynaklanan sorunlar için mahkemeler, sadece bu Kanun'un hükümlerine göre müdahalede bulunabilirler*” şeklinde ifade edilmiştir³³¹.

Uyuşmazlığın çözümü için tahkim anlaşması yapıldığında mahkemeye başvurulmasının söz konusu olabileceği durumlarda hangi mahkemenin görevli ve yetkili olduğu Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 3. Maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, “*Bu Kanun'da mahkeme tarafından yapılacağı belirtilen işlerde, davalının yerleşim yeri veya olağan oturma yeri ya da işyerinin bulunduğu yer asliye hukuk mahkemesi; davalının Türkiye'de yerleşim yeri, olağan oturma yeri veya işyeri yoksa İstanbul Asliye Hukuk Mahkemesi görevli ve yetkilidir*”³³².

Belirtmek gerekir ki, Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 3. maddesinde “asliye hukuk mahkemesi”nin görevli olduğu belirtilmiştir. Ancak iş bölümü açısından, asliye ticaret mahkemesi bulunan yerlerde, yetkili mahkeme asliye ticaret mahkemesidir. Ticaret mahkemesi bulunmayan yerlerde, ticari davalar asliye hukuk mahkemelerinde görüleceğinden Kanun'da görevli mahkeme olarak asliye hukuk mahkemeleri ifadesi kullanılmıştır³³³.

³³¹ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, s. 91.

³³² Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 351.

³³³ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 351-352.

c. Tahkim Anlaşması Ve Geçerlilik Şartları

(1). Tahkim Anlaşması Kavramı

Tahkim uyuşmazlıkların çözümünde, tarafların, devlet yargısı yerine hakem denilen özel kişileri yetkili kılmalarını ifade eder. Tahkim yolundan bahsetmemiz için taraflarca tahkim anlaşmasının yapılması gerekir. Uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözülmesine ilişkin bir anlaşma bulunmuyorsa tahkim yoluna başvurmak mümkün değildir³³⁴.

Tahkim anlaşmasının tanımı Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 4. maddesinde yapılmıştır. Bu hükme göre, *“tahkim anlaşması, tarafların, sözleşmeden kaynaklanan veya kaynaklanmasın aralarında mevcut bir hukuki ilişkiden doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların tümünün ve ya bazılarının³³⁵ tahkim yoluyla çözülmesi konusunda yaptıkları anlaşmadır”³³⁶.*

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 4.1. maddesine göre, tahkim anlaşması, asıl sözleşmeye bir şart konularak yapılacağı gibi aynı zamanda müstakil bir sözleşme şeklinde de yapılabilir³³⁷.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda yapılan tahkim anlaşmasının tanımından anlaşılacağı gibi taraflar sadece sözleşme ilişkilerinden doğan ilişkileri için değil, aynı zamanda sözleşme dışı ilişkileri için de tahkim anlaşması yapabilirler. Başka bir deyimle taraflar arasındaki uyuşmazlık, haksız fiil veya sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan bir uyuşmazlık ise de taraflar tahkim anlaşmasıyla bu uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözümlenmesini kararlaştırabilirler³³⁸.

³³⁴ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 93.

³³⁵ Bazı durumlarda taraflar, aralarındaki uyuşmazlıkların tümünün değil, sadece belirli bir bölümünün tahkim yoluyla çözümlenebileceğini öngörebilirler. Örneğin, taraflar, “fesihten kaynaklanan uyuşmazlıklar” hariç olmak üzere tahkim anlaşması yapabilirler. Bu durumda tahkim anlaşması dışında kalan uyuşmazlıklar, devlet yargısında çözümlenir.: Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 94-95.

³³⁶ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 94; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 352.

³³⁷ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 353.

³³⁸ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 94; Fatih Oğuz Han Koç, “Milletlerarası Tahkim Anlaşması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 3.

(2). Tahkim Anlaşması Geçerlilik Şartları

i. Tahkim Anlaşmasının Şekli

Tahkim şartı veya sözleşmeleri yazılı şekle tabidir. Yazılı şekil derken adi yazılı şekil anlaşılmalıdır. Tarafların nasıl bir anlaşma yaptıkları konusunda uyarılması ve yapılan anlaşmanın kanıtlanmasının kolay olması isteği tahkim anlaşmasının yazılı şekilde yapılması veya yazılı şekilde ispat edilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Zira başta Avrupa İnsan Hakları Konvensiyonu'nun 6. Maddesi olmakla diğer tüm insan haklarına ilişkin uluslararası ve ulusal düzenlemelerde en temel insan haklarından biri insanların devlet mahkemelerine başvurma haklarının olmasıdır. Ancak taraflar tahkim anlaşması yaparak devlet mahkemelerine müracaat etmek haklarından feragat edebilirler. Fakat tarafların anlaşma yaparak mahkemeye müracaat etme imkanını tamamen ortadan kaldırması önemli bir mesele olduğu için bu imkanı ortadan kaldıran anlaşmalarda, tarafların gerçek iradelerinin tereddüde yer vermeyecek şekilde ortaya konulması gereklidir³³⁹.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 4. maddesine göre, *“Yazılı şekil şartının yerine getirilmiş sayılması için, tahkim anlaşmasının taraflarca imzalanmış yazılı bir belgeye veya taraflar arasında teati edilen mektup, telgraf, teleks, faks gibi bir iletişim aracına veya elektronik ortama geçirilmiş olması ya da dava dilekçesinde yazılı bir tahkim anlaşmasının varlığının iddia edilmesine davalının verdiği cevap dilekçesinde itiraz edilmemiş olması gerekir. Asıl sözleşmenin bir parçası hâline getirilmek amacıyla tahkim şartı içeren bir belgeye yollama yapılması hâlinde de geçerli bir tahkim anlaşması yapılmış sayılır.”*. Belirtmek gerekir ki, 1958 Tarihli New York Konvansiyonu ile 1961 Tarihli Cenevre Anlaşmasında da tahkim anlaşmasına aynı şartlar getirilmiştir³⁴⁰.

Yazılı şeklin gerçekleşmiş sayıla bilmesi için en klasik yöntem tahkim anlaşmasının taraflarca imzalanmış olmasıdır. Türk Borçlar Kanunu'nun 14 ve 15 ci maddelerinde “yazılı şekil” şartından ne anlaşılması gerektiği düzenlenmiştir.

³³⁹ Emre Esen, “Uluslararası Ticari Tahkimde Tahkim Anlaşmasının Şekli”, **MHB**, C. 28, S. 1-2, 2008, s. 65-66, **(Tahkim Anlaşmasının Şekli)**, (Çevrimiçi), <http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1019002441/1019002031.pdf?>, 17.05.2020.

³⁴⁰ Oğuz Han Koç, **a.g.e.**, s. 18; Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 117.

Kanunu'nun 14. maddesine göre, “*borç altına girenlerin imzalarının bulunması zorunludur*”³⁴¹. Kanunu'nun 15. maddesi ise “*imzanın, borç altına girenin el yazısıyla atılması zorunludur*” demektedir³⁴².

Önemle belirtmek gerekir ki, tahkim anlaşmalarının geçerli sayıla bilmesi için mutlaka tarafların imzalarını taşıması gerekmiyor. Şöyle ki, Kanun tarafların imzasıyla kurulan tahkim anlaşmasını ayrı bir katogori olarak ele almaktadır. Diğer bir katagori, taraflar arasında teati edilen mektup, telgraf, teleks, faks gibi bir iletişim aracına veya elektronik ortama geçirilmiş olması ya da dava dilekçesinde yazılı bir tahkim anlaşmasının varlığının iddia edilmesine davalının verdiği cevap dilekçesinde itiraz edilmemiş olması suretiyle yapılan tahkim anlaşmalarıdır ki, bu tür anlaşmalarda tarafların imzası mecburi şart gibi aranmaz. Burada kanunkoyucu, tarafların imzasını gerektirmeyen bazı modern iletişim araçlarıyla yapılan tahkim anlaşmalarının da geçerli olacağını belirtmiştir. Ancak burada önemli olan taraflarca imzalanmayan tahkim anlaşmaları da tarafların tahkime gitme iradelerine açıkca ortaya koymalıdır. Zira bu belgeler üzerinden yapılan tahkim anlaşmalarında tarafların iradelerinin olmadığı iddia edilirse diğer taraf tahkim anlaşmasının mevcudiyetini ve tarafların karşılıklı olarak bu belgeler üzerinden tahkime gitme iradelerinin varlığını ispatlamakla yükümlüdür³⁴³.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 4/II maddesinde aynı zamanda taraflara Incorporation yoluyla da tahkim anlaşması yapmaya olanak sağlanmıştır. Şöyle ki, taraflar, tahkim kaydı içeren muayyen belge, kural, kod, genel işlem şartları veya standart sözleşmelerin asıl sözleşmenin eki yapılmak suretiyle tahkim anlaşması yapabilirler³⁴⁴.

³⁴¹ Oğuz Han Koç, **a.g.e.**, s. 19; Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 118.

³⁴² Oğuz Han Koç, **a.g.e.**, s. 19.

³⁴³ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 355.

³⁴⁴ Akıncı, **Ticari Hakem Kararları**, s. 84; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 355; Tekçe, **a.g.e.**, s. 60-61.

ii. Tahkim Anlaşmasına Uygulanacak Hukuk

Tahkim anlaşmasına ve tahkim usulüne uygulanacak hukuku belirlemek için tahkimin hukuki niteliğine bakmak gerekir³⁴⁵.

Milletlerarası Tahkim Kanunu tahkim anlaşmasının geçerliliğine uygulanacak hukukla ilgili öncelikle tarafların iradesine üstünlük vermiştir. Şöyle ki, Kanun'un 4\3. maddesine göre, *“Tahkim anlaşması, tarafların tahkim anlaşmasına uygulanmak üzere seçtiği hukuka veya böyle bir hukuk seçimi yoksa Türk hukukuna uygun olduğu takdirde geçerlidir”*³⁴⁶.

Uluslararası tahkimi öngören anlaşmaya rağmen taraflardan biri Türk mahkemelerinde dava açabilir. Bu durumlarda taraflardan biri tahkim anlaşmasına dayanarak yetkisizlik itirazında bulunursa, mahkemenin bu tarafın yetkisizlik itirazı için dayandığı tahkim anlaşmasının geçerli olup olmasını tespit etmek yükümlülüğü vardır. Önemle belirtelim ki, tahkim prosedürünün başlamasına rağmen taraflardan biri devlet mahkemesine başvuruda bulunursa tahkim anlaşmasının geçerli olup olmasını tespit etmek yetkisi hakemlere ait olacağı için, devlet mahkemesi davayı usulden reddetmelidir. Bir hususu da belirtmek gerekir ki, tahkim anlaşmasının geçerli olup olmasına ilişkin nihai karar verme yetkisi iptal mahkemesine aittir³⁴⁷.

iii. Tahkim Şartının Asıl Sözleşmeden Bağımsızlığı

Yukarıda da belirtildiği üzere taraflar hem aralarındaki asıl sözleşmede tahkim şartını düzenleyebilir hem de asıl sözleşmeden ayrı bir tahkimle ilgili sözleşme yapabilirler. Burada dikkat edilmesi gereken taraflar arasındaki asıl sözleşmede olan tahkim şartının geçerlilik bakımından asıl sözleşmeden bağımsızlığı meselesidir. Şöyle ki, taraflar arasındaki asıl sözleşme geçersiz olduğu durumlarda tahkim şartının geçerliliği konusu nasıl düzenlenecektir sorusunun cevabına bakmak gerekir.

Doktrinde bir görüşe göre, *“Tahkim anlaşmasının bağımsızlığı ilkesi, ulus ötesi bir kural olarak ortaya çıkmış ve tahkim kanunlarında yer almıştır”*³⁴⁸.

³⁴⁵ Özel, *Kanunlar İhtilafı Meseleleri*, s. 32.

³⁴⁶ Oğuz Han Koç, *a.g.e.*, s. 11; Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 356.

³⁴⁷ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 356.

³⁴⁸ Özel, *Kanunlar İhtilafı Meseleleri*, s. 37.

Belirtmek gerekir ki, Alman ve Fransız hukuklarında tahkim şartının özerkliği (*autonomy*), Amerikan hukukunda ise tahkim şartının asıl sözleşmeden ayrılabilirliği veya bağımsızlığı (*severability/separability*) kabul edilmiş teorilerdir³⁴⁹.

Buna göre taraflar arasındaki sözleşmenin geçerliliği meselesine yine hakemler tarafından bakılacak ve asıl sözleşmenin geçersizliği iddiası tahkim şartını kendiliğinden geçersiz duruma getirmeyecektir. Belirtmek gerekir ki, hakemler yargılama sonucu içinde tahkim şartının da bulunduğu asıl sözleşmenin geçersiz olduğuna karar verirlerse bu sözleşmede tahkim şartının da bulunması hakem kararını geçersiz duruma getirmeyecektir. Bu prensip Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 4. maddesinde de kabul edilmiştir. MTK'nın bu hükmüne göre, *“tahkim anlaşmasına karşı, asıl sözleşmenin geçerli olmadığı veya tahkim anlaşmasının henüz doğmamış olan bir uyuşmazlığa ilişkin olduğu itirazında bulunulamaz”*³⁵⁰.

iv. Tahkim İtirazı

Taraflar arasında geçerli bir tahkim anlaşması olmasının sonucu olarak taraflardan biri anlaşmaya rağmen devlet mahkemesinde dava açarsa davalı taraf, tahkim anlaşmasına dayanarak itirazda bulunabilmektedir.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 5. maddesine göre, *“tahkim anlaşmasının konusunu oluşturan bir uyuşmazlıkta dava mahkemede açılmışsa; karşı taraf, tahkim itirazında bulunabilir”*³⁵¹.

Belirtmek gerekir ki, Milletlerarası Tahkim Kanunu taraflara tahkim anlaşmasına rağmen mahkemeye başvurulmasına itiraz hakkı vermişse de bunu süreyle kısıtlamıştır. MTK'nın 5. maddesinin ikinci cümlesine göre, *“Tahkim itirazının ileri sürülebilmesi ve tahkim anlaşmasının geçerliliğine ilişkin uyuşmazlıkların çözülmesi, Hukuk Muhakemeleri Kanununun ilk itirazlara ilişkin hükümlerine tabidir”*³⁵². Tahkim itirazını kabulü halinde, mahkeme davayı usulden

³⁴⁹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 115.

³⁵⁰ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 116.

³⁵¹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 124-125; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 358.

³⁵² Milletlerarası Tahkim Kanunu tahkim itirazını HMK'da yer alan ibtidai itirazlardan saymıştır. Bu nedenle tahkim itirazı, HMK'nın 116 ve ardı sıra gelen maddelerinde düzenlenen hükümlere göre karara bağlanacaktır.: Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 358.

reddeder”. Bu hükme göre davalı ona tanınan süre içerisinde tahkim itirazında bulunmazsa mahkeme bunu kendiliğinden dikkate almayacak ve davanın esasına girecektir³⁵³.

Tahkim itirazının ilk itiraz olarak iddia edildiği mahkeme, tahkim şartı veya sözleşmesinin geçerliliğine ilişkin iddia ve itirazları da karara bağlayacaktır. Şöyle ki, MTK'nın 5. maddesinde yer alan “...tahkim anlaşmasının geçerliliğine ilişkin uyuşmazlıkların çözülmesi, Hukuk Muhakemeleri Kanununun ilk itirazlara ilişkin hükümlerine tabidir” hüküm tahkim anlaşmasına istinaden ileri sürülen tahkim itirazının kabul edilebilmesi için, mahkemenin tahkim anlaşmasının geçerliliğini de incelemesi gerektiği gibi algı yaratmaktadır³⁵⁴. Öte yandan Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 7/(H) maddesine göre, “Hakem veya hakem kurulu, tahkim anlaşmasının mevcut veya geçerli olup olmadığına ilişkin itirazlar da dahil olmak üzere, kendi yetkisi hakkında karar verebilir. Bu karar verilirken bir sözleşmede yer alan tahkim şartı, sözleşmenin diğer hükümlerinde bağımsız olarak değerlendirilir. Hakem veya hakem kurulunun asıl sözleşmenin hükümsüzlüğüne karar vermesi, kendiliğinden tahkim anlaşmasının hükümsüzlüğü sonucunu doğurmaz”. Belirtmek gerekir ki, tahkim anlaşmasının mevcut olup olmaması veya geçerliliğine ilişkin karar verme yetkisinin hakemlere mensup olması, mukayeseli hukukta “Kompetenz–Kompetenz” veya “Competence–Competence” yahut “Compétence de la Compétence” olarak adlandırılan ve milletlerarası tahkime ilişkin bir çok Konvensiyonlarda, milli hukuk veya kurumsal tahkime ilişkin kurallarda yer alan bir prensiptir³⁵⁵.

³⁵³ Süleyman Dost, **Yabancı Yatırım Uyuşmazlıkları ve ICSID Tahkimi**, Ankara, Asil yayınevi, 2006, s. 53; Oğuz Han Koç, **a.g.e.**, s. 21.

³⁵⁴ Emre Esen, “Uluslararası Tahkime Tâbi Bir Uyuşmazlığın Devlet Mahkemelerine Götürülmesi Hâlinde Tahkim Anlaşmasının Geçerliliğine İlişkin İtirazların İncelenmesi ve Kompetenz–Kompetenz Prensibi”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Ata Sakmar'a Armağan, S. 1, 2011, s. 355, **(Kompetenz–Kompetenz Prensibi)**, (Çevrimiçi), <http://dosya.gsu.edu.tr/Docs/HukukFakultesi/TR/FakulteDergisi/fakulte-dergisi-2011-1-hukuk-fakultesi.pdf>, 20.05.2020.

³⁵⁵ Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 5. maddesinin eleştirisi ve *Kompetenz–Kompetenz* prensibi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Esen, **Kompetenz–Kompetenz Prensibi**, s. 355 vd.

d. Tahkim Mahkemesinin Teşkili ve Yetkisi, Tahkim Yargılaması

(1). Tahkim Mahkemesinin Teşkili

Taraflar tahkim sözleşmesinde tahkim prosedürünü yönetecek hakem veya hakemlerin kim olacağını önceden belirtebilirler³⁵⁶. Taraflar tahkim şartı veya tahkim sözleşmesinde seçmek istedikleri hakem veya hakemlerin isimlerini belirtebilecekleri gibi tahkim şartı veya tahkim sözleşmesi düzenlendikten sonra da ek bir anlaşmayla hakemlerin kim olacağı konusunda anlaşabilirler.

Milletlerarası Tahkim Kanunu tahkim anlaşmasında hakemlerin ismen kararlaştırılmalarının mümkün olduğu belirtilse de bunun çok ciddi sonuçları da düzenlenmiştir. Şöyle ki, hakem veya hakemlerin görevi kabul etmemesi, istifa, ölüm gibi hukuki veya fiili bir sebeple, görevi üstlenemeyeceği durumlarda, hakem sözleşmesi geçersiz ve hükümsüz olur. Zira kanunkoyucu, tarafların tahkim sözleşmesi veya tahkim şartında hakemlerin ismini belirtmesini, tarafların ancak ve ancak bu hakemler olduğu zaman tahkime başvuracağı gibi varsaymaktadır. Bu nedenle, tahkim anlaşmasında ismi belirtilen hakemlerin, her hangi bir nedenle hakemlik yapamaması durumunda, artık uyuşmazlık tahkiminde değil, devlet mahkemesinde çözümlenecektir. Milletlerarası Tahkim Kanunu'ndan önceki dönemde de bazı Yargıtay kararlarında ismen zikr edilen hakemlerin daha sonradan hakemlik yapmaması veya yapamaması durumunda tahkim anlaşması geçersiz olacaktır³⁵⁷.

Tahkim sözleşmesinde uyuşmazlık halinde hakemlerin taraflarca seçileceği de kararlaştırılabilir. Hakemlerin taraflarca seçilmesi, hakemin kendisini seçen tarafın

³⁵⁶ “Tahkim sözleşmesinde hakem veya hakemlerin kim olacağı önceden tespit edilebileceği gibi, uyuşmazlık meydana geldikten sonra da hakemin kim olacağını belirtmesi mümkündür. Hakemler taraflarca tayin edilebileceği gibi hakemin kimin tarafından seçileceği hususu da taraflarca kararlaştırılabilir”. Yargıtay 4. HD., E. 10780/991, T. 29.01.1980, bkz.: Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, dn. 273, s. 143.

³⁵⁷ “Taraflar arasındaki sözleşmenin 5. maddesinde (...) hükmü yazılıdır. (...) tarihli protokolde de hakemlerin adı geçen kişilerden ibaret olduğu belirtilmiş bulunmaktadır. – Kural olarak hakem sözleşmesi taraflar ile hakemler arasında yapılan iki yanlı sözleşmelerden olup, BK'nın hükümlerine tabidir. Böyle olunca hakemlerden birinin görevden çekilmesi veya ölümü halinde tahkim sözleşmesi hükümsüz olacaktır. Bu durumda davanın yetkili ve görevli mahkemede açılması gerekir. (B. Kuru, HUMK. cilt 4 Shf. 4034- S. Üstündağ İHFM/1 1962 Sayılı). Yargıtayın kökleşmiş içtihatları da bu doğrultuda oluşmuştur...”. Bkz.: Yargıtay 15. HD., E. 2806/308, T. 31.01.1989, Ertekin, Karataş, **a.g.e.**, dn. 9, s. 131; Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 143-144.

menfaatini koruyacağı anlamına gelmez. Burada amac taraflara, bilgisine, tecrübesine ve kişiliğine güvendikleri kişinin hakem heyetinde yer alması şansının verilmesidir³⁵⁸.

Taraflar hakem sayısında anlaşılamaz veya onlardan biri hakemini seçmekten imtina ederse yahut taraflarca hakem seçiminin hevale edildiği kişi veya kurum bunu süresinde yapmazsa bu durumlarda mahkemeler hakem seçimine müdahale edebilir³⁵⁹.

MTK'nın 7. maddesinin 2 ve 3. bendine göre:

“Tek hakem seçilecek ise ve taraflar hakem seçiminde anlaşılamazlarsa hakem, taraflardan birinin istemi üzerine asliye hukuk mahkemesi tarafından seçilir.

Üç hakem seçilecek ise, taraflardan her biri bir hakem seçer; bu şekilde seçilen iki hakem üçüncü hakemi belirler. Taraflardan biri, diğer tarafın bu yoldaki isteminin kendisine ulaşmasından itibaren otuz gün içinde hakemini seçmezse veya tarafların seçtiği iki hakem seçilmelerinden sonraki otuz gün içinde üçüncü hakemi belirlemezlerse, taraflardan birinin istemi üzerine asliye hukuk mahkemesi tarafından hakem seçimi yapılır”.

Prensip olarak, uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözümlenmesinin kararlaştırıldığı durumlarda mahkeme müdahalesi en aza indirilmektedir. Ancak hakem seçiminde mahkemenin müdahalesi, uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözümlenmesine mani olmaz tam aksine mahkemeler, hakem atamak suretiyle uyuşmazlığın hakemler tarafından çözümlenmesine destek olmaktadır³⁶⁰.

Ancak önemle belirtmek gerekir ki, taraflar Türkiye’de yerli veya yabancı bir tahkim kurumunu ve bu kurumun kurallarına tabi olan tahkimi öngördüklerinde, hakem mahkemesinin teşkili bu kurumun kurallarına tabi olur. Bu nedenle hakem mahkemesinin teşkili ve hakemlerin seçilmesi tarafların serbest iradeleriyle yetkili kıldıkları tahkim merkezi tarafından gerçekleştirilecektir. Ancak tahkim merkezi ona

³⁵⁸ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 148.

³⁵⁹ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 363; HMK’da düzenlenen mahkemelerin tahkim yargılamasına müdahalede bulunabilecekleri konularla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Nuray Ekşi, **Hukuk Muhakimleri Kanunu’nda Tahkim (6100 sayılı HMK md. 07-444)**, 2. bs., İstanbul, Beta, 2019, s. 134 vd., (**HMK’da Tahkim**).

³⁶⁰ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 154.

tanınan süre bitimine kadar hakem veya hakemleri atamazsa görevli ve yetkili Türk mahkemesi hakem atamasını gerçekleştirecektir (m. 7/-4.3)³⁶¹.

Mahkemenin hakem atanması ile ilgili verdiği kararlar kesindir. Yani, mahkemenin hakem seçimi ile ilgili verdiği kararı temyiz edilemeyecektir. Burada amaç, tahkimin hızlı bir şekilde sonuçlanmasını sağlamaktır³⁶².

(2). Tahkim Mahkemesinin Yetkisi

Tahkimde dava açılması durumunda davalı taraf uyuşmazlığın tahkime elverişli olmadığını ve bu sebeble de hakemlerin yetkili olmayacağını, uyuşmazlığın mahkemelerde çözümlenmesi gerektiğini iddia edebilir. Bu durumda çözülmesi gereken ilk sorun, hakemlerin yetkisinin mahkemeler mi yoksa hakemlerin kendileri tarafından mı belirleneceğidir. Doktrinde bununla ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre, hakemlerin uyuşmazlığı çözmeye yetkili olup olmamasına karar verme yetkisi mahkemelere aittir³⁶³. Diğer görüşe göre ise, hakemler kendi yetkileri hakkında karar verebilirler. Hakem mahkemesinin kendi yetkisi hakkında karar vermesi veya hakem mahkemesinin yetkisini karara bağlama yetkisine *kompetenz-kompetenz* denilmektedir³⁶⁴.

Hakem mahkemesinin kendi yetkisi hakkında karar verebilmesi ve tahkim şartının bağımsızlığı prensipleri birbirlerini tamamlayan prensiplerdir. Şöyle ki, her iki prensip de, asıl sözleşmenin veya tahkim anlaşmasının geçersizliğinin iddia edildiği durumlarda, hakemlerin yetkisinin kendiliğinden ortadan kalkmayacağını ve

³⁶¹ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 363.

³⁶² Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, s. 157.

³⁶³ “Tahkim konusunda doğrudan etkileyecek asıl sözleşmenin hükümsüzlüğüne dair çıkan uyuşmazlığın mahkemece çözümlenmesine kadar hakemlerin davayı bekletmesi gerekir. Hakemler mahkemenin yetkisine giren bir konuda mahkemeye başvurulmasını dikkate almadan karar vermekle ve kendilerini yetkili görerek asıl davayı sonuçlandırmakla yetkileri sınırları dışında kalan konuda karar vermiş bulunmaktadır. Bu durum HUMK 533/III maddesi gereğince bir temyiz nedenidir. Hakem kurulu kararının anılan yasa maddesi altında bozulması gerekir”. Yargıtay 13. HD., E. 7536/10153, T. 17.11.1994, Bkz.: Alim Taşkın, “Hakem Mahkemesinin Kendi Yetkisi Hakkında Hüküm Vermesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. İhsan Tarakçıoğlu Armağan, Ankara, 1999, s. 115.

³⁶⁴ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, s. 164; Leyla Keser Berber, “Hakem Mahkemesinin Yetkisi Hakkında Karar Verme Yetkisi (Kompetenz-Kompetenz)”, Prof. Dr. İrfan Baştuğ Armağanı, Ankara, 2001, s. 124.

geçersizlik ve yetkisizlik hakkında karar vermenin ancak hakemlerin yetkisinde olduğunu ifade etmektedir³⁶⁵.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 7/H maddesine göre, hakem veya hakem kurulu, tahkim anlaşmasının mevcut veya geçerli olup olmaması da dahil olmak üzere kendi yetkisi hakkında karar verebilir. Türk Hukukuna 4686 sayılı MTK ile giren bu yenilik, 6100 sayılı HMK'da da ifade edilmiştir. HMK'nın 422. maddesinde, hakem veya hakem kurulunun, tahkim sözleşmesinin mevcut veya geçerli olup olmadığına ilişkin itirazlar da dahil olmak üzere, kendi yetkisi hakkında karar verebileceği belirtilmiştir. Bu Kanunların yürürlüğe girmesinden önce, kötü niyetli olan taraf her zaman tahkim anlaşmasının geçersiz olduğunu ve buna bağlı olarak da hakemlerin yetkisiz olduğunu iddia etmekteydi. 1086 sayılı HUMK'un 519. maddesine göre, bu itirazlar resmi mahkemelerde çözümlenirdi. Bu düzenleme zamanı tahkim anlaşmasının geçersiz olduğuna ve buna bağlı olarak da hakemlerin yetkisiz olduğuna ilişkin davalar, Yargıtay mahkemeleri de dahil olmak üzere tam çözümlenene kadar tahkim prosedürü beklemeliydi. Bu düzenleme tarzı, Türkiye'de tahkimi, sürat bakımından mahkemelerin gerisine götürmüştür. Tahkim prosedürünü süratlendirmesi açısından bu düzenleme isabetli olmuştur. Böylelikle tahkim yargılamasının kötü niyetli olan tarafça lüzumsuz uzatılmasının önemli ölçüde önüne geçilmiştir³⁶⁶.

Hakemler kendi yetkilerine dair karar verirken, tahkim anlaşmasını sözleşmenin diğer hükümlerinden bağımsız olarak değerlendirirler. Bu nedenle, tahkim şartı veya sözleşmesi geçersiz olsa dahi maddi hukuk sözleşmesi geçerli olabilir. Yahut da aksine tahkim anlaşması geçerli olup, maddi hukuk sözleşmesinin geçersiz olmasına dair karar verilebilir³⁶⁷.

³⁶⁵ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 164.

³⁶⁶ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 364; Ekşi, **HMK'da Tahkim**, s. 157-158; Bu düzenlemelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Recep Çakrak, "Kompetenz-Kompetenz Prensipleri", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 8, S. 31, 2017, (Çevrimiçi), http://static.dergipark.org.tr/article/download/4a09/711e/5bc7/JA44DT35ZY/5d8dcb58ab5e8_9a691e80d8f80ddda9d1683a9f248278.pdf, 23.05.2020.

³⁶⁷ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 164-165; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 364.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 7/H/II maddesine göre, hakemlerin yetkisizliğine dair itirazın en geç ilk cevap dilekçesinde yapılması gerekmektedir. Belirtelim ki, tarafların hakemleri bizzat seçmiş veya bu seçime katılmış olmaları, bu hakemlerin yetkisine itiraz etmeye engel değildir³⁶⁸.

Milletlerarası Tahkim Kanunu uyarınca, hakem veya hakem kurulunun yetkisini aştığına ilişkin itiraz derhal ireli sürülmelidir aksi takdirde bu itiraz geçersizdir. Ancak hakemler gecikmenin haklı sebebi olduğu zaman ileri sürülen itirazı kabul edebilir³⁶⁹.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'na göre hakemler yetkisizlik itirazını ön sorun şeklinde inceler ve kendilerini yetkili görürlerse tahkim yargılamasına devam edeceklerdir. Belirtmek gerekir ki, taraflara bu karardan şikayet hakkı tanınmamış ancak MTK'nın 15/1/d maddesine göre, hakemlerin kendi yetkileri ile ilgili verdikleri kararların hukuka aykırı olması nedeniyle iptali istenilebilir³⁷⁰.

(3). Tahkim Yargılaması

i. Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk

Milletlerarası tahkim hukukunda, tüm tahkim davalarını kapsayan ve tahkim yargılamasının tamamına şamil, uluslararası bir tahkim usulü bulunmamaktadır. Kurumsal veya ad hoc tahkim kuralları, tahkim usulünü yeterince belirlemez, sadece tahkim yargılamasının bazı aşamaları açısından bir çerçeve çizer. Bu çerçevenin içeriği ise, taraflar, hakem kurulu veya hakemler ve taraflarca belirlenir. Tahkimin tercih sebeplerinden birisi de tahkim usulünün böyle esnek olmasıdır³⁷¹.

Tahkim usulüne uygulanacak hukuk, *lex arbitri* olarak belirlenen milli hukuk sistemine tabi olarak belirlenmelidir. Zira, ancak *lex arbitri* tahkim usulüne uygulanacak hukuku belirleme yetkisine sahiptir³⁷². *Lex arbitri* olarak belirlenen milli hukuk sistemi tahkim usulüne uygulanacak kuralları ya doğrudan belirler ya da bir

³⁶⁸ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 165; Ekşi, **HMK'da Tahkim**, s. 157.

³⁶⁹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 165; Ekşi, **HMK'da Tahkim**, s. 157.

³⁷⁰ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 165; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 365.

³⁷¹ Musa Aygül, **Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller**, İstanbul, XII Levha, 2014, s. 45, **(Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk)**.

³⁷² Özel, **Kanunlar İhtilafı Meseleleri**, s. 96.

hukuka gönderme yapar. *Lex arbitri*, tahkim usulüne uygulanacak kuralları emredici hükümlerle belirlememişse, tahkim usulüne dair kanunlar ihtilafı meselesi meydana gelir. Bu zaman muhtemel bağlama noktalarının belirlenmesi gerekir. Bu konuda iki temel bağlama noktası önerilir: Tahkim yeri ve irade serbestisi³⁷³.

Mahkemelerde olduğu gibi tahkim yargılamasında da tahkim, hakem mahkemesinin yargılama yaptığı ülke ile sıkı irtibat halindedir. Belirtmek gerekir ki günümüzde modern hukuk sistemlerinde tahkim yerinin emredici kuralları saklı kalmak kaydıyla tahkim usulüne uygulanacak kuralların taraflarca kararlaştırılması kabul edilmektedir (UNCITRAL Model Kanun madde 18 ve 19)³⁷⁴.

Uluslararası düzenlemeler ve milli hukuk sistemlerinde duruşmaların nasıl yapılacağı, tahkim yeri ve tahkim dilinin ne olacağı, dava ve savunma dilekçeleri ile delillerin toplanması, süreler ve diğer bu gibi konuların tamamı tahkim usulü kavramını oluşturur ve bu konuları serbestçe belirlemek için taraflara, serbesti tanınır. Dolayısı ile taraflar tahkim yeri kuralları yerine başka kuralların tahkim usulüne uygulanmasını kararlaştırabilirler³⁷⁵.

Milletlerarası ticari tahkimde rehber prensiplerden biri irade muhtariyetidir ki, bu da milletlerarası ticari tahkimin en önemli avantajlarından biridir. Bu ilke sayesinde taraflar, somut uyuşmazlığın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak en uygun usul kurallarını belirleyebilirler³⁷⁶.

Türk hukukunda da, tarafların tahkim usulüne uygulanacak kuralları serbestçe seçebilecekleri kabul edilmiştir. Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 8/A maddesine göre, Kanunun emredici hükümleri saklı kalmak kaydıyla taraflar, hakem veya hakem kurulunun uygulayacağı yargılama kurallarını kendileri belirleyebilirler³⁷⁷. Belirtmek

³⁷³ Aygöl, **Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk**, s. 46.

³⁷⁴ Aygöl, **Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk**, s. 46.

³⁷⁵ Mahmut T. Bırsel, "Milletlerarası Tahkimde Tahkim Yerin Seçiminin Önemi", **Milletlerarası Tahkim Semineri**, Ankara, ICC Türkiye Milli Komitesi, 10 Mart 2003, s. 67, (**Tahkim Yerin Seçiminin Önemi**).

³⁷⁶ Aygöl, **Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk**, s. 47.

³⁷⁷ Turgut Kalpsüz, **Türkiye'de Milletlerarası Tahkim**, 2. bs., Ankara, Yetkin yayınları, 2010, s. 101; Özel, **Kanunlar İhtilafı Meseleleri**, s. 101; Nuray Ekşi, "Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme", **MHB**, Prof. Dr. Gülören Tekinalp'e Armağan, C. 23, S. 1-2, 2003, s. 326-327, (**Genel Bir Değerlendirme**), (Çevrimiçi), <http://static.dergipark.org.tr/article->

gerekir ki, taraflar, sadece hakem veya hakem kurulunun davada uygulayacakları usul kuralları ile ilgili anlaşma yapabilirler. Zira taraflar, bunun dışına çıkarak, karara karşı başvurulacak düzeltme, yorumlama, tamamlama veya kanun yolları ile ilgili aralarında anlaşamazlar³⁷⁸.

Yukarıda atfedilen madde hükmüne göre, taraflar aynı zamanda tahkim usulüne uygulanacak kuralları, belirli bir ülkenin hukukuna, belirli bir tahkim kurumunun tüzük veya yönetmeliğine veya belirli bir ulusal ya da uluslararası karakterli tahkim kurallarına atfen de belirleyebilirler. MTK'nın 8/A maddesinden açıkça anlaşıldığı üzere taraflar, Türkiye'de yabancı usul kanunu veya kurumsal tahkim merkezlerinin kurallarına istinad ederek bir uluslararası tahkim prosedürünün icrasını kararlaştırsalar dahi, bu kuralların icrası tamamen MTK'nın emredici kuralları içinde mümkündür³⁷⁹.

Genel olarak hukuk sistemlerinde tahkim usulüne uygulanacak kuralların belirlenmesi anlaşması ile ilgili şekil şartı aranmamaktadır. Taraflar bu anlaşmayı yazılı, sözlü veya zimni irade beyanı ile yapabilirler. Belirtmek gerekir ki, tahkim sözleşmesi ile tahkim usulüne ilişkin sözleşme bir birinden bağımsızdır. Şöyle ki, tahkim usulü ile ilgili sözleşme geçersiz olsa dahi, bu tahkim sözleşmesinin geçerliliğini etkilemez³⁸⁰.

ii. Tahkim Esasına Uygulanacak Hukuk

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 12. maddesine göre, taraflar tahkime konu uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuku da aralarında serbestçe belirleyebilirler. Burada seçilen hukuktan kasıt, aksi kararlaştırılmadıkça maddi hukuktur. Bu durumda hakem veya hakem kurulu, uyuşmazlığa öncelikle sözleşme hükümlerini, burada hüküm bulunmadığı durumlarda ise, taraflarca seçilen maddi hukuk kurallarını uygulayacaklardır. Eğer taraflar hukuk seçiminde bulunmamışlarsa, bu zaman hakem

<download/imported/1019002758/1019002348.pdf?>, 27.05.2020; Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 365.

³⁷⁸ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 365.

³⁷⁹ Maddenin eleştirisi için bkz.: Ekşi, **Genel Bir Değerlendirme**, s. 326 vd.

³⁸⁰ Aygöl, **Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk**, s. 53.

kurulu, uyuşmazlık ile en sıkı irtibatda olan ülke hukukunun maddi hukuk kurallarını uygulayacaktır (MTK madde 12/C)³⁸¹.

iii. Tahkim Yeri

Tahkim yeri hakem veya hakem kurulunun uyuşmazlığı karara bağlayacağı yer olarak nitelendirilebilir. Tahkim yeri kavramı, önemli bir hukuki kavramdır. Öncelikle, Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 1. maddesine göre, tahkim yeri, tahkime bu Kanun'un uygulanıp uygulanmamasını belirler. Aynı zamanda tahkim yeri, hakem kararının iptal davasının açılacağı yeri, tahkim usulüne uygulanacak hukukun belirlenmesini, tahkim anlaşmasının geçerliliğini, tahkime elverişlilik ve hakem kararlarının tenfiz engellerinin bulunup bulunmamasını belirleyen önemli hukuki sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle, milletlerarası tahkim uygulaması dikkate alındığı zaman taraflar ve hakemler tahkimin en tehlikesiz şekilde gerçekleşeceği ülkeyi tahkim yeri olarak seçerler. Tahkim yeri olmak isteyen ülkeler de kendi tahkim mevzuatlarını milletlerarası tahkimin gereksinimlerine cevap verecek şekilde düzenlemektedirler. Belirtelim ki Türkiye'de de son yıllarda tahkimle ilgili gelişmeler olmuştur. Şöyle ki, Türkiye, tahkim alanındaki New York Sözleşmesi ve Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmuş ve özellikle 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu UNCITRAL Model Kanunu'nu esas alınarak düzenlenip yürürlüğe konmuştur³⁸².

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 9. maddesine göre, *“Tahkim yeri taraflarca veya onların seçtiği tahkim kurumunca serbestçe kararlaştırılır. Bu konuda bir anlaşma yoksa tahkim yeri hakem veya hakem kurulunca olayın özelliklerine göre belirlenir”*.

Tahkim yerinin taraflar dışındaki kişi veya kurumlar tarafından belirleneceği durumlarda tahkim yerinin her iki tarafca da ulaşılabilir olması gerekir. Aksi takdirde taraflardan birinin tahkim yerine ulaşması zor veya imkansız olursa bu tarafın savunma hakkının ihlal edildiği düşünülebilir.

MTK'nın 9. maddesinin b bendi uyarınca, *“Hakem veya hakem kurulu tahkim yargılamasını gerektirdiği durumlarda önceden taraflara bildirmek kaydıyla başka*

³⁸¹ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 366.

³⁸² Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, s. 172.

yerde de toplanabilir". Şahitlerin dinlenilmesi, ihtilaflı yerde keşif, belgelerin tetkik edilebilmesi, bilirkişi incelemesi yapılabilmesi ve.s gibi nedenler, tahkim yargılamasının tahkim yeri dışında gerçekleştirilmesi için esas olabilir³⁸³.

iv. Tahkim Dili

Tahkimin avantajlarından bir tanesi de hakemlerin hangi dilde yargılama yapacaklarını tarafların sözleşmede serbestçe kararlaştırabilmeleridir³⁸⁴.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 10/C maddesine göre, *"Uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözümlenmesi durumunda, yargılama dilinin Türkçe'den farklı bir dil olması mümkündür."* Ancak Kanun Türkçeden başka bir dilin tahkim dili olarak belirlenebilmesinin sınırını çizmiştir. Şöyle ki, yalnızca Türkiye Cumhuriyetinin tanıdığı devletlerden birinin resmi dili tahkim yargılamasında uygulanmak için seçilebilir.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 10/C maddesi uyarınca, taraflar tahkim yargılamasına uygulanacak dili kendileri belirlemezlerse, yargılamanın hangi lisanlarda yürütüleceğine hakem kurulu karar verecektir. Tahkim yargılamasının farklı kısımları için farklı diller seçilebilir.

Tahkim lisanı ile ilgili MTK'nın 10. maddesindeki düzenleme uyarınca, tarafların aralarındaki anlaşmada veya hakemlerin konu ile ilgili ara kararında aksi öngörülmemiş ise, bu dil veya diller, tarafların tüm beyanlarında, duruşmalarda, hakem veya hakem kurulunun ara kararlarında, nihai kararında ve yazılı bildirimlerinde kullanılır. Aynı zamanda bu düzenlemeye göre, hakem veya hakem kurulu, taraflardan onların dayandığı belgelerin tahkim yargılamasında kullanılan dil veya dillerdeki çevirisi ile sunulmasını isteyebilir.

Tahkim yargılamasının teşkil edildiği dil, iddia ve savunma hakkının gereği gibi kullanılmasıyla yakından ilgili olduğu için, tahkim yargılamasının önceden belirlenen dilden farklı bir dilde yapılması ve bunun neticesi olarak taraflardan birinin iddia ve savunma hakkını gereği gibi kullanamaması, hakem kararının iptaline veya

³⁸³ Aykut Aydoğan, **Milletlerarası Tahkim Kanununda Cereyan Eden Tahkim Usulü**, İstanbul, Beta yayınları, 2003, s. 66-67.

³⁸⁴ Ercüment Erdem, **Milletlerarası Ticaret Hukuku**, İstanbul, On İki Levha yayıncılık, 2017, s. 558.

hakem kararının tenfizi talebinin reddine sebep olabilecektir. Aynı zamanda tahkim yargılaması dilinin, hakem kurulunda oy çokluğu ile değiştirilmiş olması halinde, diğer hakemin o dili yeteri kadar bilmemesi durumunda da hakem kurulu kararının iptali söz konusu olabilmektedir³⁸⁵.

v. Davanın Açıldığı Tarih

Davanın açıldığı tarih, temerrüt faizinin işlemeye başlaması, derdestlik, zamanaşımı kesintisi, hak düşürücü sürenin korunması, dava açılmadan önce alınmış ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararlarının uygulanması gibi bir çok nedenlerden önem arz etmektedir. Örneğin, Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 10. maddesi uyarınca, *“Taraflardan biri, mahkemeden ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kararı almış ise otuz gün içinde tahkim davasını açmak zorundadır. Aksi halde ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kendiliğinden ortadan kalkar.”*.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 10/A maddesine göre, *“Taraflar aksini kararlaştırmadıkça tahkim davası, hakemlerin seçimi için asliye hukuk mahkemesine veya tarafların anlaşmasına göre hakem seçecek olan kişi, kurum veya kuruluşa başvurulduğu ve eğer anlaşmaya göre hakemlerin seçimi iki tarafa ait ise, davacının hakemini seçip kendi hakemini seçmesini diğer tarafa bildirdiği; anlaşmada hakem veya hakem kurulunu oluşturan hakemlerin ad ve soyadları belirtilmiş ise, uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözülmesi talebinin karşı tarafça alındığı tarihte açılmış sayılır.”*.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 10. maddesinde davanın açıldığı tarihin belirlenmesi için genel olarak üç kıstas belirlenmiştir. Kanundan açıkça anlaşıldığı üzere bunlardan birincisi, davacının hakemlerin seçimi için asliye ticaret mahkemesine veya taraflarca hakem ataması için yetkili kılınan kişi, kurum veya kuruluşa başvurulması, ikinci durum ise hakemlerin seçiminin her iki tarafa ait olması durumudur. Buradan da anlaşıldığı üzere her iki durumda da davacının hakem seçimi için ilgili makamlara veya kişilere başvurduğu ya da hakemini seçip kendi seçimini karşı tarafa bildirdiği anda dava açılmış sayılır. Bu iki durumda davalının tebliğatı aldığı tarih önemli değildir. Bu düzenleme özellikle zamanaşımının kesilmesi

³⁸⁵ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 189.

açısından doğru bir yaklaşımdır. Zira zamanaşımının amacı, kimsenin sonsuzadek borçlu kalmaması ve alacaklının belirli bir süre zarfında alacağını takip etmemesi durumunda, borçlunun borçtan kurtulmasıdır. Alacaklının alacağını takip etme iradesini belli ettiğinde ise zamanaşımı kesilecektir³⁸⁶. Bu düzenleme mahkemeler için de aynıdır. Şöyle ki, davanın açıldığı tarih davalının dava dilekçesini tebliğ aldığı tarih değil, davanın mahkeme kalemine kaydedildiği anda açılmış sayılır.

Öte yandan, Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 10. maddesinde düzenlenen üçüncü durum farklı yaklaşım içermektedir. Bu yaklaşıma göre, *“anlaşmada hakem veya hakem kurulunu oluşturan hakemlerin ad ve soyadları belirtilmiş ise, uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözülmesi talebinin karşı tarafça alındığı tarihte açılmış sayılır.”*. Bu durum doktrinde haklı eleştirilere sebep olmuştur. Şöyle ki, burada diğer durumlardan farklı olarak tahkim talebinin davalı tarafından “alındığı tarih” davanın açıldığı tarih olarak belirtilmiştir. Bu durumda tebliğatin davalıya geç yapıldığı durumlarda zamanaşımı süresi dolabilir veya davacı eğer mahkemeden ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı almış ise, MTK'nın 10. maddesinde öngörülen süre içerisinde tahkim davasını açamazsa bu karar kendiliğinden ortadan kalkar. Gerçekten de davalının yerleşim yerinin değişmesi, yurtdışında bulunması, şirketin kapanması veya davalının kötü niyetli olarak tebliğatı almaktan kaçınması durumlarında davacı ciddi hak kayıplarına uğrayacaktır³⁸⁷.

vi. Tahkim Süresi

Tahkim süresi, tahkimin başlangıcından hakemlerin karar vermelerine kadar geçen süredir. Devlet yargısının aksine hakem kurulunun yargılamayı, kanunda düzenlenen süre içerisinde yapmaları zorunludur. Tahkim süresinin hesaplanmasında, tahkim süresinin başlaması için esas olan işlemin yapıldığı ilk gün hesaba katılmaz³⁸⁸. Hakemlerin ne zaman karar verdikleri prensip olarak hakem kararında yazılı olan tarihten anlaşılmaktadır. Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 10/B maddesine göre, tahkim süresi 1 yıldır. Belirtmek gerekir ki, adli tatil tahkim süresini etkilemez. Yani,

³⁸⁶ Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. II, 6. bs., İstanbul, Demir Demir Müşavirlik ve Yayıncılık, 2001, s. 1649, (II Cilt).

³⁸⁷ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 177-178.

³⁸⁸ Balcı, **a.g.e.**, s. 206.

hakemlerin yargılamayla ilgili işlemlerini veya kararlarını adli tatil nedeniyle erteleme söz konusu olmayacaktır³⁸⁹.

MTK'nın 10/B ve ona paralel olarak düzenlenen HMK'nın 427. maddesine göre, *“Taraflar aksini kararlaştırmadıkça, tek hakemli davalarda hakemin seçildiği, birden çok hakemli davalarda ise hakem kurulunun ilk toplantı tutanağının düzenlendiği tarihten itibaren bir yıl içinde hakem veya hakem kurulunca esas hakkında karar verilir.”*

MTK'nın tahkim süresi ile ilgili düzenlemesinde “taraflar aksini kararlaştırmadıkça” denilmektedir. Burdan anlaşılacağı üzere taraflar, tahkim şartı veya tahkim sözleşmesinde tahkim süresinin kanunda öngörülen süreden daha kısa veya daha uzun olmasını kararlaştırabilirler³⁹⁰.

Tahkim yargılamasının Kanunda belirtilen veya taraflarca düzenlenen süre içerisinde yapılması zorunluluğunda kanunkoyucunun asıl amacı tahkimin hızlı bir şekilde sonuçlanmasını sağlamaktır.

Tahkimde çözümlenecek uyuşmazlıkların, belli bir süreyle bağlı olması, kamu düzenini ilgilendiren bir husus olarak kabul edilmektedir³⁹¹. Zira tahkim süresine uyulmaması, hakem kararının iptali için bir sebep oluşturmakta, hatta hakemler süre içerisinde yargılamayı bitiremediği için hakem kararı iptal edilecek olursa,

artık uyuşmazlığın çözümü için yeni bir hakem kurulu oluşturulması yoluna gidilemeyip, uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözümlenmesine izin verilmemektedir³⁹². Ayrıca belirtmek gerekir ki, tahkim süresi dolduktan sonra yapılan tüm işlemler batıldır³⁹³.

MTK'nın 10/B maddesinin devamında tahkim süresinin tarafların anlaşmasıyla, tarafların anlaşamadıkları durumlarda ise taraflardan birinin başvurusu üzerine asliye hukuk mahkemesi tarafından uzatılabileceği belirtilmiştir. Tahkim süresinin uzatılması hakkında mahkeme kararı kesindir. Ancak yukarıda da

³⁸⁹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 178.

³⁹⁰ Balcı, **a.g.e.**, s. 206; Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 182.

³⁹¹ Yeğengil, **a.g.e.**, s. 306-307.

³⁹² Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 182.

³⁹³ Ertekin, Karataş, **a.g.e.**, s. 244-245.

belirttiğimiz üzere taraflar bu anlaşmayı tahkim süresi dolmadan yapmak zorundadırlar. Zira tahkim süresi dolduktan sonra tahkim süresini uzatma konusunda anlaşmalar dahi geçersiz olacaktır.

vii. Dava ve Cevap Dilekçelerinin Sunulması

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 10/D maddesine göre, *“Taraflarca kararlaştırılan ya da hakem veya hakem kurulunca belirlenen süre içinde davacı, tarafların ad, unvan ve adreslerini, temsilcisini, tahkim şartını veya sözleşmesini, uyuşmazlığın doğduğu veya ilgili olduğu sözleşme veya hukukî ilişkiyi, iddianın dayandığı olayları, uyuşmazlığın konusunu, miktarını ve istemini içeren dava dilekçesini; davalı ise, cevaplarını içeren dilekçesini hakem veya hakem kuruluna verir. Taraflar dilekçelerine yazılı delillerini ekleyebilir ve ileride sunacakları delillere yollama yapabilirler.”*

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda dava ve cevap dilekçesinin hangi süre içerisinde sunulmasına ilişkin açık bir hüküm belirtilmemiştir. Kanunun 10/D maddesinde *“Taraflarca kararlaştırılan ya da hakem veya hakem kurulunca belirlenen süre içinde”* denilerek dava ve cevap dilekçesinin sunulması süresi tarafların iradesinde taraflar bunu belirlemediği takdirde ise hakem veya hakem kurulunun yetkisine verilmiştir. Taraflar, tahkim anlaşmasında veya daha sonra dava ve cevap dilekçesinin ne zaman takdim edileceğini kararlaştırabilirler. Dava dilekçesinde bulunması gereken unsurlar, yukarıda belirtilen maddede sıralanmıştır. Dava dilekçesi bu unsurlardan birini veya bir kaçını içermediği durumlarda hakem veya hakem kurulu davacıya bu eksikleri gidermesi için süre verir. Bu süre içerisinde eksiklikler tamamlanmazsa, MTK'nın 11/C b.2 maddesi uyarınca hakem veya hakem kurulu yargılamayı sona erdirir³⁹⁴.

Dava dilekçesini alan davalı taraf, cevaplarını içeren cevap dilekçesini hakem veya hakem kuruluna vermelidir. Dava veya cevap dilekçesinin tebliğ edilme usulleri taraflarca kararlaştırılabilir. Taraflar arasında bu konuda anlaşma yapılmamış ise, dilekçelerin nasıl tebliğ edileceğini hakem veya hakem kurulu kararlaştırır. Belirtmek gerekir ki, hakemlerin milletlerarası adli tebliğat kurallarına uygun tebliğat usulü

³⁹⁴ Oğuz Han Koç, **a.g.e.**, s. 48.

kararlaştırma zorunlulukları yoktur. Bu nedenle, devlet mahkemelerinde aylarca süren tebliğat prosedürleri, milletlerarası tahkim özel kuryeler vasıtasıyla bir gün içerisinde de yapılabilir.

Söz konusu madde uyarınca taraflar, dilekçelerinde yazılı deliller sunabilir veya ileride sunacakları delillere yollama yapabilirler. Dilekçelerin sayısının hakemlerin sayından 1 fazla olması gerekir. Zira her bir hakem ayrıca dilekçeyi inceleyecek fazla olan bir nüsha ise karşı tarafa tebliğ edilecektir³⁹⁵.

MTK'nın ilgili 10/D maddesinin ikinci kısmına göre, *“Taraflar, aksini kararlaştırmış olmadıkça, tahkim yargılaması sırasında iddia veya savunmalarını değiştirebilir veya genişletebilirler. Ancak, hakem veya hakem kurulu, bu işlemin gecikerek yapılmış olduğunu veya diğer taraf için haksız bir şekilde büyük zorluk yarattığını ve diğer hal ve şartları dikkate alarak, böyle bir değişiklik veya genişletmeye izin vermeyebilir. İddia veya savunmanın tahkim anlaşmasının kapsamı dışına çıkacak şekilde değiştirilmesi veya genişletilmesi mümkün değildir.”*.

Bu hükümden anlaşıldığı üzere, Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesinin tamamen yasaklanması söz konusu değildir. Burada önemli olan husus, taraflarca sunulan iddia ve savunmaların tahkim anlaşması çerçevesinde kalmasıdır. Zira hakemlerce tahkim anlaşmasını aşan konularla ilgili verilen kararlar, ya iptal edilecek ya da bu kararların tenfizi davalrı redd edilecektir.

İddia ve savunma değiştirme ve genişletilmesine getirilen bir diğer sınır ise bu taleplerin yargılamanın oldukça geç bir aşamasında yapılması veya bu talebin karşı tarafı zor duruma sokacağı durumlardır. Belirtmek gerekir ki, yargılamanın karar aşamasına geldikten sonra taraflarca verilen yeni bir iddia veya savunma karşı tarafı zor durumda bırakacağı gibi, tahkim kararının verilmesini de geciktirebilmektedir. Bu açıdan Kanunun bu düzenlemesi isabetli olmuřtur³⁹⁶.

³⁹⁵ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 191-192.

³⁹⁶ Oğuz Han Koç, **a.g.e.**, s. 49.

viii. Duruşma ve Yazılı Yargılama

Uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümlenmesinin bir diğer avantajı da bu yargılamanın duruşmasız da yapılabileceğidir³⁹⁷. Şöyle ki, prensip olarak, dava dilekçesinin, davaya cevap dilekçesinin ve diğer ilgili belgelerin sunulmasıyla hakem veya hakem kurulu uyuşmazlık hakkında bilgi sahibi olur ve davayı duruşma yapmadan da sadece belgeler üzerinden karara bağlayabilir. Gerçekten de, bazı durumlarda, milletlerarası tahkim uygulaması zamanı dosyaya sunulan belge ve bilgiler hakem veya hakem kurulu tarafından yeterli görülürse, onlar uyuşmazlığı bu dosya üzerinden karara bağlayabilir. Tahkim uygulamasında duruşma yapılmaksızın karar verilmesi, taraflar için de zaman ve masraflar açısından tasarruf sağlamaktadır³⁹⁸.

Ancak, belirtmek gerekir ki, MTK'nın 11/A maddesi uyarınca, hakem veya hakem kurulu, delillerin sunulması, sözlü beyanlarda bulunulması ve bilirkişiden açıklama istenmesi gibi sebeplerle duruşma yapılmasına karar verebilir. Ayrıca taraflar arasında duruşma yapılmamasına ilişkin bir anlaşma yoksa, hakem veya hakem kurulu, taraflardan birinin istemi üzerine, yargılamanın uygun bir aşamasında duruşma yapar.

Görüldüğü gibi hakemlere verilen duruşma yapabilme yetkisinin tek sınırı, tarafların iradeleri olarak belirlenmiştir. Eğer taraflar duruşma yapılmaması konusunda anlaşılırsa, bu zaman hakem veya hakem kurulu yargılamayı dosya üzerinden sonuca bağlamaya mecburdur.

Tahkim yargılamasının devlet yargısından bir diğer farkı, duruşmalara kimlerin katılacağı ile ilgilidir. Şöyle ki, Anayasanın 141. maddesinin birinci fıkrası ve HMK'nın 28. maddesi uyarınca, devlet yargısı zamanı duruşmalar, genel ahlak ve kamu güvenliğinin duruşmaların bazı kısımlarının veya tamamının gizli olarak yapılmasını kesin gerekli kıldığı durumlar haricinde herkese açıktır. Ancak tahkim

³⁹⁷ Tahkim yargılamasından farklı olarak devlet yargısında her davada duruşma yapılması zorunludur. Hakim, sadece kanundaki istisnai durumlarda duruşma yapmadan karar verebilir. Örneğin, mahkeme, geçici hukuki korumalarda (ihtiyati tedbir HMK. m. 391; ihtiyati haciz, İİK. m. 258/II; delil tespiti, HMK. m. 402), hakimin reddi talebinde (42), dava şartlarından birinin yokluğu halinde (mesela, görevsizlik kararında, HMK. m. 1) ve çekişmesiz yargı işlerinde duruşma yapmadan da karar verebilir. Bkz.: Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, dn. 400, s. 215; Kuru, **II Cilt**, s. 1873-1876.

³⁹⁸ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 215.

yargılamasının herkese açık yapılması zorunlu değil ve hatta tahkim yargılamasında gizlilik esas alınmaktadır. Zira taraflar tahkim yargılamasını tercih ederken, fikri, sınai mülkiyet haklarının gizli tutulması, ticari ve teknik sırlarının öğrenilmemesi için tahkim yargılamasının gizli yapılmasını beklemektedirler. Dolayısıyla tahkim yargılamasında taraf olmayan kişilerin duruşmayı izlemesi mümkün değildir³⁹⁹.

ix. Taraf Olma Niteliğini Kaybetme

Taraf ehliyeti, davada taraf olabilme ehliyetini ifade eder. Taraf ehliyetine sahip kişi, davada davacı veya davalı kişi olarak iştirak edebilir. Tahkim yargılaması sırasında tarafların ehliyetsiz olması hakem kararının iptaline sebep olur.

MTK'nın 11/B maddesi tahkim yargılaması sırasında taraflardan birinin taraf olabilme niteliğini kaybetmesinin hukuki sonuçlarını düzenlemiş, ancak hangi durumların taraf olma niteliğinin kaybı gibi anlaşılması gerektiğini belirtmemiştir.

Belirtmek gerekir ki, genel anlamda gerçek kişiler açısından yargılama esnasında taraf olma niteliğini kaybetmeye en klasik örnek taraflardan birinin ölmesi durumudur. Aynı şekilde, bir tüzel kişinin taraf olduğu yargılama esnasında tüzel kişiliğini kaybetmesi durumunda o tüzel kişinin taraf ehliyeti son bulur⁴⁰⁰.

Kanun'un 11/E. maddesinin talebine göre, yargılama sırasında taraflardan biri taraf olma niteliğini kaybederse, hakem veya hakem kurulunca tahkim yargılaması ertelenerek, tahkim yargılamasının devam etmesi amacıyla ilgililere bildirimde bulunulur. Bu durumda hakemler ek bir işlem yapmayacağı için tahkim süresi işlemez.

Bununla beraber, hakem veya hakem kurulunun, taraf teşkili için bildirim yapılması ile ilgili bekleyeceği süre Kanunla 6ay süreyle sınırlandırılmıştır. Şöyle ki, altı ay içerisinde bildirim yapılamaz veya bildirimde bulunanlar tahkim yargılamasına devam edeceklerini karşı tarafa ya da hakem veya hakem kuruluna bildirmezlerse, tahkim yargılaması sona erer. Burada söz konusu altı aylık sürenin 0 taraflardan birinin taraf olma niteliğini kaybetmesi anından başlayacağı kabul edilmektedir⁴⁰¹.

³⁹⁹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 216.

⁴⁰⁰ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 218.

⁴⁰¹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 219.

x. Bilirkişi Atanması

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 12. maddesine göre, hakem veya hakem kurulu uyuşmazlıkla ilgili gerektiği durumlarda bilirkişi incelemesini gerekli görebilir. Bilirkişiden istenecek görevin niteliği göz önünde bulundurularak bir veya birden fazla bilirkişi atanabilir. Bilirkişi sayısının belirlenmesi zamanı işin kapsamı ve zorluğunun yanı sıra, muhtelif uzmanlık alanlarında teknik bilgiye gereksinim duyulup duyulmaması da etkin rol oynar. Hakem veya hakem kurulunun hukukçulardan oluşması durumunda, uyuşmazlık konusunda uzmanlaşmış bir hukukçunun bilirkişi olarak atanması uygun olmayacaktır. Zira hakem veya hakem kurulu uzmanlaşmış kişiler olarak seçilir veya atanır⁴⁰².

MTK'nın söz konusu hükmünün lafzından da anlaşıldığı üzere hakem veya hakem kurulunun "belirlediği konular hakkında rapor vermek" amacıyla bilirkişi atanabilir. Bu nedenle hakem veya hakem kurulunun bilirkişiye soracağı soruları açık ve net bir şekilde ifade etmesi gerekir. Belirtmek gerekir ki, bilirkişiye sorulacak soruların listesi taraflarca da hazırlana bilir. Ancak kuşkusuz ki, burada da hakem veya hakem kurulu listeye uygun gördüğü sorular ekleyebilir veya uygun olmayan soruları listeden çıkarabilir.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 12. maddesine göre, hakem veya hakem kurulu bilirkişi atanmasına karar verirken tarafların bilirkişiye gerekli açıklamaları yapmalarına ve ilgili belge ve bilgileri vermelerine karar verebilir.

Hakem veya hakem kurulu gerekli gördüğü takdirde bilirkişiler yazılı ve sözlü raporlarını verdikten sonra da duruşmalara çağrılabilirler. Aynı şekilde taraflar da bilirkişilerin duruşmaya katılmasını talep edebilirler. Bu duruşmalar zamanı taraflar bilirkişilere sorular sorabilir ve aynı zamanda kendi seçtikleri bilirkişileri de dinletebilirler. Burada amaç, hakemlerin bilirkişi raporunun güvenilirliği ve istenen tüm sorulara cevap verip vermediği konusunda fikir sahibi olmalarını temin etmektir. Zira bu duruşmalara ile taraflar doğrudan veya seçtikleri özel bilirkişiler aracılığıyla atanan bilirkişi raporlarını tartışabilir ya da karşı argümanları hakemlere dinletme fırsatı bulurlar. MTK'nın 12. maddesi gereğince taraflar, aynı zamanda bilirkişilerin

⁴⁰² Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 221.

duruşmaya katılmaması yönünde de anlaşabilirler. Aynı madde hakemlerin keşif yapabileceklerini de düzenlemiştir. Bilindiği üzere keşif, hakemlerin uyuşmazlık konusunu ayrıntılı şekilde inceleyerek onun hakkında tüm duyularıyla bilgi sahibi olmalarına denir. Bu keşif sayesinde hakem veya hakem kurulu uyuşmazlık konusunu bizzat inceleyerek edindiği bilgilerle karar verebilmektedir.

Hakem veya hakem kurulu, taraflardan birinin istemi veya kendiliğinden keşfe karar verebilir. Doğru ve tam keşif yapabilmek için, özel ve teknik bilgiyi gerektirdiği durumlarda, keşif sırasında teknik bilirkişinin görüşüne başvurularak yapılan keşif daha isabetli olacaktır⁴⁰³.

xi. Delillerin Toplanması

Bir iddianın doğru olduğunu hakem veya hakem kuruluna ispatlamak için başvuru olan yöntem “delil” olarak ifade edilir. Milletlerarası tahkim uygulaması sırasında delillerle ilgili en önemli hususlar, delillerin ne zaman ve kim tarafından ireli sürüleceği, nasıl sunulacağı ve hangi iddiaların hangi ispat araçları vasıtasıyla kanıtlanacağı konularıdır.

Tarafların delillerin toplanması ile ilgili konularda anlaşmaları a mümkündür. Bu nedenle taraflar, hem delillerin ne zaman sunulacağını aralarında kararlaştırabilir hem de bir delil anlaşması⁴⁰⁴ yaparak, hangi konuların nasıl ispatlanabileceği konularını belirleyebilirler.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 12/B. maddesine göre, “*Taraflar, delillerini hakem veya hakem kurulunca belirlenen süre içinde verirler.*”. Ancak her bir durumda taraflara delillerin sunulması açısından taraflara eşit davranılması gerekir. Ayrıca, belirtmek gerekir ki, taraflara delillerin sunulması için makul süre tanınması gerekir. Aksi takdirde, mağdur taraf, iddia veya savunma hakkını kullanamadığı için hakem kararının iptalini isteyebilir.

Hakem veya hakem kurulu gerekli gördüğü zaman delillerin toplanması için mahkemeden yardım isteyebilir. Özellikle, resmi organlarda bulunan bilgi ve

⁴⁰³ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 223-224.

⁴⁰⁴ Delil anlaşmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Baki Kuru, **Hukuk Muhakimeleri Usulü**, C. III, 6. bs., İstanbul, Demir Müşavirlik ve Yayıncılık, 2001, s. 2885 vd, (III Cilt).

belgelerin elde edilmesinde mahkemelerin yardımı gerekir. Bu durumda mahkemeler, Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerini uygulayacaktır⁴⁰⁵.

(4). Hakem Kararlarına Karşı Kanun Yolu

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 15. maddesine göre, hakem kararlarına karşı yalnızca iptal davası açılabilir. Bu davalar yetkili asliye hukuk mahkemelerinde öncelikle ve ivedilikle görülür.

i. Hakem Kararının İptali

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 15/A maddesine göre:

“Hakem kararları aşağıdaki hallerde iptal edilebilir:

1. Başvuruyu yapan taraf;

a) Tahkim anlaşmasının taraflarından birinin ehliyetsiz ya da tahkim anlaşmasının, tarafların anlaşmayı tâbi kıldıkları hukuka veya böyle bir hukuk seçimi yoksa Türk hukukuna göre geçersiz olduğunu,

b) Hakem veya hakem kurulunun seçiminde, tarafların anlaşmasında belirlenen veya bu Kanunda öngörülen usule uyulmadığını,

c) Kararın, tahkim süresi içinde verilmediğini,

d) Hakem veya hakem kurulunun, hukuka aykırı olarak yetkili veya yetkisiz olduğuna karar verdiğini,

e) Hakem veya hakem kurulunun, tahkim anlaşması dışında kalan bir konuda karar verdiğini veya istemin tamamı hakkında karar vermediğini ya da yetkisini aştığını,

f) Tahkim yargılamasının, usul açısından tarafların anlaşmalarına veya bu yönde bir anlaşma bulunmaması halinde, bu Kanun hükümlerine uygun olarak yürütülmediğini ve bu durumun kararın esasına etkili olduğunu,

g) Tarafların eşitliği ilkesinin gözetilmediğini,

⁴⁰⁵ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 225-226; Tahkim yargılamasında delillerle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Aygöl, **Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk**, s. 127 vd.

İspat ederse veya,

2. Bölge adliye mahkemesince;

a) Hakem veya hakem kurulu kararına konu uyuşmazlığın Türk hukukuna göre tahkime elverişli olmadığı,

b) Kararın kamu düzenine aykırı olduğu,

Tespit edilirse.”.

Görüldüğü gibi hakem kararının iptal edilebilmesi için, MTK made 15/A'nın düzenlediği durumlardan en az birinin varlığı yeterlidir. Bu sayılan hallerden birinin olmadığı durumlarda asliye hukuk mahkemesi hakem kararının iptali talebini reddetmekle yükümlüdür. Belirtmek gerekir ki söz konusu hükümde belirtilen iptal sebepleri asliye hukuk mahkemesi tarafından resen dikkate alınır.

MTK'nın söz konusu maddesinin devamında, asliye hukuk mahkemesinin daha bir takdir yetkisi düzenlenmiştir. Bu hükme göre, *“Hakem veya hakem kurulunun, tahkim anlaşması dışında kalan bir konuda karar verdiği iddiasıyla açılan iptal davasında, tahkim anlaşması kapsamında olan konuların, tahkim anlaşması kapsamında olmayan konulardan ayrılması mümkün olduğu takdirde, hakem kararının sadece tahkim anlaşması kapsamında olmayan konuları içeren bölümü iptal edilebilir.”.*

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 15. maddesi uyarınca, hakem kararına karşı iptal davası, otuz gün içerisinde açılabilir. Kanun'da otuz günlük sürenin ne zaman başlayacağı da belirtilmiştir. Şöyle ki, *“süre, hakem kararının veya düzeltme, yorum ya da tamamlama kararının taraflara bildirildiği tarihten itibaren işlemeye başlar.”.*

Davaya bakan mahkeme aksine karar vermedikçe iptal davası, dosya üzerinden görülür. İptal davası hakkında asliye hukuk mahkemesi tarafından verilen karara karşı temyiz kanun yoluna gidilebilir. Yargıtay tarafından yapılan temyiz incelemesi, kanunda düzenlenen iptal sebepleri ile kısıtlıdır. Yargıtayın verdiği karara karşı ise karar düzeltme kanun yoluna gidilmesi mümkün değildir⁴⁰⁶.

⁴⁰⁶ Oğuz Han Koç, **a.g.e.**, s. 58-59.

D. Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye`de Tanınması ve Tenfizi

1. Genel Olarak

Türk hukukunda yabancı hakem kararlarının tenfizi, Türkiye`nin taraf olduğu Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi hakkında 1958 tarihli New York Anlaşması⁴⁰⁷ veya 5718 sayılı MÖHUK hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir⁴⁰⁸.

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi meselesini düzenleyen 5718 sayılı MÖHUK`ün 60-63. maddeleri ve New York Anlaşması`nın hükümleri, milletlerarası ticari tahkim alanında asgari adalet kurallarını tespit etmiştir. Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizini düzenleyen hükümler, milletlerarası ticari tahkim alanında uyulması zorunlu olan asgari ilkeleri temsil eder. Bu nedenle tahkim mahkemelerinin, her daim ulusal ve milletlerarası tenfiz rejimlerinin asgari standartlarını dikkate alarak uyuşmazlığı karara bağlamaları uygun olacaktır⁴⁰⁹.

2. New York Anlaşması`na göre Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi

a. Yabancı Hakem Kararının Tenfizini Engelleyen Durumlar

(1). Tahkim Anlaşmasının Geçersizliği

Yabancı hakem kararlarının tenfizinde öncelikle dikkat edilmesi gereken husus söz konusu yabancı hakem kararının geçerli bir tahkim anlaşmasına dayanıp dayanmadığıdır. Zira tarafların aralarındaki uyuşmazlığı devlet yargısı yerine özel bir yargılama yolu ile sonuca bağlamaları aralarındaki bir anlaşmanın sonucudur.

⁴⁰⁷ RG: 21.05.1991 – 20877. Türkçe metni için bkz.: (Çevrimiçi), <http://tahkim.barobirlik.org.tr/dokuman/newyorksozlesmesi.pdf>, 17.06.2020.

⁴⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için blz.: Cemal Şanlı, Emre Esen, “Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards”, **Arbitration in Turkey**, eds.: Ali Yeşilırmak, İsmail G. Esin, Wolter Kluwer, 2015, s. 211-241.

⁴⁰⁹ Şanlı, Esen, Ataman-Fıganmeşe, **a.g.e.**, s. 676.

Tarafların yapmış oldukları bu anlaşma ise yabancı hakem tarafından verilen kararın temelini oluşturmaktadır⁴¹⁰.

Türkiye`de tenfizi talep edilen yabancı hakem kararının, geçerli bir tahkim anlaşmasına dayanması gerekir. Tahkim sözleşmesi yapılmamış ise veya esas sözleşmeye tahkim şartı konulmamış ise Türk mahkemesinde yabancı hakem kararının tenfiz talebi reddedilecektir.

New York Anlaşması`nın 5/a maddesi uyarınca tahkim anlaşmasının geçersiz olması, yabancı hakem kararının tenfizinin reddedilmesi için bir sebep oluşturur⁴¹¹. New York Sözleşmesinde aynı zamanda tahkim anlaşmasının geçersizliğinin hangi hukuk kurallarına göre belirleneceği de düzenlenmiştir. Şöyle ki, tahkim anlaşmasının geçerliliğinde mahkeme, öncelikle tarafların tahkim anlaşmasının geçerliliğine uygulanacak hukuku belirlemişlerse bu hukuku esas alır. Taraflar tahkim anlaşmasının geçerliliğine uygulanacak hukuk taraflarca seçilmemişse, bu durumda hakem kararının verildiği yer hukuku esas alınır⁴¹².

Gerçek bir tahkim anlaşmasından bahsedebilmek için ehliyet, şekil ve esas bakımından geçerli bir tahkim şartı veya sözleşmesinin bulunması gereklidir⁴¹³. Dolayısıyla New York Sözleşmesi kapsamında olan yabancı hakem kararlarının tenfizinde yazılı olarak kurulmuş, ehil taraflarca yapılmış ve esastan geçerli bir anlaşma olması şartları aranmaktadır⁴¹⁴.

Görüldüğü üzere tahkim anlaşmasının geçerliliği şekil, esastan geçerlilik ve taraf ehliyeti açısından değerlendirilmelidir. Zira bu hususlardan birinin sakatlığı yabancı hakem kararının tenfizine engel durum olarak değerlendirilecektir.

1958 tarihli New York Sözleşmesi tahkim anlaşmasının şekliyle ilgili bir kanunlar ihtilafı kuralı koymak yerine bir maddi milletlerarası özel hukuk normu

⁴¹⁰ Sibel Özel, “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizine Engel Bir Durum: Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 23, S. 1, 2017, s. 304, (**Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması**), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/331983>, 21.04.2021.

⁴¹¹ Özel, **Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması**, s. 304.

⁴¹² Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 362.

⁴¹³ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 448.

⁴¹⁴ Özel, **Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması**, s. 305.

düzenlemiştir. Bu sözleşmenin 2. maddesi uyarınca tahkim anlaşması yazılı şekilde yapılmalıdır⁴¹⁵.

Taraflar arasında şekil açısından geçerli bir tahkim anlaşmasından bahsedebilmek için tahkim anlaşmasının taraflarca imzalanması veya bu konunun taraflar arasındaki yazılı iletişimde kararlaştırılmış olması gerekmektedir⁴¹⁶.

Tahkim anlaşması usuli sonuçlar doğuran bir maddi hukuk anlaşması olduğu için tarafların sözleşme yapma ehliyetine haiz olması gerekmektedir. Ehil olmayan kişiler tarafından yapılan sözleşmeler 1958 tarihli New York Sözleşmesi kapsamında geçersiz sayılacağı için, bu kararların tenfiz edilmesine engel bir durumdur⁴¹⁷.

Tahkim anlaşmasının hata, hile, tehdit gibi sebeplere dayanarak geçersiz olduğu iddia edildiğinde, bu anlaşmanın geçerliliği, tarafların seçtiği hukuka, hukuk seçimi yapılmamışsa tahkim yeri hukukuna tabi olacaktır.

Ayrıca, tahkim anlaşmasının, taraflardan birinin diğeri üzerinde ekonomik veya sosyal üstünlüğünü kullanarak tahkim anlaşmasında eşitlik ilkesini bozması ya da taraflardan birine hakemlerin yarısından fazlasını veya tamamını seçme hakkının tanınması hakem kararının geçersizliğine sebep olacaktır⁴¹⁸.

(2). Eşitlik Hakkının İhlal Edilmesi

New York Sözleşmesi'nin 5/b maddesine göre, “*aleyhine hakem hükmü öne sürülen tarafın hakemin tayininden veya hakemlik prosedüründen usulü dairesinde haberdar edilmemiş olduğu, yahut da diğer bir sebep yüzünden iddia ve müdafâa vasıtalarını ikame etmek, imkânını elde edememiş bulunduğu*” durumlarda hakem kararının tenfizi talebi reddedilebilir.

Adil yargılama prensipine uygun ve dolayısıyla tenfizi kabul edilecek olan bir hakem karardan bahsedebilmek için, öncelikle davalının hakemlerin seçimi ve tahkim prosedüründen “usulü dairesinde haberdar edilmiş” olması gerekir⁴¹⁹.

⁴¹⁵ Özel, **Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması**, s. 307.

⁴¹⁶ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 367.

⁴¹⁷ Özel, **Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması**, s. 309.

⁴¹⁸ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 362-363.

⁴¹⁹ Adnan Deynekli, “Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması Ve Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlar”, **Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

Sözleşme bu hükmüyle usul hukukunun temel prensiplerinden en önemlisi olan “savunma haklarına riayet” ilkesini işaret etmektedir. Ancak maddede hakemlerin seçimi ve tahkim prosedürüyle ilgili davalıya yapılacak tebligatın usul ve şekli ve söz konusu tebligatların hangi hukuk kurallarına tabi olacağı öngörülmemiştir.

Doktrinde olan görüşe göre, burada, tenfiz mahkemesinin adil yargılama anlayışına atıfta bulunulmuştur. Tenfiz mahkemesi, davalının tahkim sırasında hakemlerin seçiminden ve aynı zamanda tahkim prosedüründen haberdar edildiğini ve bu süre içerisinde davalının hal ve şartlara göre talep ve iddialarını sunma ve savunma haklarını kullanma imkanına sahip olduğunu tespit ettiğinde, adil yargılama prensipine uygun bir karar verilmiş olduğu sonucuna varacaktır. Burada, mahkemenin üzerinde duracağı konu, sadece hakemlerin seçiminden ve tahkim prosedüründen davalının haberdar edilip edilmediği meselesidir⁴²⁰.

New York Sözleşmesi'nin 5/b maddesi uyarınca önemli olan davalının hakemlerin seçimi ve tahkim prosedüründen haberdar edilmesidir. Belirtmek gerekir ki, davalı her türlü yolla haberdar edilmiş olabilir. Ancak, bunun ispat edilmesi gerektiğinden tebligatların kesin biçimde bu olguyu ispata elverişli vasıtalarla yapılması gerekmektedir.

New York Sözleşmesi'nin 5/b maddesine göre, davalı hakemlerin seçimi ve tahkim prosedürüyle ilgili usulünce haberdar edilmiş olsa da, “diğer bir sebep yüzünden delillerini ikame etmek imkanını elde edememiş ise” yine de savunma haklarına riayet edilmiş sayılmaz⁴²¹.

(3). Tahkim Anlaşmasının veya Tarafların İradesinin Dışında Kalan Konularla İlgili Karar Verilmesi

Hakemler, sadece tarafların tahkim anlaşmasında belirttikleri konuda yetkili olup, hakemlik görevlerini tarafların tahkim anlaşmasında belirledikleri usulde ve sınırlar içerisinde yapmak zorundadırlar. Aksi halde hakemler, yetkilerini aşmış

Dergisi, C. 16, S. Özel, 2015, s. 120, (Çevrimiçi), <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/ADNAN-DEYNEKL%C4%B0.pdf>, 21.04.2021; Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, a.g.e., s. 692.

⁴²⁰ Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, a.g.e., s. 692.

⁴²¹ Şanlı, Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, s. 476-479.

sayılırlar. Gerçekten de tarafların ortak iradesi ile kararlaştırdıkları tahkim anlaşmasının hükümleri hakemler tarafından hiçe sayılarak karar verilmişse bu durum, hakemlerin yetkilerini aştığı anlama gelir⁴²².

Uyuşmazlığın esasına uygulanan hukuk konusu, hakemlerin kendilerine verilen yetki çerçevesinde hareket etmeleri bakımından önem taşır. Zira, hakemler, tarafların sözleşmede kararlaştırdıkları uygulanacak hukukun dışında bir hukuku uyuşmazlığın çözümü için uygularlarsa bu zaman yetkilerini aşmış sayılırlar.

New York Sözleşmesi uyarınca, hakem mahkemesinin tahkim anlaşması dışında kalan konularda karar verdiği iddiasının kabulü durumunda, tahkim anlaşması kapsamında olan konular diğer konulardan kolayca ayrılabilirse, hakem kararının sadece tahkim anlaşması kapsamında olmayan kısmının tenfizinin reddine katat verilebilir. Yani hakem kararı kısmen tenfiz edilebilir.

Aynı şekilde hakemlerin kendilerinden talepedilenden fazlasına hükmetmelerfi mümkün değildir. Hakem kararı talepe uygun şekilde verilmelidir⁴²³.

(4). Hakem Seçim Yöntemine veya Usule uygulanacak Hukuka Aykırılık

Taraflar tahkim anlaşmasında veya daha sonra hakemlerin seçilme usulünü belirleyebilirler. Bu durumda hakemler bu anlaşmaya aykırı olarak seçilirse hakem kararının tenfizi talebinin redd edilmesi söz konusu olabilir. Aynı zamanda tahkim anlaşmasında uyuşmazlığı çözecek olan hakem veya hakem kurulu ismen belirlenmiş ise uyuşmazlığın başka hakem tarafından çözümlenmesi hakem kararının tenfiz talebinin reddine sebep olabilir⁴²⁴.

New York Sözleşmesi uyarınca, tahkim usulüne uygulanacak kuralların ihlal edilmesi, hakem kararının tenfizini engelleyen durumlardan biridir. Şöyle ki, taraflar tahkim usulüne uygulanacak hukuk kuralları hakkında irade beyanında bulunabilirler. Tarafların yetkilendirdikleri hakemler, tahkim yargılamasını tarafların belirledikleri usule uygun, taraflarca usule uygulanacak hukuk belirlenmemiş ise, usule

⁴²² Ertekin, Karataş, **a.g.e.**, s. 289.

⁴²³ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 378-381.

⁴²⁴ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 382-383.

uygulanması gereken kanuna uygun olarak yürütmek zorundadırlar. Aksi takdirde, hakem kararının tenfizi ret edilebilir.

Milletlerarası tahkimde, usule aykırılık denildiği zaman, hakemlerin tahkim yargılamasını, uyulması gereken usul kurallarına aykırı olarak yürütmesi anlaşılmaktadır. Bu nedenle, tahkim usulüne aykırılık dolayısıyla hakem kararının tenfizi talebinin ret edilebilmesi için ihlal edilmiş bir usul hukuku kuralının varlığı gerekir. Bu nedenle, maddi hukuk kurallarının yanlış uygulanması, usul hukukuna aykırılık olarak değerlendirilemez⁴²⁵. Zaten tenfiz davasının konusu ve işlevi, hakemlerin maddi hukuk kurallarını doğru uygulayıp uygulamadıklarını denetlemek değildir⁴²⁶.

(5). Hakem Kararının Bağlayıcı Olmaması veya İptal Edilmiş Olması

New York Sözleşmesi'nin 5/e maddesi uyarınca, yabancı hakem kararının tenfiz edilebilmesi için kararın taraflar açısından “bağlayıcı” hale gelmesi şartı gerekmektedir⁴²⁷. Bu hükümle henüz yargı mercileri önünde tartışma konusu olan veya ileride olabilecek kararların bir başka ülkede icrasının doğuracağı sorunlara karşı davalının korunması amaçlanmıştır. Buna göre davalı, henüz kararın bağlayıcı olmadığını iddia ve ispat ederek tenfizi önleyebilir. Burada sorun “bağlayıcılık” kavramının akit devletlerde farklı şekillerde anlaşılmasıdır. Şöyle ki, bazı ülke mahkemeleri, “bağlayıcılık” kavramını, tenfizi talep edilen kararın, verildiği ülke mahkemelerinde kesinleştirilmesi olarak yorumlarken, diğer bazı ülke mahkemeleri ise tarafların öngördüğü tahkim düzenlemesi içinde karara karşı temyiz veya itiraz yollarının tükenmiş olması şeklinde yorumlamıştır⁴²⁸.

Doktrinde olan görüşe göre, Sözleşmenin söz konusu hükmü anlamında hakem kararları, kararlara karşı tahkim içi temyiz veya itiraz yollarının tüketilmiş olması veya bu tür bir usulün bulunmaması halinde doğrudan bağlayıcı sayılmalıdır. Zira, tahkim

⁴²⁵ Yavuz Kaplan, **Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık**, Ankara, Seçkin yayıncılık, 2002, s. 32-33, **(Usule Aykırılık)**.

⁴²⁶ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 382-384.

⁴²⁷ Deynekli, **a.g.m.**, s. 117; Senem Bahçekapılı Vincenzi, “Verildiği Ülkede İptal Edilen Hakem Kararlarının New York Konvansiyonu Uyarınca Tenfizi” **MHB**, C. 36, S. 1, 2016, s. 78, (Çevrimiçi), file:///C:/Users/HP/Downloads/Verildigi_Ulkede_Iptal_Edilen_Hakem_Kara.pdf, 21.04.2021.

⁴²⁸ Tartışmalar için bkz.: Bahçekapılı Vincenzi, **a.g.m.**, s. 79-80.

tarafların iradesiyle yürütülen yargılama tekniği olduğundan, hakem kararlarının bağlayıcılığının tespitinde de taraf iradeleri esas alınarak, onların seçtikleri veya öngördükleri kurallara göre temyiz veya itiraz yolları tüketildiği ya da bu tür yollar öngörülmediği takdirde, verildiği andan hakem kararlarını bağlayıcı saymak en doğru yorum tarzı olacaktır.

New York Sözleşmesi'nin 5/e maddesine göre, hakem kararının iptal edilmiş olması veya icrasının ertelenmiş olması da tenfize itiraz sebepleri arasında yer alır. Buna göre, tenfizi talep edilen hakem kararı herhangi bir devlet mahkemesi tarafından değil, münhasıran kararın verildiği veya tahkimin usul açısından tabi olduğu ülke hukukuna göre yetkili olan mahkeme tarafından iptal edilmiş veya icrası ertelenmiş ise, tenfiz talebi reddedilir⁴²⁹.

(6). Uyuşmazlığın Tahkime Elverişli Olmaması

New York Sözleşmesi'nin 5/2/a maddesi uyarınca uyuşmazlığın tahkime elverişli olup olmaması tenfiz devleti hukukuna göre karara bağlanacaktır⁴³⁰. Diğer tenfize engel sebeplerden farklı olarak, bu itiraz sebebi, tenfiz mahkemesi tarafından resen dikkate alınmalıdır⁴³¹.

Örneğin HMK'nın 74. maddesine göre, “*Açıkça yetki verilmemiş ise vekil; sulh olamaz, hâkimi reddedemez, davanın tamamını ıslah edemez, yemin teklif edemez, yemini kabul, iade veya reddedemez, başkasını tevkil edemez, haczi kaldıramaz, müvekkilinin iflasını isteyemez, tahkim ve hakem sözleşmesi yapamaz, konkordato veya sermaye şirketleri ve kooperatiflerin uzlaşma yoluyla yeniden yapılandırılması teklifinde bulunamaz ve bunlara muvafakat veremez, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına başvuramaz, davadan veya kanun yollarından feragat edemez, karşı tarafı ibra ve davasını kabul edemez, yargılamanın iadesi yoluna gidemez, hâkimlerin fiilleri sebebiyle Devlet aleyhine tazminat davası açamaz, hangileri hakkında yetki verildiği açıklanmadıkça kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarla ilgili davaları açamaz ve takip edemez.*”. Kanunun bu hükmünden açıkca anlaşıldığı üzere temsil yetkisi olan acente,

⁴²⁹ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 502; Bahçekapılı Vincenzi, *a.g.m.*, s. 83-84.

⁴³⁰ Deynekli, *a.g.m.*, s. 121.

⁴³¹ Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe, *a.g.e.*, s. 702.

vekil ve diğer temsilciler açıkca yetki verilmediği sürece tahkim veya hakem sözleşmesi yapamaz ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvuramaz⁴³².

(7). Kararın Tenfiz Devleti Hukukunun Kamu Düzenine Aykırı Olması

New York Sözleşmesi'nin 5/2/b maddesi uyarınca, hakem kararı tenfizi talep edilen ülke hukukunun kamu düzenine aykırılık teşkil ederse tenfiz talebi reddedilebilir.

Doktrinde kamu düzeni genel olarak, *“bir toplumun, belirli bir zaman dilimi içerisinde, siyasi, sosyal, ekonomik, ahlaki ve hukuki açılardan temel yapısını belirleyen ve temel çıkarlarını koruyan kurum ve kurallar bütünüdür”* şeklinde tanımlanır⁴³³.

Devletin vazgeçemeyeceği temel ilkeler, kamu düzenini ilgilendiren konular olup, genel olarak, kamu düzenini koruma amacını güden emredici kanun hükümlerine aykırılık, kamu düzeninin müdahalesini gerektiren konulardır.

Kararı veren hakemlerin bağımsız ve tarafsız olmaması, sözleşme konusunun ahlak ilkelerine aykırılığı, tahkim anlaşmasında taraflardan birine üstünlük tanınması, hakem kararının gerekçesiz olduğu durumlar kamu düzenine aykırılık olarak nitelendirilebilir⁴³⁴.

Kamu düzenine aykırılığın olup olmasının ispatlanması bazı durumlarda için esasına da girilmesini gerektirebilir. Ancak bu durum sınırlıdır ve istisnai durumdur. Mahkemenin kamu düzenine aykırılık iddiasını sebebiyle için esasına girebilmesi için, bu iddiayı ileri süren tarafın dilekçesinde hakem kararının hangi kamu düzeni ilkesine aykırılık oluşturduğunu açık bir şekilde belirtmesi gerekir. Herhangi

⁴³² Nurcan Demirtaş, “Acentenin Davada Müvekkilini Temsil Etmesi”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 1, 2019, s. 96, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/810674>, 03.05.2021.

⁴³³ Süha Tanrıver, “Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizi Bağlamında Kamu Düzeninin Etkisi”, **MHB**, S. 17-18, 1997-1998, s. 467, (**Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizi**), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99558>, 17.06.2020; Kemal Dayınlı, **Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni ve Tahkime Etkileri**, Ankara, 2011, s. 9, (**Kamu Düzeni**).

⁴³⁴ Deynekli, **a.g.m.**, s. 121.

bir hukuk kuralının yanlış uygulanması veya maddi olayların yanlış değerlendirilmesi tek başına kamu düzenine aykırılık teşkil etmez⁴³⁵.

3. 5718 sayılı MÖHUK uyarınca Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi

5718 sayılı MÖHUK`da kanunkoyucu hakem kararların tenfizi için aranan şartları olumsuz bir şekilde tespit etmiştir. Başka bir deyişle varlığı gerekli olan şartları tespit etmek yerine, bulunmaması gereken şartları tespit etmiştir. Bu nedenle Kanunda tespit edilen şartları taşımayan yabancı hakem kararları tanınıp veya tenfiz edilecektir⁴³⁶.

Yabancı hakem kararlarının tanınması veya tenfizi için bulunmaması gerekli şartlar MÖHUK`un 62. maddesinde tespit edilmiştir. MÖHUK`un 62. maddesine göre,

- “a) Tahkim sözleşmesi yapılmamış veya esas sözleşmeye tahkim şartı konulmamış ise,*
- b) Hakem kararı genel ahlaka veya kamu düzenine aykırı ise,*
- c) Hakem kararına konu olan uyuşmazlığın Türk kanunlarına göre tahkim yoluyla çözümü mümkün değilse,*
- ç) Taraflardan biri hakemler önünde usulüne göre temsil edilmemiş ve yapılan işlemleri sonradan açıkça kabul etmemiş ise,*
- d) Hakkında hakem kararının tenfizi istenen taraf, hakem seçiminden usulen haberdar edilmemiş yahut iddia ve savunma imkanından yoksun bırakılmış ise,*
- e) Tahkim sözleşmesi veya şartı taraflarca tabi kılındığı kanuna, bu konuda bir anlaşma yoksa hakem hükmünün verildiği ülke hukukuna göre hükümsüz ise,*
- f) Hakemlerin seçimi veya hakemlerin uyguladıkları usul, tarafların anlaşmasına, böyle bir anlaşma yok ise hakem hükmünün verildiği ülke hukukuna aykırı ise,*
- g) Hakem kararı, hakem sözleşmesinde veya şartında yer almayan bir hususa ilişkin ise veya sözleşme veya şartın sınırlarını aşıyor ise bu kısım hakkında,*

⁴³⁵ Erdem, **a.g.e.**, s. 675-677.

⁴³⁶ Doğan, **a.g.e.**, s. 177.

h) Hakem kararı tabi olduğu veya verildiği ülke hukuku hükümlerine veya tabi olduğu usule göre kesinleşmemiş yahut icra kabiliyeti veya bağlayıcılık kazanmamış veya verildiği yerin yetkili mercii tarafından iptal edilmiş ise,” yabancı hakem kararının tenfizi talebi reddedilir.

MÖHUK'un 62. maddesi gereğince yukarıdaki hususların ispat yükü de karşı tarafa aittir⁴³⁷.

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi ile ilgili yasal düzenlemelere bakıldığında bu kararların tanınması ve tenfizi konusunda MÖHUK'da çeşitli kurallar belirtilmiş olsa da, taraf olan devletlerin sayı göz önünde bulundurulduğunda kural olarak sözleşmeye taraf olan ülkelerden birinde verilmiş yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde 1958 tarihli New York Sözleşmesi uygulanmaktadır. Buna karşılık, yabancı hakem kararı bu sözleşmeye taraf olmayan bir devletde verilmişse bu zaman MÖHUK hükümleri uygulanacaktır⁴³⁸.

MÖHUK'un 60. maddesine göre yabancı hakem kararının tenfizi için bu kararın kesinleşmiş ve icra kabiliyeti kazanmış olması gerekmektedir. Kanunun lafzından anlaşılabacağı üzere söz konusu yabancı hakem kararlarının kesinleşmiş, icra kabiliyeti kazanmış ve taraflar açısından bağlayıcı hale gelmiş sayılabilmesi hali hakem kararının verildiği yer hukukuna veya hakem kararının esasına ilişkin hukuka göre belirlenir⁴³⁹. Belirtmek gerekir ki, yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfiz edilmesi ile ilgili MÖHUK'un içerdiği kurallarla 1958 tarihli New York Sözleşmesi kuralları arasında önemli farklılıklar bulunmamaktadır⁴⁴⁰.

⁴³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Çelikel, Erdem, **a.g.e.**, s. 799 vd.

⁴³⁸ Zeynep Derya Tarman, “Yabancı Mahkeme Ve Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Bazı Tespitler” **MHB**, C. 37, S. 2, 2017, s. 801, (Çevrimiçi), file:///C:/Users/HP/Downloads/Yabanci_Mahkeme_ve_Hakem_Kararlarinin_Tu.pdf, 21.04.2021; Cemal Şanlı, “Türkiye’de Yargıtay Kararlarına Göre Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, **MHB**, C. 17, S. 1-2, 1997, s. 395, (**Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi**), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/99552>, 21.04.2021.

⁴³⁹ Yavuz Kaplan, “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kesinleşme ve Bağlayıcılık Ölçütlerinin Değerlendirilmesi”, **AÜEHFD**, C. 5, S. 1-4, 2001, s. 421, (**Kesinleşme ve Bağlayıcılık Ölçütlerinin Değerlendirilmesi**), (Çevrimiçi), file:///C:/Users/HP/Desktop/2001_V_19.pdf, 21.04.2021.

⁴⁴⁰ Seden Dürüstkan, “Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s. 13; Tarman, **a.g.m.**, s. 801.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYUŞMAZLIKLARIN TAHKİM DIŞINDAKİ DİĞER ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI İLE ÇÖZÜMLENMESİ

A. Genel Olarak

Uluslararası ticari uyuşmazlıkların mahkemelerce veya tahkim usulü ile çözümü kimi zaman hem masraflı hem de zaman açısından elverişsiz olduğundan iş adamları bakımından aralarındaki uyuşmazlıkların daha kolay usullerle ve daha kısa süre içerisinde çözümülenmesi avantaj sağlar.

Yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı uluslararası ticarette söz sahibi olan ICC, UNCITRAL gibi bazı kuruluşlar, tahkim kurumu dışında da alternatif uyuşmazlık çözüm yolları üzerinde çalışarak bazı kurallar geliştirmişler.

Belirtmek gerekir ki, mahkeme ve hakem kararlarından geriye kalan uyuşmazlık çözümleri taraflar için bağlayıcı değildir⁴⁴¹.

B. Uyuşmazlıkların “Alternatif Uyuşmazlık Çözme Usulleri” ile Çözümü (ADR/ *Alternative Dispute Resolution*)

Uluslararası ticari uyuşmazlıklar diğer tüm uyuşmazlıklar gibi nihai olarak ya milli mahkemeler ya da hakem mahkemelerince çözümlenmektedir. Ancak günümüzde hem milli mahkemelerde hem de tahkim mahkemelerinde uyuşmazlıkların geç sonuçlanması ve bu yargılamaların daha masraflı olması nedeniyle, hukukçular, siyasetçiler ve sosyologlar klasik mahkeme usulü dışında alternatif uyuşmazlık çözme yöntemleri üzerinde çalışmaktadırlar⁴⁴².

Belirtmek gerekir ki, özel hukukta her uyuşmazlığın çözümünün devletten beklenmesi mahkemelerin iş yükünü aşırı derecede artırır ki bu da yargılamaların çok uzun sürmesine neden olur. Bu durumda adil yargılama hakkının bir unsuru olan makul sürede yargılama ilkesi temelinden sarsılır⁴⁴³. Bu nedenlerle, devlet yargısına

⁴⁴¹ Erdem, **a.g.e.**, s. 681.

⁴⁴² Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 557.

⁴⁴³ Adil yargılama hakkı ve alternatif uyuşmazlık çözüm yolları arasındaki ilişkiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Gülgün Ildır, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler)**, Ankara, 2003, s. 43 vd.

alternatif teşkil eden tahkim yargısının dışında, uyuşmazlıkların çözümü için çeşitli alternatif uyuşmazlık çözme yöntemleri geliştirilmektedir. Zira mahkeme sisteminde uyuşmazlık çözüm sürecinde modern toplumların karşılaştıkları sorunlar, bu sistemde bir reform yapılması zorunluluğunu doğurmuş ve uyuşmazlık tarafları resmi makamların müdahalesi olmaksızın söz konusu uyuşmazlıklarını çözmeye yönelik alternatif yollara yönelmişlerdir. Mahkemelerdeki yargılamada aşırı zaman ve para harcaması, mahkemelerde artan iş yükü nedeniyle pek çok kişinin adalete ulaşamaması veya geç ulaşması gibi sorunlar sebebiyle kısaca “ADR” olarak nitelendirilen alternatif uyuşmazlık çözüm yolları (alternative dispute resolution) ortaya çıkmıştır⁴⁴⁴.

ADR usulleri devlet yargısına “alternatif” teşkil eden uyuşmazlık çözüm yöntemleridir⁴⁴⁵. Ancak belirtmek gerekir ki söz konusu “alternatif” sözcüğü yargı yolu yerine ikame edecek bir usulü ifade etmez. Özellikle de arabuluculuk ve müzakere gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri dava yoluyla birlikte uygulanan, dava yolunun yanında seçimlik olarak bulunan yöntemlerdir⁴⁴⁶. Yani buradaki “alternatif” kavramını mahkemelerde uygulanacak yargılama kurallarına alternatif olarak düşünmek gerekir⁴⁴⁷.

Belirtmek gerekir ki, ADR yöntemleri elektronik ortamda ve elektronik ticarettede de uygulanmaktadır. “Online ADR” denilen bu yöntem, bilgi teknolojilerinin bir çok uyuşmazlığın çözümünde etkin rol oynadığını açık şekilde göstermektedir⁴⁴⁸.

⁴⁴⁴ İbrahim Özbay, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri”, **Erzurum Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, S. 3-4, 2006, s. 459, Çevrimiçi, https://hukukdergi.ebyu.edu.tr/wp-content/uploads/2015/10/2006_X_2_17.pdf, 18.07.2020; Mustafa Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, Ankara, Yaklaşım Yayıncılık, 2004, s. 153.

⁴⁴⁵ Bkz.: İdr, **a.g.e.**, s. 21 vd.; Ziya Akıncı, “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları”, **BATİDER**, C. 18, S. 2, 1996, s. 109 vd., (**Alternatif Çözüm Yolları**), Çevrimiçi, <https://www.jurix.com.tr/article/6102>, 15.07.2020.

⁴⁴⁶ Özbek, **a.g.e.**, s. 451 vd.

⁴⁴⁷ İdr, **a.g.e.**, s. 21; Özbay, **a.g.m.**, s. 460.

⁴⁴⁸ Elektronik ticaretlerden doğan uyuşmazlıklarda alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri için bkz.: Uhlfelder Daniel, “Alternative Dispute Resolution For E-Commerce”, Çevrimiçi, <https://www.dwulaw.com/news/alternative-dispute-resolution-for-e-commerce/>, 20.07.2020.

1. Alternatif Uyuşmazlık Çözümünün Unsurları

Biz ADR`in üç unsurundan bahsedebiliriz. Bunlardan ilki, çözüme ulaşmada üçüncü kişinin müdahalesinin gerekliliğidir. Zira alternatif uyuşmazlık çözümü, fikir ayrılıklarının taraflarca giderilemediği ve bunların uyuşmazlığa dönüştüğü safhada çözüm getirmektedir. Çözüme ulaşmada taraflara yardım eden üçüncü kişi ise, genel anlamda tarafsız üçüncü kişi olarak anılmakta ve bu üçüncü kişi her ADR yönteminde farklı şekilde isimlendirilmektedir.

ADR`in ikinci unsuru, bu yöntemlere tarafların iradesiyle başvurulabileceği gibi, aynı zamanda devlet yargısı veya hakem yargısı zamanı tarafların talebi ya da doğrudan hakim veya hakemin inisiyatifi ile de başvurulabileceğidir. Bazı durumlarda alternatif uyuşmazlık çözümü yargılamanın zorunlu parçası olarak da düzenlenebilir⁴⁴⁹.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin üçüncü unsuru ise, alternatif usullerle ulaşılan sonucun taraflar için bağlayıcı nitelikte olmamasıdır⁴⁵⁰. Buna karşılık olarak taraflar bu sonucun bağlayıcı olmasını da kararlaştırabilirler⁴⁵¹.

2. Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri

a. Uzlaştırma

Doktrinde olan bir görüşe göre, geniş anlamda uzlaştırma “arabuluculuk” kavramına dahildir. İşlevleri açısından uzlaştırıcı ve arabulucu arasında bir fark bulunmamaktadır. Bununla birlikte kullanılan terim ne olursa olsun uzlaştırıcı veya arabulucu olarak atanan kişinin uyuşmazlıkla ilgisi olmayan veya tarafsız bir kişi olması gerekir⁴⁵². Doktrindeki birincinin aksi olan ikinci görüş ise, arabulucunun görevinin sadece tarafları bir araya getirmek olduğu ve uzlaştırıcının buna ilave olarak

⁴⁴⁹ Ildır, **a.g.e.**, s. 29.

⁴⁵⁰ Ildır, **a.g.e.**, s. 27-29.

⁴⁵¹ Özbay, **a.g.m.**, s. 464.

⁴⁵² Tolga Ertike, “Uluslararası Ticarete Tahkim Ve Diğer Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 30; Akıncı, **Alternatif Çözüm Yolları**, s.103; Cengiz Serhat Konuralp, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. 35.

ortaya somut çözüm önerileri koyma görevinin de olduğu gerekçesiyle, burada iki alternatif çözüm yönteminden bahsetmek gerektiği belirtilmiştir⁴⁵³.

Tarafların anlaşması esasında, uzlaştırıcı uyuşmazlığın çözümü için taraflara önerilerde bulunabileceği gibi aynı zamanda uyuşmazlık hakkında karar da verebilir. Taraflar uzlaştırıcının önerisine ya da vermiş olduğu karara uyup uymamakta serbesttirler⁴⁵⁴.

Uzlaştırmanın başarılı olması önemli ölçüde tarafların niyetlerine bağlıdır. Şayet taraflar, ihtilafın çözümü arzusundalarsa her iki tarafın menfaatlerinin muayyen ölçüde denkleştirilmesi halinde uzlaştırıcının gayretleri olumlu sonuç verebilir. Belirtmek gerekir ki, uzlaştırma usulünün başarılı olabilmesi için uzlaştırıcının kimliği de önemli rol oynar. Genel olarak uzlaştırıcılar her iki tarafın da itibar ettiği saygın kişilerdir. Kurumsal uzlaştırma zamanı da iş dünyasında veya ihtilafın dahil olduğu sektörde tanınmış ve saygın kişiler uzlaştırıcı olarak atanmaktadır. Gerçekten de böyle saygın kişiler, taraflar üzerinde ikna edici olabilmekte ve uyuşmazlığın dostane yollarla çözümünü sağlayabilmektedirler⁴⁵⁵.

Belirtmek gerekir ki, uzlaştırma, taraflarca tahkim veya uyuşmazlığın devlet yargısı ile çözümüne bir alternatif olabileceği gibi, bu çözüm usullerine bir ön adım olarak da öngörülebilir. Birinci durumda, uzlaştırma, müstakil bir ihtilaf çözme usulü olarak seçilir. İkinci durumda ise, taraflar hakem veya milli mahkemelere gitmeden önce uzlaştırma usulüne başvurmak zorunluluğu konusunda anlaşılır. Bu durumda uzlaştırma usulünün tüketilmesi gerekir⁴⁵⁶.

Günümüzde pek çok resmi, yarı resmi kurum ve kuruluşlar uzlaştırma hizmeti sunmaktadır. Biz aşağıda ICC (*International Chamber of Commerce*) ve UNCITRAL (*United Nations Commission on International Trade Law*) Uzlaştırma Kurallarını inceleyeceğiz.

⁴⁵³ Yavuz Kaplan, “Arabuluculuk ve Türk Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısına Eleştirel Bir Bakış”, **MHB**, Yıl: 28, S. 1-2, 2008, s.119, (**Arabuluculuk**), Çevrimiçi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99327>, 20.07.2020.

⁴⁵⁴ Erdem, **a.g.e.**, s. 681.

⁴⁵⁵ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 532.

⁴⁵⁶ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 533.

(1). ICC Uzlaştırma Kuralları

1 Ocak 2014 tarihinde ICC ADR Kuralları'nın yerini ICC Uzlaştırma Kuralları aldı. Taraflar aralarında çıkabilecek uyuşmazlıkların çözüm usulü gibi ICC Uzlaştırma Kurallarını onlar arasında olan esas sözleşmede bir hüküm gibi ya da daha sonradan yapılmış sözleşmeyle kararlaştırabilirler. Taraflar arasında önceden böyle bir anlaşma olmasa dahi bir tarafın ICC'ye yaptığı uzlaştırma talebinin diğer tarafca kabul edilmesi de tarafların bu konuda anlaşmış olduğunu ifade eder (ICC Kuralları m. 3).

ICC Uzlaştırma Kurallarının 1. maddesi uyarınca taraflar başka bir alternatif uyuşmazlık çözüm usulü konusunda anlaşmamışlarsa arabuluculuk yöntemi kullanılır.

Uzlaştırıcıyı taraflar veya ICC Milletlerarası ADR Merkezi belirleyebilir. Bu Merkez taraflara uzlaştırıcı belirleye bilmeleri için uzlaştırıcı listesi sunabilir. Eğer uzlaştırıcı Merkez tarafından atanırsa, taraflar 15 gün içerisinde bu uzlaştırıcıya itiraz edebilirler. Bu durumda Merkez başka uzlaştırıcı atamalıdır (ICC Kuralları m. 5).

Belirtmek gerekir ki, söz konusu kuralların 7. maddesi uyarınca uzlaştırıcı, uyuşmazlığı hakkaniyet ve tarafsızlık ilkeleri ve tarafların talepleri çerçevesinde çözümlemelidir. Ve aynı zaman da taraflar da iyi niyetle uzlaştırıcı ile işbirliği içinde olmalıdırlar.

Bu Kuralların 8.1.b maddesine göre, her iki taraf da, uzlaştırıcı tarafından 7.2 madde uyarınca gönderilecek belgeden sonra, tek taraflı olarak uzlaştırmayı sona erdirebilirler⁴⁵⁷.

(2). UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu, 1980'de bir dizi uzlaştırma kuralları kabul etmiş ve bu uzlaştırma kuralları 4 Aralık 1980'de BM Genel Kurulunca uluslararası ticaret uygulayıcılarına tavsiye edilmiştir.

UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları çerçevesinde bir uyuşmazlığın çözümlenebilmesi için tarafların sözleşme ile bu usulü kabul etmeleri gerekmektedir.

⁴⁵⁷ Erdem, **a.g.e.**, s. 682-683.

Bu nedenle UNCITRAL taraflara, sözleşmelerine ekleyebilecekleri uzlaştırma klostarı tavsiye etmektedir.

Bu kuralların 2. maddesine göre, uzlaştırma arzusunu ifade eden talebin karşı tarafa ulaşması ile uzlaştırma prosedürü başlamış olur. Taraflar kendi isteklerine bağılı olarak bir, iki veya üç uzlaştırıcı atayabilir veya uzlaştırıcı ataması için kurumlara başvurabilirler. Ancak burada tahkimden farklı olarak tarafların uzlaştırıcı atama konusunda anlaşamadıkları durumlarda, zorunlu bir atama makamı öngörülmemiştir. Dolayısıyla, uzlaştırma usulü, tarafların uzlaştırıcının tayini konusunda karşılıklı anlaşmaları halinde yürürlük kazanacaktır.

UNCITRAL Uzlaştırma Kurallarına göre de, uzlaştırma, tamamen tarafların, uzlaştırıcının onlara sunduğı anlaşmaya uymalarına bağılı olarak gerçekleşen ihtiyati bir ihtilaf çözme yöntemidir. Şöyle ki, uzlaştırıcı iyi niyet, ahlak ve adalet ilkelerine uygun olarak taraflar arasındaki uyuşmazlığı değerlendirerek, neticede ihtilafların arınmasına dönük bir anlaşma tasarısını taraflara sunar. Taraflar bu anlaşmayı kabul ederse uyuşmazlık dostane yolla çözümlenmiş olur. Aksi takdirde uzlaştırma prosedürünün başarısızlıkla sonuçlandığı kabul edilir⁴⁵⁸.

b. Vakıaların Tespiti Yöntemi (Fact Finding)

Vakıaların tespiti yöntemi uyuşmazlıkları belirleyen ve açığa çıkaran bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem taraflar aksini kararlaştırmadıkça bağlayıcı olmayan, uyuşmazlığı belirleyen ve açıklığa kavuşturan bir nevi araştırma yöntemini de içeren, tarafsız üçüncü kişi veya kurul tarafından yürütölen bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Bu yöntemin uygulanmasıyla sonuç olarak uyuşmazlık çözümlenmese bile, arabuluculuk, kısa duruşma veya tahkim gibi diğör alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini tamamlamakta önemli bir işlev yerine getirir⁴⁵⁹.

Vakıaların tespiti yönteminin diğör bir uygulama alanı, vakıa tespitçisinin, taraflar uzlaşmaz bir durum içerisinde oldukları zaman onları neleri tehlikeye attıkları konusunda uyaran bir rapor hazırlamaktır. Taraflar bu yöntemle başvurdukları zaman devlet yargısına baş vurdukları takdirde davayı kazanma olasılıklarının ne olacağı

⁴⁵⁸ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 535-536.

⁴⁵⁹ Ildır, *a.g.e.*, s. 83; Özbay, *a.g.m.*, s. 469.

hakkında bilgi sahibi olurlar ve böylelikle uyuşmazlığın nasıl çözüleceği hakkında daha rahat karar verebilirler⁴⁶⁰.

Vakıaların tespiti yönteminde vakıa tespitçisi bir üçüncü kişi olabileceği gibi bir kurul da olabilir. Vakıa tespitçisi taraflarca veya üçüncü bir kişi ya da kurul tarafından atanabilir. Vakıa tespitçisinin tarafsız, bağımsız, saygın, taraflarda inanırılık uyandırabilen, değersiz ve uyuşmazlık açısından önemsiz vakıaları elemesini bilen bir kişi olması gerekir. Bazı durumlarda, vakıa tespitçisinin, uyuşmazlığın niteliğine göre uzman bir kişi olması gerekir⁴⁶¹.

Vakıaların tespiti yöntemiyle vakıa tespitçisinin hazırlayacağı rapor genellikle diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulduğu zaman uyuşmazlığı çözümlenmesine odaklanılmasını amaçlar. Bu sebeple bu yöntem yararlı bir uyuşmazlık çözüm yolu olarak bilinmektedir⁴⁶².

c. Müzakere

İnsanlar günlük hayatlarında mali veya kişisel konularda birçok meseleyi müzakere ederler. Günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelen müzakere, hukuki uyuşmazlıkların çözümü gibi de önemli bir yere sahiptir⁴⁶³.

Müzakere, rekabet halinde olan veya çatışan çıkarları bulunan ve bu konuda anlaşmaya çalışan tarafları içeren bir süreçtir. Adli bir toplantı ile yürütülen müzakere yoluyla, tarafların isteklerinin ve bakış açılarının açığa çıkması ve uyuşmazlık halinde olan taraflara en uygun anlaşmanın sunulabilmesi sağlanır. Böylelikle taraflar, aralarında olan herhangi bir ilişkiyi koruyabilir veya bu ilişkiyi güçlendirebilirler⁴⁶⁴.

Müzakere, taraflara alternatif uyuşmazlık çözümü ve çözüm sürecini bizzat kontrol etme imkanı tanımaktadır ⁴⁶⁵ . Müzakere tarafların gönüllü olarak başvurabilecekleri bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olup, alternatif

⁴⁶⁰ Ildır, **a.g.e.**, s. 79; Konuralp, **a.g.e.**, s. 38.

⁴⁶¹ Ildır, **a.g.e.**, s. 79; Konuralp, **a.g.e.**, s. 38.

⁴⁶² Ildır, **a.g.e.**, s. 79; Özbay, **a.g.m.**, s. 469.

⁴⁶³ Konuralp, **a.g.e.**, s. 23.

⁴⁶⁴ Kaplan, **Arbuluculuk**, s. 118.

⁴⁶⁵ Konuralp, **a.g.e.**, s. 24; Bahattin Aras, “Genel Olarak Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Temel Özellikleri”, **Adalet Dergisi**, Y. 100, S. 35, 2009, s. 64.

uyuşmazlık çözüm yöntemleri içerisinde en az resmi olanıdır. Bu yöntemle uyuşmazlık tarafları kendi usul kurallarını belirleyerek kendi uyuşmazlıklarını birlikte çözerler. Müzakere zamanı taraflar üçüncü kişinin yardımına başvurmazlar⁴⁶⁶.

Çözüm müzakere yoluyla arandığında taraflar kendi çıkarlarını koruyacak çözümü üretme çabası içerisinde olurlar. Burada amaç, karşı tarafın fikirlerini çürütmek değil, aksine her iki tarafın fikirlerini açık beyan etmesi ve onların her ikisinin menfaatine en uygun çözüme ulaşabilmektir⁴⁶⁷. Bu nedenle müzakereyi, “özel bir anlaşmazlığın gerçek bir uyuşmazlığa dönüşmesini engelleyen bir yol” olarak da tanımlayabiliriz⁴⁶⁸.

d. Arabuluculuk (Mediation)

Arabuluculuk⁴⁶⁹, taraflar arasındaki uyuşmazlığın gönüllü ve tarafsız bir üçüncü kişi yardımı ile çözümlenmesi usulüdür⁴⁷⁰. Arabulucukta taraflar, bir arabulucunun yardımı ile uyuşmazlığı çözüme kavuşturabilmek için anlaşarak uzlaşma isteklerini belirtirler⁴⁷¹. Bu anlamda arabulucu, uyuşmazlığın çözümü için müzakerelere katılmayıp, yalnızca taraflara yardımcı olan üçüncü kişi konumundadır. Yani arabulucu, hakim gibi tarafları zorlayan ve bağlayan karar vermez, bunun aksine onların kendilerinin uzlaşıp çözüme ulaşmalarına yardım eder. Arabuluculuk alternatif uyuşmazlık çözüm yolunun başarıyla sonuçlanması etkin bir arabulucunun seçilmesine bağlıdır⁴⁷².

Arabuluculuk süreci ve arabulucunun işlevi, taraflar arasındaki ilişkiye ve uyuşmazlığın yapısına bağlı olarak değişebilir. Arabulucu tarafların her birinin menfaatlerini ve endişelerini belirleyebilir, taraflar arasında bilgi ve mesaj taşıyabilir, taraflar arasındaki uyuşmazlık konularını belirleyebilir ve bunları sınırlandırabilir, olası bir anlaşmanın temelini ve anlaşma yapılamadığı takdirde karşılaşılabilecek sorunları tespit edebilir, işbirliğine dayalı ve sorun çözücü bir yaklaşım getirebilir.

⁴⁶⁶ Konuralp, **a.g.e.**, s. 24.

⁴⁶⁷ Akıncı, **Alternatif Çözüm Yolları**, s.102; Konuralp, **a.g.e.**, s. 24.

⁴⁶⁸ Özbay, **a.g.m.**, s. 470.

⁴⁶⁹ Arabuluculuk kelimesinin kökeni Latince “mediare” kelimesinden gelip, araya girme (“go between”) anlamını verir. Bkz.: Ildır, **a.g.e.**, dn. 2, s. 78.

⁴⁷⁰ Özbay, **a.g.m.**, s. 465.

⁴⁷¹ Ildır, **a.g.e.**, s. 88-89.

⁴⁷² Özbay, **a.g.m.**, s. 465.

Belirtmek gerekir ki, arabulucunun en önemli görevlerinden biri taraflar arasındaki iletişimi arttırmasıdır⁴⁷³.

Arabulucunun en önemli özelliklerinden biri sıkı kurallarının olmaması ve esnekliğidir. Şöyle ki arabulucu devlet yargısını yürüten hakimler gibi usul kurallarına sıkı sıkıya uymak zorunda değildirler. Hatta arabulucunun usul kurallarını taraflar da belirleyebilirler⁴⁷⁴.

Arabuluculuğun diğer bir özelliği gizlilik ilkesidir⁴⁷⁵. Her şeyden önce arabuluculuk prosedürü zamanı müzakere edilen hususlar mahkemelerde delil olarak kullanılamaz. Taraflarca aksi kararlaştırılmadığı sürece arabulucu, arabuluculuk faaliyeti esnasında ona sunulan veya diğer bir şekilde elde ettiği belge ve bilgileri gizli tutmakla yükümlüdür. Aynı zamanda taraflar da gizlilik ilkesine uymak zorundadırlar⁴⁷⁶.

Arabuluculuk her hangi birinin yapabileceği bir iş değildir. Bu işi yapabilmek için eğitim gereklidir. Arabuluculuk eğitimi yüksek düzeyde yetkinliği hedeflemeli, aynı zamanda taraflar arasındaki anlaşmanın çözülmesi ve mağdurla fail arasında anlaşmaya varılmasına ilişkin özel ve ceza adaleti sisteminin temel koşulları göz önünde bulundurulmalıdır. Bir arabulucunun özelliklerini, tarafsızlık, sır saklama, objektiflik, sabır, empati, dostça yaklaşma, hukuki çözümleri ve kendi çözüm önerilerini kullanmama, insan sevgisi, tarafları anlama, prosedürü sürdürebilme yeteneği, kendi yetki sınırlarını bilme şeklinde sıralayabiliriz⁴⁷⁷.

Arabulucunun yetkileri sınırlıdır. Şöyle ki, arabulucunun uyuşmazlıkla ilgili karar verme yetkisi yoktur. Bu sayede taraflar uyuşmazlığı çözümü ile ilgili daha etkin bir hale gelir ve kontrolü kendileri sağlayabilirler. Arabulucu sadece sistematik bir şekilde iletişim teknikleri kullanarak taraflar arasında iletişimin başlatılmasına ve

⁴⁷³ Kaplan, **Arabuluculuk**, s. 118-119.

⁴⁷⁴ Konuralp, **a.g.e.**, s. 29.

⁴⁷⁵ Mustafa Özbek, “Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 56, S. 1, 2007, s.189, (**Arabuluculuk Yönergesi**), Çevrimiçi, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/268/2412.pdf>, 20.07.2020.

⁴⁷⁶ Konuralp, **a.g.e.**, s. 29.

⁴⁷⁷ Kaplan, **Arabuluculuk**, s. 124.

bunun canlı kalmasına katkıda bulunurlar⁴⁷⁸. Arabulucunun asıl amacı, taraflara özgür ve rahat bir müzakere alanı yaratmakla kendi uyuşmazlıklarına kendilerinin çözüm bulmalarına yardımcı olmaktır⁴⁷⁹. Arabulucu görüşmelerin tıkandığı bazı noktalarda tarafların durumunu inceleyerek bir çözüm önerisinde bulunabilir⁴⁸⁰. Ancak bir çok arabulucu, hem tarafların uyuşmazlık üzerindeki hakimiyet algısını arttırdığı hem de arabulucunun objektifliğini koruduğu için taraflarca sunulan çözüm önerilerini tercih etmektedir. Arabulucu ürettiği bir çözüm önerisi üzerinde anlaşmaları için tarafları zorlayamaz⁴⁸¹.

Arabulucu haklıyı veya haksızı ayırt etmeye yönelik bir çalışma içerisinde bulunmaz. Bunun aksine olarak tarafların her iksinin de menfaatlerinin en iyi şekilde korunduğu bir anlaşma zeminin ortaya çıkmasına çaba harcayarak uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasına katkı sağlar. Arabulucunun tutumu “davanı bana ispatla” değil, “size yardımcı olmama izin verin” şeklinde açıklanabilir. Bu özelliğiyle arabuluculuk her iki tarafın da kazandığı bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır⁴⁸².

Belirtmek gerekir ki, arabuluculuk tarafların iradesine bağlı olabileceği gibi dava şartı olarak zorunlu arabuluculuk da mevcuttur. Şöyle ki bazı durumlarda taraflar, aralarındaki bazı uyuşmazlıkları çözüme bağlamak için mahkemeden önce arabuluculuk sürecini işletmek zorundadırlar. Dava şartı olarak arabuluculuğa aile, iş, ticaret ve diğer hukuki ilişkilerle ilgili uyuşmazlıklarda başvurma zorunluluğuna çeşitli ülkelerin hukukunda yer verilmiştir. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinin Kaliforniya ştatında velayet ve ziyaret hakkından doğan uyuşmazlıklarda mahkeme başvurmadan önce arabuluculuk sürecini işletmek zorunludur⁴⁸³.

⁴⁷⁸ Süha Tanrıver, “Arabuluculuk Kurumuna Hukuki ve Sosyolojik Bir Bakış”, **Prof. Dr. Fikret Eren’e Armağan**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2006, s.827, (**Arabuluculuk Kurumu**).

⁴⁷⁹ Ildır, **a.g.e.**, s. 100.

⁴⁸⁰ Özbek, **a.g.e.**, s. 567; Konuralp, **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁸¹ Tanrıver, **Arabuluculuk Kurumu**, s. 28; Konuralp, **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁸² Konuralp, **a.g.e.**, s. 30-31.

⁴⁸³ Mehmet Saim Aşçı, “Zorunlu Arabuluculuk Uygulamasının Olumlu ve Olumsuz Yönleri”, **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 2, 2019, s. 83-84, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/923536>, 04.03.2021.

Dava şartı olarak arabuluculuk kavramı, yani zorunlu arabuluculuk Türk hukukuna 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu ile girmiştir. Bu kanundaki düzenlemeye göre, kanuna, bireysel veya toplu iş sözleşmelerine dayanan işçi ya da işveren alacağı ve tazminatı ile işe iade talebiyle ilgili uyuşmazlıklarda arabulucuya başvurmak dava şartıdır⁴⁸⁴. İş hukukundaki bu zorunlu arabuluculuk düzenlemesinden sonra 7155 sayılı Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Kanun⁴⁸⁵ ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na eklenen 5/A maddesi ile, konusu bir miktar paranın ödenmesi olan alacak ve tazminat talepleri ile ilgili ticari davalarda arabuluculuk dava şartı olarak zorunlu hale getirilmiştir. Ancak kanunlarda veya taraflar arasındaki anlaşma ile tahkim ya da diğer bir uyuşmazlık çözüm yöntemi seçilmişse bu zaman arabulucuya başvurmak zorunlu olmayacaktır⁴⁸⁶.

e. Mini Yargılama – Mini Trial

Mini yargılama⁴⁸⁷ tarafsız üçüncü kişilerden ve her iki tarafın bir veya daha fazla yöneticisinden oluşan bir kurulun, uyuşmazlığı çözmek veya bir çözüm önerisi getirmek üzere, gizlilik içinde olan ve bağlayıcı olmayan bir yöntemdir. Ticari uyuşmazlıklar zamanı fazlaca sonuç veren bu yöntemin kapsamını, sürecini ve bu sürece kimlerin dahil olabileceğini, hangi aşamaları içerebileceğini taraflar serbestce belirleyebilirler⁴⁸⁸.

Bu usulün özü uyuşmazlığın taraflarını doğrudan karşı karşıya getirmek ve birinci elden sorunları tartışmaktır. Mini yargılama, tarafların üst düzey temsilcisi ve onların seçtiği tarafsız üçüncü kişiden (başkan) oluşan bir heyet tarafından icra edilir.

⁴⁸⁴ Sıla Gürün Yılmaz, İbrahim Enes Altan, “Hukuki Uyuşmazlıklarda Zorunlu ve İhtiyari Arabuluculuk ve Davalara Etkisi”, (Çevrimiçi), <https://www.mondaq.com/turkey/arbitration-dispute-resolution/785168/hukuki-uyu351mazl305klarda-zorunlu-ve-304htiyari-arabuluculuk-ve-davalara-etkisi>, 04.03.2021.

⁴⁸⁵ Bkz.: RG: 30630 – 19.12.2018.

⁴⁸⁶ Yılmaz, Altan, **a.g.m.**.

⁴⁸⁷ Bu alternatif uyuşmazlık çözüm usulünün “mini yargılama” olarak isimlendirilmesinin sebebi, tarafların iddia ve savunmalarını sunmak üzere duruşma düzenlemeleri, fakat bu duruşmanın gerçek bir duruşma olmamasıdır. Burada tarafların her biri diğer tarafın fikirlerini dinleyerek, zayıf noktalarının farkına vararak, kendi durumlarını daha objektif bakış açısından görmek şansı kazanmaktadırlar. Özbay, **a.g.m.**, dn. 56, s. 470; Doktrinde bazı yazarlar bu yöntemi Türkçeye çevirip “kısa duruşma” olarak isimlendirmişler. Bkz.: Ildır, **a.g.e.**, s. 108.

⁴⁸⁸ Ildır, **a.g.e.**, s. 108; Özbay, **a.g.m.**, s. 470.

Başkan olarak seçilen üçüncü kişinin saygın bir hukukçu, emekli bir hakim veya profesör olması gerekir. Yargılamada tarafların temsilcileri iştirak edip açıklamalarda bulunabilirler. Taraflar sanki ihtilafı nihai olarak karara bağlayacak bir mahkeme önündeymişler gibi, tüm iddia ve savunmalarını ve bunlarla ilgili delillerini sunarlar. Heyet, her iki tarafı da dinleyip, savunmaları değerlendirdikten sonra tarafların menfaatine en uygun çözüm yolları konusunda düşünür. Bu safhada tarafsız başkan sunulan deliller esasında mahkemeye gidileceği takdirde hakemlerin verebileceği muhtemel kararı, mahkemeye başvurmakla her iki tarafın elde edeceği yarar ve zararı, bu yolla kaybedilecek zaman ve parayı taraflara hatırlatır ve onların karşılıklı tavizlerle muayyen bir noktada uzlaşmasını temin etmeye çalışır. Mini yargılamanın bu safhası uyuşmazlığın dostane çözümü bakımından büyük önem taşır. Bu safhada üst düzey yetkililerce tarafsız üçüncü kişinin görüş, telkin ve tavsiyeleri ikna edici bulunduğu ölçüde uyuşmazlıklar, yargı yoluna gitmeksizin çözümlenmektedir⁴⁸⁹.

f. Tarafsız Ön Değerlendirme (Early Neutral Evaluation)

Tarafsız ön değerlendirmede, uyuşmazlığın henüz ilk safhalarında, deneyimli, tarafsız ön değerlendirici olarak bilinen tarafsız üçüncü kişi, tarafların uyuşmazlığı özetleyen kısa ifadelerinden hareketle, uyuşmazlığın nerede ve nasıl çıktığı, nasıl geliştiği ve gelecekte nasıl ilerleyeceği hususlarında taraflara yeni bir bakış açısı kazandırır. Taraflar istedikleri takdirde bu değerlendirmenin sonucu olarak ortaya çıkan görüşü kullanabilirler. Bu yöntemin sonucunda uyuşmazlık çözümlenemezse, değerlendirme gizli olarak kalır.

Belirtmek gerekir ki, bu yöntem özellikle karmaşık olmayan uyuşmazlıklarda çözüm şekli olabilmektedir. Uyuşmazlıkların başlangıç safhasında gerçekleştirilen bu yöntem, karmaşık olan uyuşmazlıklar zamanı çözüm yolu olmamaktadır. Bu yöntemin, özellikle tazminat uyuşmazlıkları için uygun olduğunu belirtebiliriz. Ayrıca söylemek gerekir ki, bu yöntemle az masrafla, gizlilik içinde, tarafların itibarı zedelenmeden uyuşmazlığın çözümü mümkün olabilmektedir⁴⁹⁰.

⁴⁸⁹ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 563.

⁴⁹⁰ Ildır, *a.g.e.*, s. 87; Özbay, *a.g.m.*, s. 468.

Bu ADR yöntemine ilişkin olarak izlenmesi gereken zorunlu usul kuralları yoktur. Değerlendirmeyi yapan üçüncü kişi, taraflar ve avukatların katılımıyla bir toplantı kurulur. Değerlendirme oturumundan en az yedi gün önce, taraflardan her biri, uyuşmazlıkla ilgili tüm bilgilerin bulunduğu değerlendirme tutanağını tarafsız üçüncü kişiye ulaştırır. Oturuma değerlendircinin açılış konuşmasıyla başlanır. Oturumun sonunda değerlendirici rapor hazırlar. Bu raporda mümkün olabilecek çözüm önerileri belirtilir. Genellikle, bu rapor taraflara davalarının zayıf ve güçlü taraflarını görmek imkanı tanır ve daha az gider ve gizlilikle uyuşmazlığın çözülmesini mümkün kılabilir⁴⁹¹.

C. Türk Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Uygulaması

Türk Hukukunda 19.03.1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair 02.05.2001 tarihli ve 4667 sayılı Kanun'un 23. maddesi ile Avukatlık Kanunu'na 35/A maddesi eklenmiş ve bununla da Türk Hukukunda avukatlara “arabuluculuk” yoluna başvurarak uyuşmazlıkları sülh yoluyla çözümleme yetkisi tanınmıştır⁴⁹².

07.06.2012 tarihli ve 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu ile Türk hukukunda, hukuk uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla çözümlenmesinde uygulanacak usul ve esaslar düzenlenmiştir. Bu Kanun yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklarda dahil olmak üzere tarafların üzerinde serbestce tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde uygulanır⁴⁹³.

Bu Kanun'un 2. maddesine göre, arabuluculuk yöntemi “*sistemik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren,*

⁴⁹¹ Ildır, **a.g.e.**, s. 84-86; Özbay, **a.g.m.**, s. 468.

⁴⁹² 4676 sayılı Kanun ile avukatlara tanınan arabuluculuk hakkında geniş bilgi için bkz.: Mustafa Özbek, “Avukatlık Kanununun 35/A Maddesine Göre Arabuluculuk”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, 2001, s. 113 vd.; Kaplan, **Arabuluculuk**, s. 129-130.

⁴⁹³ Şanlı, **Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, s. 559.

uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyari olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemi” olarak düzenlenmiştir.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na 5/A hükmü ve Arabuluculuk Kanunu'na ise 18/A hükmü eklenmiştir. 7155 sayılı Kanun'un 26. maddesi gereğince, söz konusu hükümler 01.01.2019 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

TTK madde 5/A hükmü uyarınca, TTK'nın 4. maddesinde ve diğer kanunlarda belirtilen ticari davalardan, konusu bir miktar paranın ödenmesi olan alacak ve tazminat talepleri hakkında, dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması dava şartıdır. Bu nedenle TTK madde 5/A kapsamında olan uyuşmazlıklar için arabulucuya başvurulmuş olmaması durumunda, Arabuluculuk Kanunu'nun 18/A-2 maddesi uyarınca dava, dava şartının yokluğu sebebiyle reddedilecektir.

Burada cevaplandırılması gereken soru, TTK madde 5/A kapsamına giren ve yabancılık unsuru taşıyan davalarda taraflar için Türkiye'de arabulucuya başvurulmasının zorunlu olup olmadığı meselesidir. Belirtmek gerekir ki, TTK madde 5/A'nın lafzından anlaşıldığı üzere burada arabulucuya başvurulması zorunlu kılınmıştır. Yani tarafların Türkiye'de arabulucuya başvurmaları gerektiğine ilişkin bir zorunluluk yoktur. Diğer yandan yabancı bir ülkede arabuluculuk alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemini denemiş ancak bu yoldan bir sonuç elde edememiş tarafları Türkiye'de bir kez daha bunu denemeye zorlamak tarafların yargıya erişim hakkına ve hak arama hürriyetine gereksiz bir engel koymaktan öte bir anlam ifade etmeyecektir⁴⁹⁴.

⁴⁹⁴ Şanlı, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 560-561.

SONUÇ

Çalışmamızın ana konusunu uluslararası ticari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların çözüm yolları teşkil etmekteydi. Biz bu çalışmamızda söz konusu uyuşmazlıkların milli mahkemelerce, tahkim ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle çözülmesini inceledik.

Çalışmamızın bu kısmında araştırmamızla ilgili bilgiler vermeye ve konuyu en kısa şekilde açıklamaya çalışacağız.

Öncelikle uluslararası sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların tarafların seçtiği milli mahkemelerce çözülmesine değinmek isteriz. Belirtmek gerekir ki, taraflar yapacakları bir anlaşma ile aralarındaki belirli bir hukuki ilişkiden doğan veya doğması muhtemel ihtilafların, ortak iradeleri ile belirlemiş oldukları yer mahkemesinde çözümünü sağlayabilirler. Yaptıkları sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü için yargı merciinin seçilebilmesi taraflara sözleşmelerinin geleceği açısından önemli bir güven sağlar. İhtilaf vukuunda taraflar, önceden tahmin ettikleri sözleşmeden doğan uyuşmazlıkların hangi devlet mahkemesinde çözümleneceğinden emin olurlar. Türk Hukukunda tarafların sözleşmeden doğan uyuşmazlıklar için yabancı mahkemeleri yetkilendiren sözleşme yapabilmeleri MÖHUK madde 47 ile düzenlenmiştir. MÖHUK madde 47`ye göre taraflar borç ilişkilerinden doğan, yabancılık unsuru taşıyan ve Türk mahkemelerinin yer itibari ile münhasır yetkili olmadığı uyuşmazlıkları için yetki anlaşmasıyla yabancı mahkemeyi yetkilendirebilirler.

Uluslararası ticari sözleşmelerin tarafları sözleşmelerinden doğabilecek uyuşmazlıklar için herhangi bir çözüm yolu (tahkim, mahkeme, uzlaştırma vd.) seçmemişlerse onlar arasındaki sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların milli mahkemeler tarafından çözülmesi kaçınılmaz olacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, uluslararası ticari alanda uluslararası ticari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkları çözümlenmekte genel yetkiye sahip “uluslararası ticaret mahkemesi” mevcut değildir. Günümüzde milli mahkemelerin milletlerarası yetkisini belirleyen, hangi uyuşmazlık için hangi devlet mahkemesinin yetkili olacağını düzenleyen yeknesak kuralları mevcut değildir. Her bir devletin milletlerarası yetkisi kendi kanun koyucusu tarafından belirlenir. Bunun için de ihtilaf zamanı tarafların başvurabileceği bir çok devlet

mahkemesi mevcut olur. Taraflar bu yetkili mahkemelerden istediklerine başvurabilecekler.

Uluslararası ticaret sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların çözümü için en çok tercih edilen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden biri tahkimdir. Tahkimi, *“kanunun tahkim yolu ile çözümlenmesine izin verdiği konular kapsamında olmak koşuluyla, taraflar arasında doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların mahkeme yerine, hakem adı verilen kimseler aracılığı ile kesin ve bağlayıcı olarak çözümlenmesi konusunda tarafların anlaşmaları”* şeklinde tanımlayabiliriz.

Uluslararası ticari uyuşmazlıkların mahkemelerce veya tahkim usulü ile çözümü kimi zaman hem masraflı hem de zaman açısından elverişsiz olduğundan uluslararası ticaret uygulayıcıları aralarındaki uyuşmazlıkların daha kolay usullerle ve daha kısa süre içerisinde çözümlenmesi için tahkim dışındaki diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurmak ihtiyacı duyarlar. Bu nedenlerle, devlet yargısına alternatif teşkil eden tahkim yargısının dışında, uyuşmazlıkların çözümü için çeşitli alternatif uyuşmazlık çözme yöntemleri geliştirilmektedir. Zira mahkeme sisteminde uyuşmazlık çözüm sürecinde modern toplumların karşılaştıkları sorunlar, bu sistemde bir reform yapılması zorunluluğunu doğurmuş ve uyuşmazlık tarafları resmi makamların müdahalesi olmaksızın söz konusu uyuşmazlıklarını çözmeye yönelik alternatif yollara yönelmişlerdir. Çalışmamızda uzlaştırma, arabuluculuk, müzakere, vakıaların tespiti yöntemi, mini yargılama, tarafsız ön değerlendirme gibi tahkim dışındaki alternatif uyuşmazlık çözme yöntemlerine değindik.

KAYNAKÇA

- “Milletlerarası Tahkim (Sorular-Çözümler-Öneriler)”, Edts.: Nami Barlas, Abuzer Kendigelen, **Şener Akyol ve Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000.
- Akıncı, Ziya: **Milletlerarası Ticari Hakem Kararları ve Tenfizi**, Ankara, Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 44, 1994, (Ticari Hakem Kararları).
- Akıncı, Ziya: **Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmesine Dayanan Yabancı Derdestlik**, Ankara, Seçkin, 2002, (Yabancı Derdestlik).
- Akıncı, Ziya: **Milletlerarası Tahkim**, 4. bs., İstanbul, Vedat kitapçılık, 2016, (Milletlerarası Tahkim).
- Akıncı, Ziya: “Türkiye’de MTO Tahkimi”, **Uluslararası Tahkim Kongresi Tebliğ Kitabı**, İstanbul, 2013, (Türkiye’de MTO Tahkimi).
- Akıncı, Ziya: “Neden İstanbul Tahkim Merkezi?”, **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, C. 8, S. Özel, 2013, 79-96, (İstanbul Tahkim Merkezi), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/179430>, 10.03.2020.
- Akıncı, Ziya: “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları”, **BATİDER**, C. 18, S. 2, 1996, 93-109, (Alternatif Çözüm Yolları), Çevrimiçi, <https://www.jurix.com.tr/article/6102>, 15.07.2020.
- Alangoya, Yavuz H.: **Medeni Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi**, İstanbul, Fakülteler matbaası, 1973, s. 19, (Tahkimin Niteliği).

- Alibaba, Arzu: ““Yetki Sözleşmelerine İlişkin La Haye Konvansiyonu” ve “Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü”nde Yetki Sözleşmesi”, **MHB**, C.29, S.1-2, 2009, s. 1-20, (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99315>, 17.12.2019.
- Altuğ, Yılmaz: **Türk Milletlerarası Usul Hukuku**, Fakülteler Matbaası, 3. bs., İstanbul, 1983.
- Ansay, Sabri Şakir: **Hukuk Yargılama Usulleri**, 6. bs., Ankara, 1960.
- Aras, Bahattin: “Genel Olarak Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Temel Özellikleri”, **Adalet Dergisi**, Y. 100, S. 35, 2009, 58-75.
- Arkan, Sabih: **Ticari İşletme Hukuku**, 25. Bs., Ankara, Banka Ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2019.
- Arslan, Mahmut Sait: “Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) Tahkim Mahkemesi Uygulamasında “Görev Belgesi””, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
- Aşçı, Mehmet Saim: “Zorunlu Arabaluculuk Uygulamasının Olumlu ve Olumsuz Yönleri”, **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 2, 2019, s. 80-91, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/923536>, 04.03.2021.
- Ataman, Başak: “Uluslararası Ticaret Sözleşmeleri”, (Çevrimiçi), <http://www.atamanhukuk.com/upload/9d5c420266d02e6046308e861698e2c5.pdf>, 28.11.2019.
- Aydoğan, Aykut: **Milletlerarası Tahkim Kanununda Cereyan Eden Tahkim Usulü**, İstanbul, Beta yayınları, 2003.
- Aygül, Musa: “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usul Hukuku Problemleri”, **MHB**, C.31,

- S.2, 2011, (**Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi**), (Çevrimiçi), **dergipark.gov.tr**, 20.02.2020.
- Aygül, Musa: **Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller**, İstanbul, XII Levha, 2014, (**Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk**).
- Bahçekapılı Vincenzi, Senem: “Verildiği Ülkede İptal Edilen Hakem Kararlarının New York Konvansiyonu Uyarınca Tenfizi” **MHB**, C. 36, S. 1, 2016, s. 73-126, (Çevrimiçi), file:///C:/Users/HP/Downloads/Verildigi_Ulkede_Iptal_Edilen_Hakem_Kara.pdf, 21.04.2021.
- Balcı, Muharrem: **İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim**, İstanbul, Danışman yayınları, 1999.
- Berber Keser, Leyla: **Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması**, Ankara, 1999.
- Berber Keser, Leyla: “Hakem Mahkemesinin Yetkisi Hakkında Karar Verme Yetkisi (Kompetenz-Kompetenz)”, **Prof. Dr. İrfan Baştuğ Armağanı**, Ankara, 2001.
- Berzak, Ayşe Nur: **Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri**, 11. Bs., İstanbul, Beta, 2016.
- Beyazıt, Arzu: “Milletlerarası Ticaret Odasının Yapısı ve İşleyişi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2010.
- Bingöl, Cihat: “Uluslararası Ticari Sözleşmelerde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar”, **Endaze**, S. Kasım – Aralık, 2013, (Çevrimiçi), <http://www.lglatt.com/Gorseller/Yayinlar/6e29b0cbdfdd49179c2ad39ebc36d2e8.pdf>, 28.11.2019.
- Birsel, Mahmut T.: “Milletlerarası Ticari Tahkim ve Türkiye”, **Ege Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y. 1, S. 1, İzmir,

- 1980, 97-128, (**Milletlerarası Ticari Tahkim ve Türkiye**), (Çevrimiçi), <https://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/ilk/yilbirsayibir/birsel6.pdf>, 01.03.2020.
- Birsel, Mahmut T.: “Milletlerarası Ticaret Odası’nın Uzlaştırma ve Tahkim Hükümlerine Göre Verilen Hakem Kararlarının 2675 Sayılı Kanun Hükümleri Dairesinde Türkiye’de Tenfizi”, **II Tahkim Haftası**, 1983, (MTO).
- Birsel, Mahmut T.: “Milletlerarası Tahkimde Tahkim Yerinin Seçiminin Önemi”, **Milletlerarası Tahkim Semineri**, Ankara, ICC Türkiye Milli Komitesi, 10 Mart 2003, 64-77, (**Tahkim Yerinin Seçiminin Önemi**).
- Bolayır, Nur: **Medeni Usul Hukukunda Yetki Sözleşmeleri**, İstanbul, Beta, 2009.
- Budak, Ali Cem: **Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir Mi?**, Abant (25 Eylül 1997), Ankara (6 Haziran 1998), Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1999.
- Can, Hacı; Toker, Ali Gümrah: **Milletlerarası Usul Hukuku**, Ankara, Adalet, 2017.
- Ceyda Süral, Bahar: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisine Etkisi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2012 (100), s. 167-217, (Çevrimiçi), http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/App_Themes/TumDergiler/100.pdf, 15.04.2021.
- Cohn, E.J.: “The Enforcement Of Foreign judgments Against Partnerships”, **International And Comparative Law Quarterly**, C.11, 1962, (Çevrimiçi),

https://www.jstor.org/ystable/756611?seq=2#metadata_info_tab_contents, 02.03.2020.

- Connerty, Anthony: “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlık Çözümü-Milletlerarası Ticari Tahkim Kurumları- Ad Hoc Tahkim ve Tahkimin Geleceği”, **Milletlerarası Uyuşmazlık Çözümünde Usul, Uygulamalar ve Güncel Sorunlar Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği**, Ankara, 9-10 Ocak, 2009.
- Çağa, Tahir: **Deniz Ticareti Hukuku : Giriş, Gemi, Donatan ve Kaptan**, C. 1, 10. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.
- Çakrak, Recep: “Kompetenz-Kompetenz Prensipleri”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 8, S. 31, 2017, 659-669 (Çevrimiçi), http://static.dergipark.org.tr/article/download/4a09/711e/5bc7/JA44DT35ZY/5d8dcb58ab5e8_9a691e80d8f80ddda9d1683a9f248278.pdf?, 23.05.2020.
- Çalışkan, Yusuf: **Uluslararası Fikri Mülkiyet Hukukunda Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmaları: WIPO Tahkimi ve Dünya Ticaret Örgütü**, İstanbul, 2008.
- Çelikel, Aysel; Erdem, Bahadır: **Milletlerarası Özel Hukuk**, 15. bs., İstanbul, Beta, 2017.
- Çiçekli, Bülent: “Jurisdiction Recognition And Enforcement Of Judgements Under Turkish Law IN Comparison With The Brussels I Regulation” , **Turkish And EU Private International Law**, eds.: Paul Beaumont, Burcu Yüksel, On İki Levha, 2014.
- Çörtoğlu Koca, Sema: **Zayıf Tarafların Korunduğu Sözleşmelerde Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016.

- Daniel, Uhlfelder: “Alternative Dispute Resolution For E-Commerce”, Çevrimiçi, <https://www.dwulaw.com/news/alternative-dispute-resolution-for-e-commerce/>, 20.07.2020.
- Dayınlarlı, Kemal: **HUMK`da Düzenlenen İç Tahkim**, Ankara, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1997, (**İç Tahkim**).
- Dayınlarlı, Kemal: **UNCITRAL Kurallarına Göre Uzlaşma ve Tahkim**, Ankara, 2000, (**UNCITRAL Kuralları**).
- Dayınlarlı, Kemal: Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni ve Tahkime Etkileri, Ankara, 2011, s. 9, (**Kamu Düzeni**).
- Demirkol, Berk: **Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun`nun 24. Maddesi Çerçevesinde Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk**, 2. bs., Vedat Kitapçılık, 2014, (**Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk**).
- Demirkol, Berk: **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2018, (**Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**).
- Demirkol, Özüm: **Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Karşılıklılık Esası**, İstanbul, On İki Levha, 2017.
- Demirtaş, Nurcan: “Acentenin Davada Müvekkilini Temsil Etmesi”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 1, 2019, s. 83-108, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/810674>, 03.05.2021.
- Denning, Stephan M.: “Choice of Forum Clauses In Bills Of Lading”, **Journal Of Maritime Law And Commerce**, C.2, S.1, 1970, (Çevrimiçi), https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/jmlc2&id=41&men_tab=srchresults, 18.02.2020.

- Develioğlu, Huseyin Murat: **Takas**, 2. bs., İstanbul, Vedat kitapçılık, 2012.
- Deynekli, Adnan; “Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması Ve Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlar”, **Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. Özel, 2015, s. 105-122, (Çevrimiçi), <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/ADNAN-DEYNEKL%C4%B0.pdf>, 21.04.2021.
- Doğan, Vahit: **Milletlerarası Özel Hukuk**, 5. bs., Ankara, Savaş, 2019.
- Dost, Süleyman: **Yabancı Yatırım Uyuşmazlıkları ve ICSID Tahkimi**, Ankara, Asil yayınevi, 2006.
- Drahozal, Christopher R.: “New Experiences of International Arbitration in the United States”, **American Journal of Comparative Law**, Section: 2, Fall-2006.
- Dürüstkan, Seden; “Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.
- Ekşi, Nuray: “Kanunlar İhtilafı Alanında Incorporation”, **MHB, Aysel Çelikel'e Armağan**, S. 1-2, Y. 19-20, 1999-2000, 263-291, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/99546>, 02.12.2019, **(Incorporation)**.
- Ekşi, Nuray: **Milletlerarası Ticaret Hukuku**, 3. bs., İstanbul, Beta, 2019, **(Milletlerarası Ticaret Hukuku)**.
- Ekşi, Nuray: **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, 2.bs, Beta, 2000, **(Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 2. bs.)**.

- Ekşi, Nuray: **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, 1. bs., Beta, 1996, (Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi 1. Bs).
- Ekşi, Nuray: **5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk Ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna’a İlişkin Yargıtay Kararları**, On İki Levha, 2010, (Yargıtay Kararları).
- Ekşi, Nuray: **4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu’na İlişkin Yargıtay Kararları**, İstanbul, 2009, (4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu).
- Ekşi, Nuray: **Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi**, İstanbul, Beta yayıncılık, 2013, s. 43, (Tanınma ve Tenfiz)
- Ekşi, Nuray: **Hukuk Muhakimeleri Kanunu’nda Tahkim (6100 sayılı HMK md. 07-444)**, 2. bs., İstanbul, Beta, 2019, (HMK’da Tahkim).
- Ekşi, Nuray: “Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, **MHB, Prof. Dr. Gülören Tekinalp’e Armağan**, C. 23, S. 1-2, 2003, 295-338, (Genel Bir Değerlendirme), (Çevrimiçi), <http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1019002758/1019002348.pdf?>, 27.05.2020.
- Emek, Uğur: “Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü”, **İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Hukuki Tedbirler Ve Kurumsal Düzenlemeler Dairesi Başkanlığı**, 1999, (Çevrimiçi), [file:///C:/Users/HP/Downloads/ULUSLARARASI TICA RETTE TAHKIM PROSEDURU.pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/ULUSLARARASI_TICARETTE_TAHKIM_PROSEDURU.pdf), 28.04.2021.

- Engin, Nazım: **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İTO yayını, 1992.
- Erdem, Ercüment: **Milletlerarası Ticaret Hukuku**, İstanbul, On İki Levha yayıncılık, 2017.
- Ertaş, Şeref: **Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi, Kudret Ayıter'e Armağan**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1988.
- Ertekin, Erol; Karataş, İzzet: **İhtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi Tanınması: Uygulamada**, Ankara, Yetkin yayınları, 1997.
- Ertike, Tolga: “Uluslararası Ticarete Tahkim Ve Diğer Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Esen, Emre: “Critique of a Turkish Court of Cassation Decision on the Validity of Choice-of-Law and Choice-of-Forum Clauses in an Insurance Agreement”, **Annales**, C. 42, S.59, 2010, 365-375, (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/7045>, 25.02.2020, (Choice Of Forum Clauses).
- Esen, Emre: “Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizinde Münhasır Yetki Kavramı”, **MHB**, C.22, S.2, 2002, 181-206, (Yetki Kavramı), (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99465>, 01.03.2020.
- Esen, Emre: “Alman Hukukunda İhtarlı Basit Dava Usulü (Mahnverfahren) Çerçevesinde Verilen Kararların Türk Hukukunda Tenfizi”, **MHB**, Y. 27, S. 1-2, 2007, 21-80, (Türk Hukukunda Tenfiz), (Çevrimiçi),

<https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhmhohb/issue/9364/117168>, 12.04.2020.

Esen, Emre: “Uluslararası Ticari Tahkimde Tahkim Anlaşmasının Şekli”, **MHB**, C. 28, S. 1-2, 2008, 65-114, (**Tahkim Anlaşmasının Şekli**), (Çevrimiçi), <http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1019002441/1019002031.pdf?>, 17.05.2020.

Esen, Emre: “Uluslararası Tahkime Tâbi Bir Uyuşmazlığın Devlet Mahkemelerine Götürülmesi Hâlinde Tahkim Anlaşmasının Geçerliliğine İlişkin İtirazların İncelenmesi ve Kompetenz–Kompetenz Prensibi”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr Ata Sakmar`a Armağan, S. 1, 2011, 355-381, (**Kompetenz–Kompetenz Prensibi**), (Çevrimiçi), <http://dosya.gsu.edu.tr/Docs/HukukFakultesi/TR/FakulteDergisi/fakulte-dergisi-2011-1-hukuk-fakultesi.pdf>, 20.05.2020.

Evren (Vural), Sema: “Dış Ticaret Uyuşmazlıklarının Çözümünde Uluslararası Tahkim”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Farguharson, Ingrid M.: “Choice Of Forum Clsuses- A Brief Surway Of Anglo-American Law”, **The International. Lawyer**, C.8, S.1, 1974, (Çevrimiçi), https://www.jstor.org/stable/40704855?seq=1#metadat a_info_tab_contents, 03.03.2020.

Giray, Faruk Kerem: “Milletlerarası Tahkimde Gizlilik”, **UTTDER**, C. 4, 2015, 63-121, (Çevrimiçi),

https://www.academia.edu/40270377/Milletleraras%C4%B1_Tahkimde_Gizlilik, 04.03.2020.

Gökyayla, Cemile
Demir:

“Seçilen Mahkemede Adil Yargılama Yapıl(a)mayacağı Şüphesi Yetki Anlaşmalarının Geçerliliğini Etkilermi?”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.13, S.2, 2011, 51-69, (Adil Yargılama), (Çevrimiçi), hukuk.deu.edu.tr, 20.02.2020.

Gökyayla, Cemile
Demir:

Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri (Münhasır Bayilik Sözleşmeleri), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005, **Münhasır Bayilik Sözleşmeleri**).

Gökyayla, Cemile
Demir:

Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni, Ankara, Seçkin yayıncılık, 2001, (Kamu Düzeni).

Gökyayla, Cemile
Demir:

“Yeni Yargıtay Kararları Işığında Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 9, S. 105-106, 2013, (Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararları).

Gökyayla, Cemile
Demir:

“Milletlerarası Tahkimde Ad Hoc Tahkim ve Kurumsal Tahkim”, **Uğur Alacakaptan`a Armağan**, C. 2, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, (Ad Hoc ve Kurumsal Tahkim).

Gökyayla, Cemile
Demir:

“Asimetrik Yetki Sözleşmeleri”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 145-146, 2016, s. 417-458, (Asimetrik Yetki Sözleşmeleri), (Çevrimiçi), <https://www.jurix.com.tr/article/5837>, 26.02.2021.

Gruson, Micheal:

“Forum Selection Clauses In International And Interstate Commercial Agreements”, **University Of Illinois Of Law Review**, S.1, 1982, 133-207, (Çevrimiçi), <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journal>

s/unilllr1982&div=13&g_sent=1&casa_token=&collection=journals#, 09.02.2020.

Gürsoy, Zeynep:

“Seri Tahkim Usulü ve Uygulaması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s. 4.

Güven, Özcan:

“Ticari Anlaşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim”, Dış Ticaret Eğitim Programı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, **Ankara Ticaret Odası**, Ankara, 2004.

Huysal, Burak:

“Yabancı Mahkemenin Dava ve Taraflar ile Gerçek Bağlantısının Tanıma ve Tenfiz Üzerindeki Etkisi”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Ata Sakmara`a Armağan**, S. 1, 2011, 467-503, (Çevrimiçi), <http://dosya.gsu.edu.tr/Docs/HukukFakultesi/TR/FakulteDergisi/fakulte-dergisi-2011-1-hukuk-fakultesi.pdf>, 12.04.2020.

Huysal, Burak:

Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişlilik, İstanbul, 2010.

Ildır, Gülgün:

Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler), Ankara, 2003.

İbiş, Çiğdem:

Milletlerarası Yetki Sözleşmeleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

İnceoğlu, Sibel:

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, 2. bs, İstanbul, Beta, 2005.

Kalpsüz, Turgut:

Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonunun Tahkim Hükümlerine Göre Cereyan Eden Tahkim, Ankara, 1990, (Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu).

- Kalpsüz, Turgut: **Milletlerarası Ticarete Uyuşmazlıkların Tahkim Yolu ile Halli**, Ankara, 1989, (Uyuşmazlıkların Tahkim Yolu ile Halli).
- Kalpsüz, Turgut: “Yeni Milletlerarası Tahkim Kanununun Değerlendirilmesi”, **Milletlerarası Tahkim Semineri: 5 Kasım 2001**, ICC Türkiye Milli Komitesi: Ankara, (Tahkim Kanununun Değerlendirilmesi).
- Kalpsüz, Turgut: “Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir mi? II Taslaklar- Tartışmalar- Öneriler”, **Abant (25-28 Eylül 1997)**, Ankara, 6 Haziran 1998, (II Taslaklar).
- Kalpsüz, Turgut: **Türkiye’de Milletlerarası Tahkim**, 2. bs., Ankara, Yetkin yayınları, 2010.
- Kaplan, Yavuz: **Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık**, Ankara, Seçkin yayıncılık, 2002, (Usule Aykırılık).
- Kaplan, Yavuz: “Arabuluculuk ve Türk Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısına Eleştirel Bir Bakış”, **MHB**, Yıl: 28, S. 1-2, 2008, 115-146, (Arabuluculuk), Çevrimiçi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99327>, 20.07.2020.
- Kaplan, Yavuz: “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kesinleşme ve Bağlayıcılık Ölçütlerinin Değerlendirilmesi”, **AÜEHFD**, C. 5, S. 1-4, 2001, s. 421-430, (Kesinleşme ve Bağlayıcılık Ölçütlerinin Değerlendirilmesi), (Çevrimiçi), file:///C:/Users/HP/Desktop/2001_V_19.pdf, 21.04.2021.
- Karademir, Ebru: “Milletlerarası Kurumsal Tahkim Merkezlerinin Bir Karşılaştırılması”, **MHB**, C. 32, S. 2, 2012, 73-104, (Çevrimiçi),

<https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhmhohb/issue/34708/383787>, 07.03.2020.

Konuralp, Cengiz
Serhat:

“Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim”,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

Koral, Rabi:

“Hakemliğin Milliyeti ve Yargıtay 15. HD`nin 1976 tarihli
Kararının Eleştirisi”, **Prof. Dr. Hıfzı Timur`a
Armağanının`dan ayrı bası**, İstanbul, İÜ Fakülteler
Matbaası, 1979.

Kuru, Baki:

“Sözleşme ile Yabancı Mahkemelerin Yetkili
Kılınması”, **MHB**, C.6, S.2, 1986, (Çevrimiçi),
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99811>,
17.02.2020.

Kuru, Baki:

Hukuk Muhakemeleri Usulu, S. Yayınları, 4. bs., C.I,
Ankara, 1979, (I Cilt).

Kuru, Baki:

Hukuk Muhakemeleri Usulu, İstanbul, C. VI, 2001, (VI
Cilt).

Kuru, Baki:

Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, 6. bs., İstanbul,
Demir Demir Müşavirlik ve Yayıncılık, 2001, (II Cilt).

Kuru, Baki:

Hukuk Muhakimeleri Usulü, C. III, 6. bs., İstanbul,
Demir Müşavirlik ve Yayıncılık, 2001, s. 2885 vd, (III
Cilt).

Külüşlü, Emre:

“Milletlerarası Usul Hukuku Çerçevesinde Acentenin
Müvekkilini Mahkemede Temsil Etme Yetkisi”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019

Lenhoff, Arthur:

“The Parties' Choice Of A Forum: Prorogation
Agreements”, **Rutgers Law Review.**, C. 15, 1961, 414-
491, (Çevrimiçi),
<https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals>

&handle=hein.journals/rutlr15&id=424&men_tab=srchresults, 09.02.2020.

- Lith, Helene Van: “International Jurisdiction and Commercial Litigation Uniform Rules for Contract Disputes”, The Published Doctoral Dissertation, The Netherlands, 2009
- Mekengeç, Merve Acun: **Ayni Haklardan Doğan Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk Ve Yetkili Mahkeme**, On İki Levha, 2016.
- Nomer, Ergin: **Devletler Hususi Hukuku: Kanunlar İhtilafı Hukuku - Milletlerarası Usul Hukuku - Yabancı Mahkeme Ve Hakem Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi**, 22. bs, Beta, 2017, (**Devletler Hususi Hukuku**).
- Nomer, Ergin: **Milletlerarası Usul Hukuku**, 2. bs., İstanbul, Beta, 2018, (**Milletlerarası Usul Hukuku**).
- Nomer, Ergin: **Devletler Hususi Hukuku: Kanunlar İhtilafı Hukuku - Milletlerarası Usul Hukuku - Yabancı Mahkeme Ve Hakem Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi**, 19. bs, Beta, 2011, (**Devletler Hususi Hukuku 19. bs.**).
- Nomer, Ergin: “Yargıtay Kararlarında Devletler Özel Hukuku Kanunu”, **Oğuz İmregün’e Armağan**, İstanbul, 1998, (**Özel Hukuku Kanunu**).
- Nomer, Ergin; Ekşi, Nuray; Öztekin Gelgel, Günseli: **Milletlerarası Tahkim**, İstanbul, 2003.
- Oğuz Han Koç, Fatih: “Milletlerarası Tahkim Anlaşması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Okay, Sami; Çelikel, Aysel: “Ticaret Hukuku – Devletler Hususi Hukuku”, **İHFM**, C. 29, S. 3, 1963, 843-865, (Çevrimiçi),

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9111/114006>,
12.04.2020.

Ömeroğlu, Ekin: **Ayni Haklara Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Yargı Merciiinin Tayininde İrade Serbestisi Prensibi**, Ankara, Adalet, 2017.

Özbay, İbrahim: “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri”, **Erzurum Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, S. 3-4, 2006, 459-475, Çevrimiçi, https://hukukdergi.ebyu.edu.tr/wp-content/uploads/2015/10/2006_X_2_17.pdf, 18.07.2020.

Özbek, Mustafa: “Avukatlık Kanununun 35/A Maddesine Göre Arabuluculuk”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, 2001

Özbek, Mustafa: **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, Ankara, Yaklaşım Yayıncılık, 2004.

Özbek, Mustafa: “Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 56, S. 1, 2007, 183-231, **(Arabuluculuk Yönergesi)**, Çevrimiçi, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/268/2412.pdf>, 20.07.2020.

Özçelik, Gülüm Bayraktaroğlu: **Milletlerarası Usul Hukukunda Paralel Davalar**, Ankara, 2016

Özdemir Kocasakal, Hatice: “Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti Ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları”, **MHB**, C.30, S.1-2, 2010, 27-88, **(Doğrudan Uygulanan Kurallar)** (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99883>, 26.02.2020.

- Özdemir Kocasakal,
Hatice: “Milletlerarası Yetki Anlaşmalarının İflas Davası Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.16, S. Özel, 2014, 2295-2318, (Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi), (Çevrimiçi), <http://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/HAT%C4%B0CE-%C3%96ZDEM%C4%B0R-KOCASAKAL.pdf>, 01.03.2020.
- Özdemir-Kocasakal,
Hatice: “Milletlerarası Tahkim Kanununun Uygulama Alanının Belirlenmesi”, **Prof.Dr. Özer Seliçi'ye Armağan**, Ankara, 2006, s. 343 vd., (Milletlerarası Tahkim Kanunu).
- Özel, Sibel: “Sözleşmesel İlişkide Yabancılık Unsuru Ve Hukuk Seçimi”, **Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu**, eds.: Bilgin Tiryakioğlu, Mesut Aygün vd., Yetkin Yayınları, 2016, (Hukuk Seçimi).
- Özel, Sibel: **Milletlerarası Ticari Tahkimde Kanunlar İhtilafı Meseleleri**, İstanbul, Legal yayıncılık, 2008, (Kanunlar İhtilafı Meseleleri).
- Özel, Sibel; “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizine Engel Bir Durum: Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 23, S. 1, 2017, s. 303-323, (Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/331983>, 21.04.2021.
- Özkan, Işıl;
Tütüncübaşı, Uğur: **Uluslararası Usul Hukuku**, Ankara, Adalet, 2017.

- Özsunay, Ergun: **21. Yüzyıl Tahkim Hukukunda Üç Önemli Reform,** İstanbul, 2014.
- Paulsson, Jan: “Fast-Track Arbitration in Europe (With Special Reference to the WIPO Expedited Arbitration Rules)”, **Hastings International and Comparative Law Review**, Vol.18, Num. 4, 1995, s. 713-717, (Çevrimiçi), https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1410&context=hastings_international_comparative_law_review, 07.04.2021.
- Pazarcı, Hüseyin; Tunalı, Gökçen: **Türk Andlaşmaları Ve Uluslararası Belgeleri Klavuzu 1974-1988,** Ankara, Savaş yayınları, 1990.
- Pekcanitez, Hakan; Atalay, Oğuz; Özekes, Muhammet: **Medeni Usul Hukuku: Ders Kitabı,** 5. bs., İstanbul, Vedat kitapçılık, 2017.
- Perillo, Joseph M.: “Selected Forum Agreements İn Western Europe”, **The American Journal Of Comparative Law**, 1964, C. 13., (Çevrimiçi), https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1791&context=faculty_scholarship, 02.03.2020.
- Postacıoğlu, İlhan E. **Medeni Usul Hukuku Dersleri,** 7. bs., İstanbul, Vedat kitapçılık, 2015
- Richard, Culter M.: “Effectiveness Of Contractual Choice Of Forum”, **Texas International Law Journal**, C.20, 1985, 97-134, (Çevrimiçi), https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/rutlr15&id=424&men_tab=srchresults, 09.02.2020.

- Ruhi, Ahmet Cemal: **Milletlerarası Özel Hukuk Ve Usul Hukuku Hakkında Kanun**, 4. bs., Ankara, Seçkin yayıncılık, 2014.
- Sakmar, Ata: **Yabancı İlamların Türkiye’deki Sonuçları**, İstanbul, İÜ Fakülteler Matbaası, 1982.
- Sargın, Fügen: **Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Anlaşmaları**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996, **(Yetki Anlaşmaları)**.
- Sargın, Fügen: **Milletlerarası Unsurlu Patent Ve Ticari Marka Lisansı Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002, **(Uygulanacak Hukuk)**.
- Schroeter, Ulrich G.: “Ad Hoc or Institutional Arbitration - A Clear-Cut Distinction? A Closer Look at Borderline Cases”, **Electronic Journal**, Vol.: 10(2):141, 2017, s. 141-199, (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/publication/321383063_Ad_Hoc_or_Institutional_Arbitration_-_A_Clear-Cut_Distinction_A_Closer_Look_at_Borderline_Cases, 19.04.2020.
- Schwind, Michael A.: “Derogation Clauses In Latin American Law”, **The American Journal Of Comparative Law**, C.13, 1964, (Çevrimiçi), <https://academic.oup.com/ajcl/article/13/1/167/2586045>, 03.03.2020.
- Seviğ, Vedat Raşit: “Milletlerarası Özel Hukuk Alanında Yetki Anlaşmasının Ayrıcılığı”, **İHFM**, C.55, S.3, 1997, 179-190, **(Yetki Anlaşmasının Ayrıcılığı)** (Çevrimiçi), dergipark.gov.tr, 26.02.2020.
- Seviğ, Vedat Raşit: “Borçlanma Ehliyetini Yöneten Kanun (Türkiye ile Almanya,Çekoslovakya,Fransa, İngiltere ve İsviçre’de)”, **MHAD**, C. 10, S. 13, 1976, 79-103, **(Borçlanma**

- Ehliyeti),** (Çevrimiçi),
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhad/issue/1274/14931>,
05.03.2020.
- Sezeran, Bektaş: **Uluslararası Ticarete Sözleşmelerin Hazırlanması**, Ankara, Yetkin, 2010.
- Solimine, M.A.: “Forum Selection Clauses And The Privatization Of Procedure”, **Cornell International Law Journal**, 1992, C.25, S.1, 51-101, (Çevrimiçi),
<https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com.tr/&httpsredir=1&article=1272&context=cilj>, 09.02.2020.
- Süzen, Begüm: **Tanıma Ve Tenfiz Davalarında Kararı Veren Mahkemenin Yetkisinin Denetimi**, On İki Levha, 2016.
- Şanlı, Cemal: **Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, 7. bs., İstanbul, Beta, 2019, (Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları).
- Şanlı, Cemal: **Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1986, (Milletlerarası Ticari Tahkim).
- Şanlı, Cemal: “21 Nisan 1961 tarihli Avrupa Anlaşması ve Türk Tahkim Hukuku”, **Avrupa (Cenevre)-New York Sözleşmeleri ve Türk Tahkim Hukuku Sempozyumu**, Ankara, 1990, (Avrupa Anlaşması).
- Şanlı, Cemal: “Türkiye’de Yargıtay Kararlarına Göre Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, **MHB**, C. 17, S. 1-2, 1997, s. 393-410, (Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi), (Çevrimiçi),
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/99552>,
21.04.2021.

- Şanlı, Cemal; Ekşi, Nuray: **Uluslararası Ticaret Hukuku**, 4. bs., İstanbul, Arıkan, 2005.
- Şanlı, Cemal; Esen, Emre: “Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards”, **Arbitration in Turkey**, eds.: Ali Yeşilırmak, İsmail G. Esin, Wolter Kluwer, 2015.
- Şanlı, Cemal; Esen, Emre; Ataman-FIGANMEŞE, İnci: **Milletlerarası Özel Hukuk**, 6. bs., İstanbul, Vedat, 2018.
- Şit, Banu: **Kurumsal Tahkim ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi**, Ankara, 2005.
- Tan, Mine: “Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü’nde Tahkim”, **MHB**, Y. 23, S. 1-2, 2003, 713-750, (**Stockholm Ticaret Odası**), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhmhmb/issue/9367/117271>, 08.03.2020.
- Tanrıver, Süha: “Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizi Bağlamında Kamu Düzeninin Etkisi”, **MHB**, S. 17-18, 1997-1998, 467-491, (**Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizi**), (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99558>, 17.06.2020.
- Tarman, Zeynep Derya: “Yabancı Mahkeme Ve Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Bazı Tespitler” **MHB**, C. 37, S. 2, 2017, s. 801, (Çevrimiçi), file:///C:/Users/HP/Downloads/Yabanci_Mahkeme_ve_Hakem_Kararlarinin_Tu.pdf, 21.04.2021.

- Taşkın, Alim: “Hakem Mahkemesinin Kendi Yetkisi Hakkında Hüküm Vermesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. İhsan Tarakçıoğlu'na Armağan**, Ankara, 1999.
- Tekçe, Evren: “Uluslararası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolu Olarak Uluslararası Tahkim”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tekinalp, Gülören: **Milletlerarası Özel Hukuk**, 7. bs., Beta, 2002.
- Telli, Serap: **Devletler Hukuku Açısından Uluslararası Ticaret Ve Kurumlaşması**, Sevinç Matbaası, 1991.
- Tiryakioğlu, Bilgin: **Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Akitlerine Uygulanacak Hukuk**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No.503, AÜHF. Döner Sermaye Yayınları No.19, 1996.
- Toker, Ali Gümrah: “5718 Sayılı Möhük'ta Düzenlenen Tüketicinin Korunmasına Yönelik Hükümler”, **İzmir Barosu Dergisi**, Yıl: 81, S. 3, 2016, s. 11-75, (Çevrimiçi), <https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfdosya/sayi-2016-3201758114137410.pdf>, 16.04.2021.
- Turhan, Turgut; Erten, Rıfat; Sirmen, Sedat; Bayraktaroğlu, Gülüm: **Ticari Tahkimi Düzenleyen Temel Metinler**, Ankara, 2002.
- Türkoğlu, Mehmet Selçuk: “Milletlerarası Tahkim Kanunu ve UNCITRAL Tahkim Kuralları Çerçevesinde Ad Hoc Tahkim Usulü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.
- Türkoğlu, Mehmet Selçuk: “Milletlerarası Tahkim Kanunu ve UNCITRAL Tahkim Kuralları Çerçevesinde Ad Hoc Tahkim Usulü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

- Tüysüz, Cemre: **“Milletlerarası Ticari Tahkimde Gizlilik Yükümlülüğü”, MHB, C. 37, S. 2, 2017, 846-873, (Çevrimiçi),** <https://dergipark.org.tr/en/pub/iumhmohb/issue/34702/384547>, 04.03.2020.
- Tüysüz, Cemre: **Milletlerarası Ticari Tahkimin Açısından İcra ve İflas Hukukundaki Davalar**, İstanbul, Beta Yayınevi, 2017, s. 73 vd., (İcra ve İflas Hukukundaki Davalar).
- Tymczyszyn, Irina: **“Using Fast Track Arbitration for Resolving Commercial Disputes”, Corporate and Commercial Disputes Review, Norton Rose Fulbright, 2018, s. 25-27, (Çevrimiçi),** <https://www.nortonrosefulbright.com/-/media/files/nrf/nrfweb/imported/corporate-and-commercial-disputes-review---issue-6-pdf.pdf?la=en&revision=8ba3f4c2-2c57-477c-9c80-899fc62c85f0>, 07.04.2021.
- Uluocak, Nihal: **Milletlerarası Özel Hukuk Dersleri**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989.
- Üstündağ, Saim: **“Medeni Usul Hukukunda Selahiyet Anlaşmaları”, İHFM, C.27, S.1-4, 1961, 310-339, (Çevrimiçi),** <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/96806>, 27.02.2020.
- Welser, Irene; Klausegger, Christian: **“Fast Track Arbitration: Just Fast or Something Different?”, Austrian Yearbook on International Arbitration, 2009, s. 259-279, (Çevrimiçi),** https://www.cerhahempel.com/fileadmin/docs/publication/s/Welser/Beitrag_Welser_2009.pdf, 07.04.2021.

- Yavuz, Ahmet: **Türkiye Cümhuriyetinin Akdettiği Milletlerarası Andlaşmalar (20 Nisan 1920- 1 Temmuz 1976)**, Ankara, 1976.
- Yeğengil, Rasih: **Tahkim (L`arbitrage)**, İstanbul, Cezaevi matbaası, 1974, s. 100-101.
- Yeşilırmak, Ali: **ICC Tahkim Kuralları ve Uygulanması**, On İki Levha, İstanbul, 2018
- Yılmaz, Ejder: **Hukuk Sözlüğü**, 6. bs., Ankara, Yetkin yayınları, 1996, (Hukuk Sözlüğü).
- Yılmaz, İlhan: **Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü ve ICSID**, İstanbul, 2004.
- Yılmaz, Sıla Gürün;
Altan, İbrahim Enes: “Hukuki Uyuşmazlıklarda Zorunlu ve İhtiyari Arabuluculuk ve Davalara Etkisi”, (Çevrimiçi), <https://www.mondaq.com/turkey/arbitration-dispute-resolution/785168/hukuki-uyu351mazl305klarda-zorunlu-ve-304htiyari-arabuluculuk-ve-davalara-etkisi>, 04.03.2021.
- Yılmaz, Süleyman;
Çavuşoğlu, Gökçe Filiz: “Türk Hukukunda Tahkime Elverişlilik Kavramı Ve Taşınmaz Aynına İlişkin Uyuşmazlıkların Tahkimde Görülmesi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, S. 2, 2019, s. 594-613, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/882670>, 29.04.2021.